د افغانستان اسلامي جمهوريت
لوړو زده کړو وزارت
ننګرهار پوهنتون
ښوونې او روزنې پوهنځی
پښتو څانګه

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه

Ketabton.com

ليکوال او څېړونکی: پوهنمل محمد ابراهيم (همکار)
لارښود استاد : پوهاند ډاکتر زيورالدين (زيور)

کال ۱۳۸۸ ل

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پیل خبرې

د الله (ج) ډېر شکر دی چې یوځل بیا یې د پښتو ادب مسلکي غړو ، لارویو او مینه والو ته د یو علمي اثر د لیکلو ځواک را و باښه.

د لوړو زده کړو د وزارت د کړنلارې پر بنسټ د پوهنتون په علمي کدر کې شامل هر غړی د علمي ترفیع د لوړ والي لپاره یوه څېړنیزه موضوع د لارښود استاد تر نظر لاندې دیوې رسالې په بڼه بشپړوي.

د ننګرهار پوهنتون د ښوونې او روزنې پوهنځي د پښتو څانګې د پرېکړې پر بنسټ ما ته له پوهنیار ، څخه د پوهنملی علمي رتبې ته د لوړېدو لپاره د یو شرط په توګه (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبېه ډولونه) تر سرلیک لاندې څېړنیزه موضوع د محترم پوهاند ډاکټر زېور الدین زېور تر لارښوونې لاندې غوره کړه. زما په اند په پښتو ادبیاتو کې لا تر اوسه په دې اړه چا د علمي رتبې د لوړېدو په موخه کوم اثر نه دی لیکلی ، دا چې نوموړې موضوع په پښتو څانګو کې د یو اساسي مضمون په توګه تدریسېږي او له بلې خوا چا پرې کار هم نه دی کړی نو غوره مې وګڼله چې زه پرې خپله څېړنیزه هڅه پیل کړم او د پښتو ادب مینه والو او لارویو ته یوه ډېره په لاس ورکړم.

په دې څېړنه کې ما کوښښ کړی دی ، هغه څه چې لا تر اوسه په اکاډمیکه توګه په پښتو ادب کې څېړل شوي نه و زه یې وڅېړم او په زړه پورې اسانه او څرګندې بېلګې یې را پیدا کړم. په ټولیزه توګه په دې اثر کې د پیل خبرې ، سریزه ، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند لید ، د بیان لغوي او اصطلاحي معناوې ، د بیان موضوع ، د بیان د علم ګټې ، د بیان درې ګونې څانګې ، سمبول ، د تشبېه لغوي او اصطلاحي معناوې ، د تشبېه رکنونه ، د وجه شبه بېلا بېل ډولونه ، د تشبېه زاویه ، د تشبېه غرض ، دتشبېه ارزښت ، تشبېه په ورځنیو خبرو کې ، د تشبېه بېلا بېل ډولونه ، پایله ، وړاندیزونه او ماخذونه راوړل شوي دي. د خپل علمي توان په اندازه مې کوښښ کړی دی چې هره برخه په پوره ډول وڅېړم.

د پورته موضوع د بشپړولو په لړ کې زه د خپل لارښود استاد محترم پوهاند ډاکټر زېور الدین (زېور) له سلا او مشورو څخه خورا ډېر خوښ یم ، مننه ترې کوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې وخت پر وخت یې خپلې نېکې ، علمي او ښوونیزې مشورې له ما څخه نه دي سمپولي ، په ورین تندي او ځوان احساس یې زما لار ښوونه کړې ده.

د ښاغلي پوهنمل فضل ولي (ناګار) کور ودان چې ده هم په خپلو لازمو مشورو نازولی یم.

همدارنګه د خپلې څانګې له ټولو استادانو ، په ځانګړي توګه ښاغلیو پوهنیار سید غني (غني) او پوهنیار علا و الدین (حسام) څخه ډېره مننه چې د موضوع په ټاکلو او په اړوند یې له خپلو مشورو لرې نه یم ساتلی او په پای کې هغه ښاغلي هم په نېکې دعا سره یادوم چې ددې اثر په لیکلو کې ما د دوی له اثارو څخه ګټه اخیستې ده.

په درنښت

پوهنیار محمد ابراهیم (همکار)

یادوونه

ګرانو لوستونکو که تاسې له فهرست څخه موضوع پیدا کوئ هیله ده چې(۹)مخه د فهرست له شمېرې سره جمع کړئ د اړوندې موضوع مخ به پیدا کړئ. ځکه چې د فهرست شمېره له سریزې څخه پیل شوې ده.

درنښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان ---- مخ

د پیل خبرې -- الف

ســـــــريزه -- ۱

هدفونــه (مــوخې) ------------------------------ ۳

تېرو ماخـذونو تـه کتنـه ------------------------------ ۳

مـــواد او کـــړنلاره ------------------------------ ٦

د خوشـحال خـان ختـېک لنډ ژونـد ليـک ---------------------- ۸

بيـــــان --------------------------------------- ۳٦

د بيــان لغــوي او اصــطلاحي معنــاوې --------------------------------- ۳٦

د بيــان موضـــوع -- ۳۷

د بيــان د علــم ګټـــې --- ۳۷

د بيــان درې ګــونې ځــانګې ------------------------------------ ۳۸

(۱) تشبيه (۲) مجاز (۳) کنايه

پـه تـشبيه ، مجـاز او کنايـه کـې د کلمـو د کـارولو تـوپير --------------- ٤۰

ايــا ســمبول د بيــان ځانګــه ده ؟----------------------------------- ٤۰

تـــــشبيه --- ٤٤

د تـــشبيه لغــوي او اصــطلاحي معنــاوې ---------------------------- ٤٤

د تشبيه رکنونه ------------------------------------ ٤٤

(۱) مشبه (۲) مشبه به (۳) د تشبيه توري (٤) وجه شبه

د تشبيه توري (ادات) ---------------------------------- ٤٦

د تشبيه وجه -------------------------------------- ٥۳

- تحقيقي وجه شبه -------------------------------------- ٥٤
- تخييلي وجه شبه -------------------------------------- ٥٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دوې ګونې (استخدامي) وجه شبه ------------------------------٥٥

- مفرده وجه شبه --٥٦
- متعدده وجه شبه --٥٦
- مرکبه وجه شبه ---٥٦
- عقلي وجه شبه --٥٧

د تشبیه زاویه --٥٨
- پراخه زاویه (غریبه یا بعیده) --------------------------٥٨
- تنګه زاویه (قریبه) ------------------------------------٥٨

د تشبیه نوي کول --٥٩
د تشبیه او تمثیل توپیر --------------------------------------٦١
د تشبیه غرض ---٦١
د تشبیه ارزښت ---٦٦
تشبیه په ورځنیو خبرو کې ------------------------------------٦٧
د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه ---٦٩
١ – تشبیه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې -------------٦٩
الف – مرسله تشبیه --٦٩
ب – موکده تشبیه --٧٠
I – اضافي موکده تشبیه --------------------------------------٧٠
(تشبیهي اضافي، تلمیحي اضافي، سمبلیکي اضافي)
II- توصیفي موکده تشبیه ------------------------------------٧٢
III - موکده محض تشبیه -------------------------------------٧٣
٢ – د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې --------------٧٤
الف – مفصله تشبیه ---٧٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب – مجمله تشبیه ---------------------------------- ۷٤

- قریبه مجمله تشبیه
- بعیده مجمله تشبیه

ج – تمثیلي تشبیه ---------------------------------- ۷۸
د – ناتمثیلي تشبیه ---------------------------------- ۸۰
۳ - د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې ----- ----- ۸۱
الف – ملفوفه تشبیه ---------------------------------- ۸۱
ب – مفروقه تشبیه ---------------------------------- ۸٤
٤ – د غرض له مخې ------------ ------------ ۸٦
الف – عادي تشبیه ---------------------------------- ۸٦
ب – غیر عادي تشبیه ---------------------------------- ۸۷

- تفضیلي تشبیه ---------------------------------- ۸۷
- مقلوبه یا معکوسه تشبیه ---------------------------------- ۹۰

٥ – د عدد او شمېر له مخې ---------------------------------- ۹۳
الف – جمع تشبیه ---------------------------------- ۹۳
ب – تسویه تشبیه ---------------------------------- ۹٤
٦ – د ماهیت له مخې ---------------------------------- ۹٦
الف – محسوسه له محسوسې سره ---------------------------------- ۹٦
ب – معقوله له معقولې سره ---------------------------------- ۱۰۰
ج – محسوسه له معقولې سره ---------------------------------- ۱۰۱
د – معقوله له محسوسې سره ---------------------------------- ۱۰۲
۷ – د طرفینو د مرکبوالي او بسیطوالي له مخې ----- ۱۰٦
الف – بسیطه له بسیطې سره ---------------------------------- ۱۰۸
ب – مرکبه له مرکبې سره ---------------------------------- ۱۱۱
ج – بسیطه له مرکبې سره -------- ---------------------------------- ۱۱٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

د – مرکبه له بسیطې سره ---------------------------------۱۱۶

۸ – د طرفینو د قید له مخې ------------------------۱۱۶

الف – مقیده بسیطه له بسیطې سره ----------------------۱۱۶

ب – بسیطه له مقیدې بسیطې سره ------------------------۱۱۹

ج - مقیده بسیط له مقیدې بسیطې سره -------------------۱۲۰

د – مقیده بسیطه له مرکبې سره ------------------------۱۲۳

هـ - مرکبه له مقیدې بسیطې سره -----------------------۱۲۴

۹ – د قوت او ضعف له مخې ---------------------------۱۲۵

الف – اعلی تشبیه -----------------------------------۱۲۵

- بلیغه تشبیه ---------------------------------------۱۲۵
- مضمره یا ضمني (پټه) تشبیه --------------------------۱۲۶

ب - منځنۍ تشبیه -----------------------------------۱۲۸

ج - ادنی تشبیه -------------------------------------۱۲۹

۱۰ - د حقیقت له مخې د تشبیه ډولونه ------------------۱۳۱

الف – حقیقي تشبیه ----------------------------------۱۳۱

ب – وهمي تشبیه ------------------------------------۱۳۲

ج – خیالي تشبیه ------------------------------------۱۳۳

۱۱ – د ابتذال او ندرت له مخې ------------------------۱۳۶

الف – نادره تشبیه -----------------------------------۱۳۶

ب – مبتذله تشبیه -----------------------------------۱۳۶

۱۲ – د شرط او نه شرط له مخې -----------------------۱۳۸

الف – مشروطه --------------------------------------۱۳۸

ب – نا مشروطه -------------------------------------۱۴۰

۱۳ - د مقبولوالي او مردودوالي له مخې ----------------۱۴۱

الف – مقبوله تشبیه ---------------------------------۱۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب–مردوده --١٤١
وړاندیزونه ---١٤١
مناقشه--١٤٢
پایله--١٤٣
ماخذونه --١٤٥

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د بیان علم درېڅونې څانګې ، چې په راتلونکو مخونو کې پرې بحث شوی دی ، د ژبې او لیک د خوږوالي ، په زړه پورې والي ، څرګندتیا او د بلاغت او فصاحت په ګاڼه د ښکلي کولو یو اساسي شرط دی ، چې د دې علم لومړی اسانه او روانه څانګه (تشبیه) ده. عام وګړي ، شاعران او هغه کسان چې په ولس کې د ټوکو ټکالو طبع لري پخپلو خبرو کې له تشبیه څخه کار اخلي. هغه څوک چې په چاپورې ملنډې وهي یا د هغه بدې بیانوي کله کله پکې د وجه شبه د تضاد مسئله رامنځ ته شي. لکه: یو څوک ډېر غبي او نا لایق دی ؛ نو موږ ورته (افلاتون) کلمه کاروو ، چې افلاتون د خپل وخت ډېرځیرک ، هوښیار او مشهور فیلسوف و ؛ خو دلته د نالایق او افلاتون ترمنځ د وجه شبه تضاد د خلکو د خندا سبب ګرځي. یعنې افلاتون په عقل، پوهه کې مشهور و او دی په جهالت او بې عقلۍ کې هماغومره شهرت ته رسېدلای دی.

پورته ذهنیت مخاطب ته ورکول د تشبیه کمال دی ، ځکه نو د دې علم د پوهانو نظر په دې خوا راواوښت او وخت په وخت یې پکې بکر اثار ولیکل ، چې د دې لړۍ په کړیو کې ما هم (د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه) تر سرلیک لاندې یوه کړۍ ور زیاته کړه.

خوشحال خان خټک د پښتون قوم د ژوندي پاتې کېدو لپاره د الله(ج) له خوا ورکړه ده. دی د پښتو ادب په تاریخ کې د دویمې دورې د دویم پړاو هغه اتل دی چې هم یې په توره او هم یې په قلم پښتانه د نړۍ پر مخ وځلول. ده د خپلې تورې او قلم کار یوازې د الله(ج) د رضا له مخې خپل قوم ته په شعوري ډول وقف کړ ، نو ځکه یې دا احساس د بې احساسه پښتنو پر بنسټ را اوچت شوی او بې اختیاره یې له خولې او قلم راووتل:

زه یې چالره وهم قدر یې چا زده

پـــه اور وسېزه دا تورې قلمونه

(۳٦م ۵۸۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو خبره داسې نه ده چې ګڼې ده سمدلاسه خپله توره په لهاړو او قلم په دیوات کې ایښې دی ، بلکې بیا یې هم خپل هدف پر مخ وړی او یو ځل یې بیا خپلو ادبي هڅو ته په پام له خولې او قلمه دا بیت راووت:

درست دیوان مې لکه باغ د عالم ګنج دی
پــــکې هـــــر رنګه ګلونه هـــــــر نهال
(۳۵ م ۳۹۸)

خوشحال خان ختک خو خپله دعوه وکړه خو د ثبوت لپاره یې کار په کار دی ، همدا لامل و چې ما دده په غزلو کې د تشبیه په ډولونو خپل څېړنیز کار پیل کړ، دا چې په دې وخت کې ادب هم پوره پرمختګ کړی دی ما هم د عربي ، دري ، اردو او پښتو معتبرو اثارو څخه په ګټې اخیستنې د تشبیه هغه ټول ډولونه پیدا کړل، چې نن په ادب او ادبیاتو کې دود دي. د نوموړي دا خبره چې (پکې هر رنګه ګلونه هر نهال) د تشبیه په اړه بالکل د کمال تر حده ثابته ده.
د نوموړي د غزلو تقریباً په (۲۱۵۰) بیتونو کې تشبیه راغلې ده ، دلته ما د خپلې څېړنې له مخې د خوشحال ختک د مختلفو اثارو له (غزلو) څخه هغه بیتونه راخیستي دي، چې زما د موضوع په بشپړوالي کې یې په څرګند ډول تړاو لاره ، د هرې ټاکلې تشبیه د موضوع د څرګندولو لپاره تر هر بیت وروسته مشخصه هماغه یوه موضوع روښانه شوې ده ، ځکه که موږ په یو بیت کې د یوې تشبیه په اړه هر اړخیزه لیکنه وکړو اصل موضوع پکې ورکېده او هم د لوستونکو لپاره د مضمون د تنوع د له منځه تلو چانس ډېر و.
د څېړنې په لړ کې که د نور شاعرانو د بېلګو راوړو ته اړتیا پېښه شوې ده او ما راوړي دي؛ نو دا به د هغې موضوع د ښه وضاحت لپاره وي، لکه د سمبولونو یا د تشبیه دنوي کو لو په برخه کې یا د مردودې تشبیه د بېلګې په برخه کې د ناچارۍ په وجه مې د بل شاعر یو بیت بېلګه کړې ده ، ځکه د خوشحال په غزلو کې د مردودې تشبیه بېلګه زما تر سترګو نشوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دري او پښتو زموږ رسمي ژبې دي نو په ځينو ځايو کې مې د دري ليکوالو نظرونه کټ مټ په دري ژبه را اخيستي دي او عربي او اردو مې راژباړلي دي. پټه دې پاتې نه وي د دري جملې د ميوند په فنټ کې ليکل شوي ، چې له پښتو جملو سره يې توپير وشي.

د ماخذونو ترتيب مې د ابجدو په بڼه راوړی دی ، همدارنګه د ځينو اثارو د چاپ نېټه نه ده څرګنده؛ نو ځکه يې د چاپ نېټه راوړل شوې نه ده.

د اثر د ليکلو پر وخت مې له ساده والي څخه کار اخيستی دی چې هر څوک ترې د خپلې علمي کچې په اندازه ګټه واخلي.

د لا څرګندولو لپاره تر ځانګړو څنګيزو سرليکونو لاندې د اثر په اړه خپل هدفونه ، تېر ماخذونو ته کتنه ، مواد او کړنلار راوړم:

- د نوموړي اثر د ليکلو هدفونه (موخې):

١ - د مسلک له مخې محصلانو ، مسلکي غړو او مينه والو ته د تشبيه په اړه درسي مواد په لاس ورکول.

٢ - په پښتو ادب کې د خوشحال د غزلو په اړه لومړی اثر دی.

٣ – پښتو ادب د تشبيه له مخې له ګاونډيو ژبو سره برابرول.

٤ – د ځانګې ضرورت او موافقه په پام کې نيول.

٥ – نورو ليکوالو او کره کتونکو ته د نورو شاعرانو په دې اړخ (تشبيه) کې لار پرانستل.

٦ – د خوشحال خان ختټک د عوه (چې زما په شاعرۍ کې هر رنګه ګلونه او ونې شته) ثبوت ته رسول.

٧ – د ذکر شوي اثر ليکنه له پوهنيارۍ علمي رتبې څخه پوهنملۍ علمي رتبې ته د لوړېدو په خاطر د يو شرط په توګه د پښتو ځانګې له خوا اسپارل او سرته رسول.

- تېرو ماخذونو ته کتنه:

د نوموړي اثر د ماخذونو په اړه مې خپل شخصي کتابتون ، د پوهنځي او پوهنتون کتابتون ، د ننګرهار د اطلاعاتو او فرهنګ رياست له کتابتون څخه ګټه اخيستې ده. هغه عربي ، دري ،اردو او پښتو اثار چې په اکاډميکه توګه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاربنوونو او نظرونو په برخه کې ترې استفاده شوې ده په لنډه توګه د ليکوال او اثر د نوم او نېټې په يادونه راوړم:

- ❖ د السيد احمد الهاشمي ، جواهر البلاغة فی المعانی و البيان و البديع اثر، چې په عربي ژبه ليکل شوی لومړی چاپ يې په (١٣٥٨ هـ) د مصر په الاعتماد بشارع حسن الاکبر مطبعه کې شوی او ځلورم ځل په (١٣٦٩) د ايران د قم ښار د المصطفوی نومې خپرندويې ټولنې خپور کړی دی، چې ماله همدغه ايراني چاپ څنې استفاده کړې ده.
- ❖ د کامل احمد نژاد ، فنون ادبی ،چې پر (١٣٨٢ ل) کال په ايران کې چاپ شوی دی.
- ❖ د جلال الدين همايي، فنون بلاغت و صناعات ادبي ، چې پر (١٣٧٠ل) کال په ايران کې چاپ دی.
- ❖ د محمد علوی مقدم او رضا اشرفزاده ، معاني و بيان ، چې پر (١٣٨٤ ل) کال په ايران کې چاپ دی.
- ❖ د سيروس شميسا ، بيان و معاني، چې پر (١٣٨٣ ل) کال په ايران کې چاپ شوی دی.
- ❖ د محمد رضا شفيعي کدکني ، صورخيال در شعر فارسي ، چې پر (١٣٦٨ ل) کا په کابل کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبدالقيوم قويم ، فنون ادبي ، چې په کابل پوهنتون کې چاپ شوی دی.
- ❖ د محمد طاهر فاروقي ، فصاحت و بلاغت ، چې پر (١٩٥٩ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د عبدالروف بېنوا ، ادبي فنون ، چې پر (١٣٢٦ ل) کال په کابل کې چاپ شوی دی.
- ❖ د سمندر بدرشو ، د ادب مناره ، چې پر (١٩٥٨ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- ❖ د فضل محمد ، ادبي ارمغان ، چې پر (١٣٨٣ ل) کال په کندهار کې چاپ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د مشتاق مجروح یوسفزي ، زرګانی ، چې پر (۱۹۹۸ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- د سید تسنیم الحق کاکا خېل ، روح ادب ، چې پر (۱۹۸۷ ع) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- د عبد الرحیم مسلم دوست ، خوږه ژبه ، چې پر (۱۳۷۹ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- د صدیق الله رښتین ، پښتو ګرامر ، چې پر (۱۳۷۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.
- د مجاور احمد زیار ، پښتو پښویه ، چې پر (۱۳۸۲ ل) کال په پېښور کې چاپ شوی دی.

له پورتنیو کومو کتابونو څخه چې یادونه وشوه هر یو مې په پوره ډول لوستی خو زما د اثر په څېر په نوموړو اثارو کې داسې کومه ورته څېړنه نه ده شوې. ما د خپل اثر په بشپړولو کې له پورته ماخذونو څخه یوازې د تیورۍ په برخه استفاده کړې ده او بیا مې د خوشحال خان ختک په غزلو کې د څېړنیز مېتود له مخې پلټلي دي.

د خوشحال خان ختک له هغو ټولو غزلو څخه چې د کابل او پېښور په چاپ شویو کلیاتو کې راغلي دي ، د ماخذ په توګه د بیتونو په غوره والي کې ترې استفاده شوې ده او همدارنګه خواره واره نور اثار ، چې د موضوع په بشپړولو کې یې راسره لاس کړی دی هم د ماخذ په توګه ګټه اخیستل شوې ده .

وخت په وخت د مسلکي استادانو مشوره په ځانګړې توګه د لارښود استاد علمي او ښوونیزې مشورې مې په پام کې نیولې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مواد او کړنلار:

د اثر د ليکلو په اړه د ځانګې ، لارښود استاد او د لوړو زده کړو د انسجام او امور اکاډميک موافقې له تر لاسه کولو وروسته مې خپل کار په لاندې توګه پيل او بشپړ کړ:

هغه ټول کتابونه چې د موضوع په اړه کره نظرونه او لارښووني ترې لاسته راوړل شوي، له مختلفو کتابتونونو څخه تر لاسه کړل ، حتی ځينې سايډونه (بريښناپاڼې) مې هم پسې وکتلې؛ خو هلته چې کوم مواد موجود و له ماسره يې اصل کتابونه په واک کې وو ، نو ځکه مې کتابونو ته ترجيح ورکړه.

له نوموړو کتابونو څخه مې د تشبيه په اړه اصطلاحګانې د يو فهرست په بڼه ترتيب او منظم کړې او بيا مې د هرې اصطلاح لپاره کره، څرګند او اسانه تعريفونه وليکل. تر دې کار وروسته مې د خوشحال خان خټک هغه اثار وکتل، چې دده غزلې پکې چاپ شوې وې ، د هرې غزلې په هر بيت کې مې سوچ کړی که د تشبيه ډول راته معلوم شوی؛ نو هماغه اصطلاح مې ورته ليکلې او که زړه نا زړه به وم نو بيا مې يوازې تشبيه ورته ليکلې ، تر دې وروسته مې دا بيتونه په يوه کتابچه کې راټول کړي ،تر تشخيص وروسته مې بيا د فهرست په پام کې نيولو سره کټګوري کړي او هر بيت، چې د کومې اصطلاح لپاره پوره په څرګند ډول جوړ و هغه مې ورته بېلګه کړې ده.

کله چې دا برخه پای ته ورسېده خپل نظر مې په بيتونو کې د تشبيه او تعريف په اړوند له نورهغو استادانو ، چې په دې اړه يې پوهه لرله شريکا وه او په پای کې مې له لارښود استاد سره د لا کره والي په موخه مشوره کوله.

د يوې اصطلاح لپاره يوه بېلګه هم راوړل شوې ده او د اکثرو اصطلاحګانو لپاره ترېوې ډېرې بېلګې راوړل شوي دي. د هرې اصطلاح اړوند شرحه د هماغې اصطلاح د بېلګې تر ذکر وروسته راوړل شوې د ه.

تر ډېره حده مې کوښښ کړی دی، چې موضوع سيستماتيکه وڅېړم او هم اړوند عنوانونه سيستماتيکه بڼه ولري ، لومړی لوی عنوانونه ، بيا څنګيز عنوانونه او فرعي عنوانونه راوړل شوي دي ، چې موضوع لوستونکو ته لا روښانه وي.

د موضوع په اړه د موضوع پېل ، منځ او پای په پام کې نيول شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پای کې باید ووایم ، چې د لوړو زده کړو وزارت هغه لاربنود ، چې د علمي ترفیعاتو لپاره د اصلي اثر د موضع د غوراوي او تهیه کولو لارې چارې پکې ښودل شوي او په (۱۳۸۸ل) کال رسماً پوهنتونونو ته لېږل شوی دی ددې اثر د لیکلو پر وخت په پام کې نیول شوی دی. په پای کې مو په دعاګانو نمانځم.

په درنښت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک لنډه پېژندنه

د خوشحال خان خټک کورنۍ:

د کوهاټ ضلع، د خټکو کور دی ، یعنې د خټکو لویه برخه پر کوهاټ پرته ده ، په کوهاټ کې د خټکو دوه لوی ښاخونه دي ، یو یې بولاق او بل یې تری دی. د خوشحال خټک د غور نیکه نوم اکوړي و ، چې په تری خټک پورې یې تړاو درلود. د ملک اکوړ په وخت کې هم د خټکو لویه برخه پر کوهاټ پرته وه ، خو ملک اکوړی له کوهاټه راغلی او د اټک پر خوا وشا دهغې بادشاهي لارې پر غاړه اباد شو، چې د اټک څخه د نوښار پر لور پېښور ته غزېدلې ده ، داسې ښکاري چې په هغه وخت کې هم د نوښار او اټک تر منځه خټک اباد و او ددې خټکو او د هغو خټکو چې له ملک اکوړي سره له کوهاټه راغلي وو ، اکوړی مشر شو اکوړي د سرای په نامه د مغلو د بادشاهي سړک پر غاړه یو کلی اباد کړ ، چې تر ننه پورې اباد دی او د سرای اکوړي په نامه مشهور دی.

اکبر بادشاه چې په دویم ځل دروه د کوهستاني سیمې په لور راغی نو د هغه جرنیل مان سنګهه او نورو معتمدینو ورسره د ملک اکوړي پېژندګلوي وکړه، مان سنګهه بادشاه ته وویل چې دا ملک په دې سیمه کې یو با رسوخه سړی دی. که بادشاه سلامت ده ته د اټک او پېښور ترمنځه د بادشاهي سړک ساتنه ورپه غاړه کړي، نو دی به دا کار په ښه شان سرته ورسوي. په دې وخت کې یو سفزو به د اټک په بادشاهي لارو چپاوونه وهل او قافلې به یې لوټلې، چې پر سړک امن نه و. بادشاه ته وویل شول چې د ملک اکوړي او د هغه د قبیلې له یوسفزو سره دښمني ده په دې بنسټ د خپل ذاتي او قبایلي غرضونو د سرته رسولو لپاره به هم ملک اکوړی په اخلاص سره د سړک ساتنه کوي. بادشاه ومنله او ملک اکوړي ته یې د نوښار او اټک تر منځه سیمه د جاګیر په ډول ورکړه ، پر دې سربېره ملک اکوړي ته په بادشاهي لار د محصول ټولولو حق هم ورکړل شو په تاریخ کې د لومړي ځل لپاره د ملک اکوړي له شهرت سره سم د خټک قبیلې نوم هم یاد شو. ګنې تر اوسه پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره په نومورکي حالت کې پرته وه، چې په بابر نامه کې د پښتنو د ټولو لویو قبیلو یادونه کړې ده خو خټک یې ورکې نه دي یاد کړي. (۳۲ م م ۸ او ۹)

ملک اکوړی د درویش عرف چنجو زوی ، لومړی خټک و چې شهرت یې بیاموند او د خپل خدای (ج) ورکړي استعداد او قابلیت له امله یې د جلال الدین اکبر توجه جلب کړه. ده ته ملک اکو هم وایي.

دی تری خټک و او د دوست محمد کامل د څېړنو له مخې د ټیري په توابعو پورې اړوند د کربوغې اوسېدونکی و ، چې له خپلو خپلوانو سره د خفګان په وجه له هغه ځایه (خوړې) ته راغی او له خپل ټولي سره به د سونیالی په دره کې په چپاوونو مشغول و.

اما پرېشان خټک د منشي ګوپالداس د تاریخ ضلع پشاور د (۳۰۶-۳۰۸) مخونو په حواله وایي چې ملک اکوړ خان له کربوغې څخه نه و، بلکې د څوترې (څوتره) اوسېدونکی و او له هغه ځایه یې کوچ کړی دی. (۱۰ م م ۹ او ۱۰)

خوشحال خان خټک د سرای اکوړه خټک په اړه وایي:

رحمت په اکوړي شه چې یې ونیوه ځای سرای
چې ښه فهم یې وکړې باور وکړه ځای دی ځای
تور غر یې د هوډي دی تر تېراه پورې سم تللی
نیلاب و لنډي دواړو عجب سرا ایښی په پای
پرې سازه لویه لار د هندوستان و خراسان ده
ګذر یې د اټک دی چې ترې ترس کا شاه ګدا
پکې مېشته مې زویه ،خلیخانه لمسي،اولس دی
چې څوک پکې مېشته دي په امن اوسه د خدای
اسمان ځنې جدا کړ لاس د چا ، رسي اسمان تـــه
خوشحال له سرایه نه دی جدا شوی په خپل رای
(۳۵ م م ۲۲۹ او ۲۳۰)

د ملک اکوړي دغه جاګیرداري او منصبداري دده اولادې ته په میراث پاته شوه او دده په کورنۍ کې کلونه کلونه له یو نه بل ته ورسېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې ملک اکوړی له خپل زوی یوسف خان او ملګرو سره د نازو خان بولاق خټک له لاسه ووژل شو. له ده اته زامن پاتې وو، چې مشر یې یحیی خان نومېده او قبیلې یې دی د خپل مشر په توګه ومانه. ده ژر د خپل پلار او ورور بدل واخیست. دغه وخت د خټکو خېلونو تر منځ خپل منځي شخړې موجودې وې، ځینې خېلونه د یحیی خان په سرداری راضي نه وو.

ددغو دښمنیو او شخړو درې څلور کاله شوي وو، چې یوه ورځ یحیی خان نوښار ته روان و، سینیو خټکو ورته لار نیولې وه. دی او دده زوی عالم خان دواړه یې ووژل د یحیی خان تر وژل کېدو وروسته قبیلې شهباز خان خټک (۱۰۰۰-۱۰۵۰ هـ ق) خپل مشر وټاکه. شهباز خان د خپل پلار او ورور د بدل اخیستو لپاره د سینیو خټکو پر کلیو حملې وکړې، سیني خټک غروته وختل. د ملک شادي خان زوی ووژل شو د خټکو سرداري په دې توګه تر شهباز خان راورسېده. (۱۰ م ۱۲)

د خوشحال خان زوکړه:

خوشحال خان خټک د مغل شهنشاه نورالدین جهانګیر (۱۰۱٤-۱۰۳۷هـ) (۱٦۰۵ - ۱٦۲۷ ع) په زمانه کې د ۱۰۲۲هـ ق کال د دویمې خور په میاشت، چې د ۱٦۱۳ ع کال د می یا جون له میاشتو سره سمون خوري، له پېښور نه ۳۵ میله ختیځ لور ته په سرای اکوړه کې چې د لنډي سیند په سهیلي غاړه پروت دی د شهباز خان کره وزیږېد. (۳٦ م ۸)

په یوه قصیده کې چې ده د خپلې کورنۍ حال احوال پکې راوړی د خپل ځان او نیکونو په اړه یې څو بیتونه راوړو:

راشـــه واوره دا داســـتان نیک و بـــد پکې عیان
هم عبرت هـــم نصیحت دی پرې دې پـوه شي دانایان
زه خوشحال د شهباز خان یم چې تورزن یم کان په کان
شهباز خـــان د یحیی خان وو چې بـــل نه و هسې ځوان
یحیی خــــان د اکـــوړي وو چــــې په توره شو سلطان
د هجرت زر دوه ویشت سن وو چـــــې زه راغلم په جهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه کال پوره پنځوس و   چې شهید شو شهباز خان
د هغه دور باد شاه و   قدردان شاه جهان
د پلار ځای یې وما راکړ   په اولس شوم حکمران

(۳٦ م م ۵۸۱ او ۵۸۲)

زده کړه:

د خوشحال خان خټک زده کړه سیستماتیکه بڼه نلري او هم یې د زده کړې په اړه پوره څرګندونې نه دي کړي. که څه هم نوموړي د خپل ژوند اکثره پېښې په نظم کړې دي او د ځان او کورنۍ په اړه یې ډېر څه په څرګند ډول راوړي دي، خو د خپلو زده کړو په اړه یې داسې څرګند څه په لاس کې نشته په دې اړه هېواد مل په خپل اثر (ننګیالی د زمانې) کې د ځینو څېړونکو لیکنې راوړي چې زه یې دلته اړینې بولم:

په دستار نامه کې راغلي دي: ((زموږ استاد اویس صدیق ملتاني ډېر بزرګ متبرک سړی و ، د علوم ظاهري او باطني بهرور و ...))

له دې پورته یادونې سړی دومره پوهېږي چې خوشحال خان له شاه اویس ملتاني نه زده کړه کړې وه ، هغه یې استاد و. خو لکه استاد کامل چې ویلي دي: ((دانه ده ښکاره چې له هغه نه خوشحال خان کله ، چېرې او څومره وخت زده کړه کړې ده.))

پرېشان خټک ویلي دي چې د ځینو خلکو دا خیال دی چې خان په ملتان کې هم درس ویلی دی، خو ځینې بیا وایي کېدای شي شاه اویس ملتاني دې په پېښور کې تدریس کاوه ځکه چې پېښور هم د دیني علومو مرکز و.

د خوشحال خان خټک د زده کړې په باب سړی دا ویلای شي چې ده د کور په جومات او یا سیمه ییزه مدرسه کې درس ویلای دی. اما دانه ده ښکاره چې ده څومره وخت او د ژوند تر کوم کال پورې د زده کړې لړۍ جاري ساتلې ده. په استادانو کې یې یوازې د شاه اویس ملتاني نوم څرګند دی نور استادان یې نه دي معلوم....

خو که چېرې سړی د خوشحال بابا ټول اثار مطالعه کړي نو ورته ښکاري چې دده خارق العاده استعداد د زده کړې او مطالعې له لارې روزل شوی دی او د غو زده کړو یې بیا په اثارو کې خپل ځان ښکاره کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحی حبیبي د خوشحال مرغلرې د مقدمې په (۱۸ مخ) کې لیکلي دي:
((خوشحال خان په کوچنیوالي کې د خپلې زمانې مروج علوم ټول ویلي وو. دده له کلامه ښه ښکاربږي چې ده اسلامي علوم لکه: فقه ، حدیث ، تفسیر او نور عقلي او فلسفې علوم ، لکه: منطق ، حکمت ، ادبي علمونه ، د فصاحت او بلاغت اصول ، لکه: معاني ، بیان ، عروض ، قافیه او نور ټول ویلی او پرې عالم و.))
د خپل وخت له ځینو مشهورو عالمانو سره یې ناسته ولاړه هم درلوده ، له هغو څخه یو هم مولانا عبد الحکیم سیالکوټي (۱۰٦۷ هـ ق مړ) دی. دی د جهانګیر او شاه جهان په دورانو نو کې د نیمې وچې له جیدو عالمانو څخه و. خوشحال خان په دستار نامه کې راوړي دي: ((عالم العلما مولانا عبد الحکیم سیالکوټی مې په خپله وپوښتېده ، لکه: مسطور شول....)) په کلیات کې یې دده په باب لولو:

مولانا عبدالحکیم	د دنیا د دین حکیم
د جوګیانو وګروه ته	په تعظیم و په تکریم

(۱۰ م م ۱٤-۱٦)

وادہ او اولاده

خوشحال خان خټک په (۱۰٤۰ هـ) کال د ۱۸ کالو په عمر واده وکړ ، د واده په ورځ پرې سخته تبه راغلې وه ، چې په خپلې ورا پسې هم لاړ نشو. هېواد مل لیکي چې په ناوې پسې د خسر کورته نشوای تللای ، ناوې یې انا (قذیفې) راوسته. دی له تبې تاوېده لوڅې پوڅې یې درلودې. دده د خولو کولو لپاره یې مور او څو نورو ښځو بړستن پرې ټینګه کړه ، تر دې حده چې خان بې هوښه نه بلکې داسې فکر کېده چې مړ دې وي. ښځو شور فغان پېل کړ ، مګر الله تعالی دی وساته ، ساه پکې وغړېده ، دولس ورځې وروسته خو له پرې راغله. لږ پر حال راغی خلک یې وپېژندل او خپله ناوې یې ولیده چې سرته یې ناسته وه.

دا و دخوشحال خان د لومړي واده لنډ بیان چې تاریخ مرصع په ډېر تفصیل او په زړه پورې بیان کړی دی ، خو دا باید وویل شي ، چې خوشحال خان څو نور ودونه هم کړي وو چې شمېر او وختونه یې خوشحالپوهانونه دي ښودلي او دخان په اثارو کې یې هم یاد نه دی راغلی. (۱۰ م م ۱۸ او ۱۹)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان ختک ځو ودونه کړي وو. پر نکاحي مېرمنو سربېره يې په حرم کې وينځې هم درلودې. له دغو مېرمنو او وينځو ښځه يې د شپېتو شاو خوا زامن او يو د پرش لونې زېږېدلې وې.

د تاريخ مرصع په (۲۵۸-۲۵۹مخونو) کې راغلي دي: ((... واضح دې شي ، خان علين مکان ته حق تعالی شپږ پنځوس فرزندان نارينه کرامت کړه ، په دا واړو کې خان جنت مکان و الانبنان چې والد د مولف دی ، اثر او ولي عهد و .... سعادت خان ، بهرام خان ، نظام خان ، يحيی خان او شهباز خان دا شپږ واړه له يوې موره و .....))

خان هم په خپل ديوان کې وخت په وخت د خپلو زامنو شمېر ښودلی دی دا شمېر يو ډول نه دی کله زيات او کله لږ ، لکه په يوه څلوريزه کې وايي.

په شمار مې زويه تر شپېته زيات دي
نيمګي به مړه وي نيمګي حيات دي
چې را څرګند شول په کاروبار کې
تردې ژوند يو بهتر اموات دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه بل بیت کې وايي:

که پنځوس دي که شپېته دي داغ د زړه دي
یــــــو ځــــو لا پکې افت شول تر دا میانه

بل بیت دی:

اته ویشت لرم زویه نشته یو د بل په رنګ

خان د خپلو ځینو زامنو د زوکړې تاریخي قطعې په دري نظم کې ویلي دي او دا قطعې افضل خان خټک په تاریخ مرصع کې راخیستي دي. پر اشرف خان، سعادت خان، بهرام خان، نظام خان، یحیی خان او شهباز خان سربېره چې له یوې موره وو. د ځو نورو زامنو نومونه یې چې د خان له کلامه او تاریخ مرصع نه لاس ته راځي دادي: عبد القادر خان، صدر خان، عابد خان، نصرت خان، سکندر خان، ګوهر خان، عجب خان، آزاد خان، عبدالعزیز خان، خالد خان، طاهر خان، بختناک، جلال خان، عادل خان، جعفر خان، اکبر خان، عبد الرحمن خان، نجابت خان، ابو الخیر خان، فرحت خان، مومن خان، زاهد خان، حامد خان، عادل خان، بشیر خان، اسمعیل خان، یوسف خان، کمال خان، محبت خان، علاوالدین خان، فتح خان، نوروز خان، شاه علي خان، جنګي خان، مشکر الله خان، او نور.... د خان د لونړو شمېر تاریخ مرصع (۳۱) ښودلای دی:
خو په فراقنامه کې خان دا شمېره دوه دېرش ښودلې ده.

د لونړو په نومونو کې یې د دوو نومونه موږ ته ښکاره دي، یوه بي بي تاجه او بله بي بي حلیمه. (۱۰م م ۱٦٨ او ۱٦۹)

په پورته زامنو او لونړو کې یې ځینې د پښتو ژبې تکړه لیکوال او شاعران تېر شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک ته د قبیلې مشري ورسپارل کېدل

د خټکو او یوسفزیو تر منځ کلونه دښمني پرلپسې پر یو بل د بریدونو په نتیجه کې لا پسې تازه کېدې په (۱۰۵۰ هـ ق) کال شهباز خان له یوسفزیو سره په جګړه کې ډېر سخت ټپي شو خوشحال خان خټک هم ډېر سخت ټپ خوړلی و. شهباز خان د همدې زخم له سببه پنځوس ورځې وروسته د پنځوسو کالو په عمر مړشو. دا چې خوشحال خان خټک د پلار مشر زوی و نو قبیلې دی د سردار او مشر په توګه ومانه. ښاغلی کامل لیکي:

((په ۱۰۵۰ سنه هـ (۱٤-۱٦٤۰ع) کې اکا خېلو چې د یوسفزو د کمال زي تپې خلق د مالیې له ورکولو نه انکار وکړ، د رمضان په وروستیو کې شهباز خان په دوی حمله وکړه خوشحال هم ورسره و. د بلړ د کندې په خوا کې د مردان په ضلع کې طورو او مایا و ته نزدې د خټکو او یوسفزو جنګ وشو. شهباز خان یو لویګنده په غشي ولګیدو. تر بور ساقي بیګ یې ومړ...

شهباز خان پس له پنځوسو ورځو د پنځوسو کالو په عمر پر (۱۰۵۰ هـ ق) کال د شوال په پنځم د زیارت په ورځ چې د (۱٦٤۱ ع) کال د جنوری له اتلسمې سره سمون خوري. په حق ورسید.)) (۳٦ م ۱۰)

کله چې خوشحال خان خټک د خپلې قبیلې مشر کېږي شاه جهان هم دده مشري تایید وي. چې خوشحال خان خټک یې په یو ځای کې داسې بیان کوي.

د هـــغه دور بادشاه و قـــدر دان شاه جهان
د پـــلار ځای یې وماراکړ په اولس شوم حکمران
(۳٦ م ۵۸۲)

خوشحال خان خټک د پلار په ژوند د قبیلې د مشرۍ پر وخت له مغلو سره پوره ډېرې غرې وهلې دي، چې د موضوع د اوږدېدو د مخنیوي لپاره یې دلته راوړل اړین نه بولم که څوک یې د لوستو هیله لري، ننګیالی د زمانې، کلیات خوشحال خان خټک د کامل په سریزه ماخذونه کتلای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان ختټک د مغلو په بند کې:

په (۱۳۷٤ هـ) کال کې امیر خوافي چې خلکو په سید امیر خان مخاطب کاوه د کابل صوبه دار و ، ده له اورنګزیب (ابو المظفر محی الدین محمد اورنګزېب) سره وکتل ، د هغه له غوږه یې دا خبره تېره کړه ، چې تر څو د ځمکو ځینې خاوندان نیول شوي نه وي ، تر هغې د رهدارۍ د باج د ممانعت احکام نافذېدای نشي. ددې غشي نخښه په اصل کې خوشحال خان ختټک و ، اورنګزېب پر تخت د دویم ځل ناستې سره سم (روژه ۱۰٦۹ – ۱۰۷۰ هـ) د غلې او د ځینو نورو جنسونو د ټکس د معافۍ حکم کړی و.

له دې حکم سره سم عامو وګړو ته ډېره ګټه ورسېده او په سرکاري بودیجه کې د ۲۵ لکو روپو کمې راغلی و. ددې حکم اثر په څرګند ډول ځمکه لرونکو (خانانو) او جاګیردارانو په ګټو هم پرېواته. مګر ددې خبرې هېڅ ډول شهادت نشته چې ددې حکم تر جاري کېدو وروسته خوشحال خان ختټک د څه ډول سرغړونې یا نافرمانۍ څرګندونه کړې وي. بلکې هغه هم همغسې د حکومت منونکی او وفادار و او د حکومت له مخالفانو سره به یې جنګونه کول. سمه خبره داوه چې دا چل سید امیر خوافي د خپل مرستیال میرزا عبدالرحیم (چې په پېښور کې و) او د خوشحال خان په منځ کې د خفګان او د خوشحال خان ترونو بهادر خان او فیروز خان سره د سازش په سبب جوړ کړی و. میرزا عبدالرحیم سید امیر خان خوافي ته ویلي و ، چې تر څو پورې ته یو څو لوی لوی سړي بندیان نه کړې تر هغې ستا د صوبه دارۍ نقش نشي کښېناستی او د خوشحال خان ترونو ورسره پنځوس زره روپۍ کړې وې. سید امیر خان بادشاه ته ګونګه او مجمله وینا کړې وه. نه یې ورته د چا خاص سړي نوم اخیستی و او نه یې د چا د نیولو اجازت اخیستی و. خو ورته یې ووې چې دلارې د ټکس د منع کېدو د احکامو د پلي کولو لپاره د زور زیاتي د څرګندولو ضرورت دی. کله چې بادشاه ورته ددې اجازه وکړه نو پېښور ته راغی او خوشحال خان یې د سلا مشورې لپاره پېښور ته راوغوښت. د (۱۳۷٤ هـ) کال د څلورمې خور په وسط چې د جمعې ورځ وه خوشحال خان پېښور ته راغی ، دربار ته یې ځواب ولېږه چې زه راغلم. ځواب راغی چې سبا دربار ته ځان حاضر کړه ، درې ورځې تېرې شوې خو دربار ونه شو په پای کې د دصوبه دار سکرتر د ګجرات

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ خوشحال خان خټک ته ځواب وکړ ،چې ماته د مشورې لپاره راشه کله چې خوشحال خان ورغی هغه یې ونیوه او پنځه منۍ بېړۍ یې ورپه پښو کړې د خوشحال ترونو له صوبه دار نه خلعتونه واخیستل ، خټک د دوی وژلو ته جوړ شول. خوشحال خان منع کړل د خوشحال په نیولو کې چې کومو کسانو برخه لرله د هغوی ذکر دی په خپلو نظمونو کې ځای پر ځای کوي. ..

خوشحال خان دوې میاشتې په پېښور کې وساتل شو ، کله چې یې د صوبه دار د پنځوسو زرو روپو غوښتنه رد کړه ، نو د هندوستان په لور روان شو د (١٣٧٤ هـ) کال د روژې په(١٥ مه) یا (١٦ مه) هندوستان ته ورسول شو.

هلته د نومورې ورورو میرباز خان ، تر بور یې باقي خان او زوی یې سعادت خان مخکې ترده رسېدلي وو او له محمد امین خان میر بخشي (چې د اورنګزېب خاص نژدې کس او لوی منصبدار و) سره لیدلي وو.

محمد امین خان او د خوشحال خان د زړور افسر اصالت خان وراره یعنې سید میران المخاطب په میر خان (د خپل خان زوی) د خوشحال خان د خلاصي ډېر کوښښ وکړ. خو خوشحال خان خوشې نه شو ، نو میر باز خان ، باقي خان او سعادت خان بیرته هېواد ته راستانه شول... خوشحال خان د قید قریباً دوه نیم کاله په دهلي او د جیپور په ریاست کې د رنتهبور په کوټ کې تېر کړل د ذیعقدې په پنځمه د رنتهبور له کوټ نه راوستل شو او بیا اګرې ته یووړل شو او هلته له بنده خوشې کړل شو ، خو په دې شرط چې هېواد ته به نه ځي او همدلته نظر بند وساتل شو.

خوشحال خان خټک د قید او بند پر وخت په نظم او نثر کې ډېر څه لیکلي دي چې تر ټولو ارزښتمن اثر یې (دستار نامه) ده چې د لومړي ځل لپاره یکې د ساده نثر د لیکلو هڅه او دودونه شوې ده.

اخر هم د هرې شپې پای وې دی هم پر (١٠٧٩ هـ) کال له مهابت خان (چې د کابل صوبه دار مقرر شوی و) سره یو ځای خپل هېواد ته راغی. (٣٦ م م ١٧ــ ٢٠)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک جګړې

زه د موضوع د لنډون لپاره دلته یوازې د خوشحال خان خټک د ځینو مشهورو جګړو د نومونو او نېټو په راوړو بسنه کوم:

۱ – په (۱۰۳۵ هـ) کال د بهاکو خان یوسفزي د بولاقو پر خټکو حمله او شهباز خان یې د مرستې لپاره له یو واړه لښکر سره مقابلې ته ورغی ، چې خوشحال خان هم په دې جګړه کې د دیارلسو کالو په عمر د لومړي ځل لپاره ګډون کړی دی.

۲ – پر ۱۰٤۲ هـ کال پر عیسی خیلو یې برید کړی دی چې ځینې همدا کال ښیي ځینې وایي چې څو ترې ته ترټګ وروسته یې دا حمله کړې ده.

۳ – پر (۱۰۵۰ هـ) کال اکا خېلو د مالیې په ورکولو کې ناغیږي کړې وه ، په همدې بنسټ شهباز خان د روژې په وروستیو کې له یو واړه لښکر سره د اکا خېلو پر سیمه برید وکړ، چې خوشحال خان او جمیل بېګ هم له شهباز خان سره ملګري و.(۳٦م ۹ او ۱۰)

٤ – پر (۱۰۵۱ هـ) کال د کانګړې سوبه

۵ – پر (۱۰۵٦ هـ) کال د بلخ او بدخشان جنګي پېښې

٦ – پر (۱۰٦۳ هـ) کال له بنګښو سره جګړې

۷ – پر (۱۰۷۰ هـ) د تېرا مهم

۸ – پر (۱۰۷۰ هـ) کال یې له یو سفزیو سره جګړې

۹ – پر (۱۰۷۳ هـ)کال له باغیانو سره جګړې

(۱۰ م م ۳۲-٤۲)

۱۰ – پر (۱۰۸۳ هـ) کال د خېبر جګړه

۱۱ – پر (۱۰۸۳ یا ۱۰۸٤) هـ کال د خوشحال خان او بهرام خان تر منځ وړې جګړې

۱۲ – پر (۱۰۸٤ هـ) کال له بنګښو سره جګړه

۱۳ – د (۱۰۸٤ هـ) په پای کې د کړپې او نوښار جګړې

۱٤- پر (۱۰۸٦ هـ) د ګنبت جګړه

۱۵ – پر (۱۰۹۱ هـ) د ډوډې جګړه

(۳٦ م م ۲۲- ۳۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنگه نورې ورې او خال خال جګړې يې کېداى شي په نورو کتابونو کې په پوره تفصيل سره راغلې وي.

د خوشحال خان مړينه

خوشحال خان د ژوند په وروستيو کې په ډمبره نومي غره کې پناه واخيسته، خو ډېر ژوندى پاتې نه شو د (۱۱۰۰ هـ) کال د ربيع الثاني مياشتې په (۲۸ مه) نېټه د جمعې په ورځ هملته په حق ورسېد .

انالله و انا اليه راجعون ه

(۳۶ م ۳۱)

د نومورې قبر اوس په سراى اکوړه ختک کې دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک فرهنګي اړخ ته یوه لنډه کتنه

نه بـه زما غوندې بل ننګيالی راشي
نه به زما غوندې بل جنګيالی راشي
خـــټک لاپربېږده په درست افغان کې
عــجب که هسې فرهنګيالی راشي
(۱۰ م ۱۷۰)

د خوشحال خـان خټـک د پورتـه څلوریزې پـه پـام کې نیولـو سره دده د ژونـد دري عمده خواوې تر سترګو کېږي: ننګ ، جنګ او فرهنګ.

د ننګ او جنګ خواوې یې ډېرې په بوللو پورې اړه لري او د فرهنګ برخه یـې بیا په غزلو څلوریزو او قطعو کې تر ډېره حده تر سترګو کېږي.

د فرهنګ معنی ده ادب ، تربیت ، علم ، معرفت ، دودونه ، د یوقوم د هنرونو مجموعه او یا هغه کتاب چې د یوې یا څوژبـو د لغـاتو شـرحه پکې راغلې وي. (۸ م ۷۲۹)

خوشحال خان خټک د ژوند داسې خوا نه ده پرېښې چې په هغې یې په نثر یا نظم څه لیکلي نه وي. خوشحال خټک د خپل فکر ملغلرې د لیک په دوو بڼو (نثر او نظم) تر موږ رارسولي دي. لومړی یې هغه اثار چې په نظم کې یې لیکلي د موضـوع د اوږدوالي د مخنیـوي لپـاره یـې یـوازې نومونـه راوړم اوبیـا بـه یـې د نثـر د برخې د اثارو د نوم یادونه بسنه وکړم.

الف - د خوشحال خټک د منظومو اثارو نومونه:

I- تخلیقي منظوم اثار:

(۱) کلیات (۲) فراقنامه (۳) پښتو منظومه بازنامه (٤) سـواتنامه (٥) فـضل نامـه (٦) فالنامه (۷) طبنامه. (۱۰ م ۱۷۷-۲۰۳)

II- منظومې ژباړې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) نام حق (۲) اخلاقنامه.

ب- منثور اثار:

(۱) بیاض (۲) دستار نامه (۳) ساعتنامه.

د –د خوشحال ختټک هغه اثار چې یوازې نومونه یې څرګند دي:

(۱) هدایه (۲) ریاض الحقیقت (۳) فرخنامه (٤) عنایه (٥) آیینه (٦) رساله مناظره (۷) کفایه (۸) تفسیر سورة یوسف.

هـ- زنځیری:

(۱۰ م م ۱۷۷- ۲۰۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک شعر

د خوشحال خټک د شاعرۍ دېګ دده د عمر په شل کلنۍ کې پر نغري ایښودل شوی او د خپل عمر په شپېته کلنۍ کې یې د پوخوالي دعوه کړې ده ، دده نظر د خپل شعر په اړه همدا دی چې پوره څلویښت کاله ده د شعر ویلو او لیکلو ریاضت کړی دی. دا چې د انسان عمر څلویښت کلنۍ ته ورسېږي نو بیا یې عقل پوخ شي ، حضرت محمد (ص) هم په څلویښت کلنۍ کې پیغمبر شه ، همدارنګه په دنیایي قانون کې هم هغه څوک چې څلویښت کاله عمر ونه لري د ولسمشرۍ د کاندیدیدو او انتخابېدو حق نه لري. ده هم د خپل شعر د پخوالي دعوه تر څلویښت کاله شاعرۍ وروسته کړې ده. دی وایي:

په شل کاله کې دیګ زما د شعر په اور بارشه
په دا دور مې پوخ کړ چې شپېته کاله مې تللي
(۳۶ م ۶۲۳)

خوشحال خان خټک خپل ټول کارونه د خاصو غرضونو له مخې کړي دي داسې نه ده چې هر حرکت ده بې فکره او د وخت د ضیاع لپاره کړی وي ، دی وایي:

په پښتو شعر چې ما علم بلند کړ
د خبرو ملک مې فتح په سمند کړ
په پارسۍ ژبه مې هم ژبه ګویا ده
په پښتو ژبه مې خلک بهرمند کړ
په تازه تازه مضمون د پښتو شعر
په معنی مې د شېراز او د خجند کړ
(۳۶ م م ۵۳۳_۵۳۵)

سره له دې چې دا هر څه خوشحال خان د پښتنو لپاره قصدي کړي، خو بیا هم د الله(ج) ورکړه یې بولي او وایي چې دا د الله رضا وه، چې پښتانه دې په شعر او شاعرۍ پوه شي نو ځکه یې زه په شاعرۍ ګویا کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر زه يې چې ګويا په شاعرۍ کړم
پښــــتانـــــه يـې پوهـول ايزد تعال
(۳٦ م ٥٤١)

خوشحال خان خټک په نظم کې د هغه وخت د مشترکو نظمونو ټولې جولې په پښتو کې وکارولې او نورو ته يې هم همدا سپارښتنه کوله، چې پښتو ژبه دې په علمي ،ادبي او تاريخي لحاظ مخکې لاړه شي او تر دې حده پرې مين دی.

فـــــارسي شعر مــــــې هم زده سليقه لرم د واړه
پښتو شعر مې خوښ شو هر څوک خپل ګڼي ښاغلي
(۳٥ م ٤٦٨)

همدا رنګه د محتوی له مخې ځينې څېړونکي په دې نظر دي ،چې د ژوند داسې خوا به نه وي چې خوشحال خان خټک له هغه وخت سره څه پرې ليکلي نه وي.
د فنونو له مخې خوشحال پخپل کلام کې د فصاحت ، بلاغت ، بديع ، تشبيه ، استعارې ، کنايې ، مرسل مجاز او نورو شعري ښکلاوو خيال ساتلی دی ، لکه څنګه چې دی وايي:

درست ديوان مې لکه باغ د عالم ګنج دی
پـــــــــکې هــــر رنګه ګلونه هر نهال
(۳٥ م ۳۹۸)

له دې بيت څخه دا څرګندېږي، چې ده د ژوند په هره خوا د خپل فکر نيلی ځغلولی دی. اوس به دده د شعر يو څو ببلګې راوړو چې لږه اندازه دده د شعر له محتوی او دريځ سره بلد شو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز مسايل

دلته هر بيت په څرګند ډول يوه ټولنيزه مسئله را پېژني ،چې خوشحال خان په ډېر جرات سره راوړې ده:

نشته بـــانګ د موزن په درست تيراه
مګر واورې بانګ د چرګ په سحرګاه
مـــــوحـــد د تصوف درسالو دي
مسئالـــــه د شـــرعيت ګڼي ګناه
(٣٤م ٢٩٨)

هر چې ستا د زړه رضا واړه هغه کړه
خو چې زړه د چا بد ېږي هغه مه کړه
(٣٤ م ٣٠٢)

کتابـــــــونه د اسمان د ځمکې لولي
په عمل يې فرق تر مځکې تر اسمان وي
(٣٤م ٣٥٧)

مدد د طالع بـــويه چې هنر سره همراه وي
هنر به سود ونه کا د طالع که درته شاه شي
(٣٤ م ٣٨٧)

مړ هغه چې نه يې نوم نه يې نښان شته
تل تر تله پــــه ژوندون پـــايي ښاغلي
(٣۴ م ٣٩٠)

کوم ملک دی له ما پاتې چې مې پل نه دی پرې ايښی
هر ځای به ورته ياد کړم که څوک شته سياحت کړوني
(٣٤م ٤٠٨)

ګوره بيا دې څه په زړه کوم مې ګناه دی
چې ليدو لـــــره دې درشم ځان اوده کړې
(٣٤ م ٤٤٢)

څوک د حج څوک د تلقين څوک د مکتب شول

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـــــو خوشحال په واړو خلکو کې لونړ دی
(۳٤ م ۳۳۸)
یـــــا کشتي له زور ورو سره مه کړه
یا د دوی غوندې پیدا کړه مړوندونه
(۳٤ م ۲٤٦)

مینه او عشق

په درست جهان به نه وي یو زما غوندې رسوا بل
ورځم توره وکښلی چـــــې مـــین واورم په تا بل
(۳٤ م ۱۰۸)
یاره ته چې جدایي جدایي وایې !
زه خوشحال ددې خبرې توان لرم؟
(۳٤ م ۱۳۰)
زړه مې خدای مین کوي په ښایسته وو
هسې نه چې زه پخپله زړه مـــایل کړم
(۳٤ م ۱۳۲)
چې دا هسې په پالنګ راغله نـو خیزه
الوداع ده د خوشحال خټک پــرهېزه
(۳٤ م ۲۱۹)
د مجاز عاشقي عین حــقیقت ده
و معنو ته زینه ایښې د صورت ده
(۳٤ م ۲۷۷)
په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې پیدایي نـــــاپدید شو
(۳٤ م ۱۸٥)
د خپل یار په مخ اوس نه دی مین شوی
د خوشحال په زړه کې دا مــینه ځایي ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۲۸۲)

چرته یې ای عشقه چې وربوز یې راته مات کړې
بیا ګوره چې عقل په تـــــــــدبیر راغلی دی

(۳٤م ۳٤٦)

عقله ته له عشقه لـــرې لـــرې ګرځه
مخالفت چې سره ورشي فساد شي

(۳٤ م ٤۱۸)

محبوب ته ستغه ویل

څو به ستا د دې غمونو زغمل تل کړم
د یــــــارانو کمی نشته یار به بل کړم

(۳٤ م ۱۲٦)

که ته خوله و ماته نه راکړې ملکۍ
بلې هـــــم راته نیولې ده خولګۍ

(۳٤ م ٤۹۲)

که زه نه وای تا بــــه ځان لره بلل څوک
په پالنګ به دې داهسې درختل څوک

(۳۵ م ۷۰)

چې دا هسې بې نیازي کـــوې دا ښه کړې
زه به نور یاران پیدا کـــــړم ته به څه کړې

(۳۲ م ۳۸۹)

مرګ لره یې واړه د دیـــــــــــلې لښکرې راغلې
ته لا د خوشحال په مرګ ځان روغ نه ګڼې ننګ کړې

(۳۵م ۳۲۹)

د شیخ (زاهد) او عارف توپیر

زاهدان شیخان و هر لوري ته ډېر دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خټک په کار دي عارفان

(٣٤ م ١٥٥)

پـــه تېره الماس د پاسه قدم ایښی
یـــوه څه باریکه لار د شـــریعت ده

(٣٤ م ٢٧٧)

زاهدان چې لمونځ روژه کا جنت غواړي
مـــا خوشحال د مزدوریه طاعت نه زده

(٣٤ م ٢٩٧)

د یارانو یاد

ښه خواږه یاران چې ما خوشحال لیدل په سترګو
اوس یې په ژړا ژړا مزار لــــــــره ور درومم

(٣٤ م ١٣٧)

ایمل خان دریا خان دواړه په ښه رنګ تېر شول په ننګ کې
د دواړو په فــــــــــراق کې زمـــــا تل آه وماتم دی

(٣٤ م ٣١٦)

ایمل خان دریا خان دواړه خوردبین تېر شول
اوس خـــــو پاتو و مغول ته یو خوشحال دی

(٣٤ م ٣٤٨)

اوس په خپلو زړو خوښ اوسه خوشحاله
ددې دور ځـــــواني مه کړه نا په کارې

(٣٤ م ٤٣٥)

بهرام او خوشحال

دا هـــــم ځای د تعجب د حیرانۍ دی
چې لښکرې په خوشحال کا بهرام خان

(٣٤ م ١٦١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خوشحاله یې بهرام غوندې پیدا کړ
دم و اهـه نشي څوک څه و ایي یزدان ته
(۳٤ م ۲۰۱)
ســـتا هنر د سرداری څه زده بهرامه
ســـرداري دې په خپل دور کړه بدنامه
هـــم تمـامې خپل خانې لره بلا شوې
هـم خپل ځان لره بلا شوې بد فرجامه
(۳٤ م ۲۳۷)

د وخت له خلکو ګیله
د خوشحال قدر که اوس په هیڅ نشته
پـــس له مرګه به یې یاد کا ډېر عالم
(۳٤ م ۱۲۳)
کــــه توفیق د اتفاق پښتانه مومي
زوړ خوشحال به دوباره شي په دا ځوان
(۳٤ م ۱٥٤)
چې پخپله افغاني ژبه نادان دی
په ترکي خبرې څه وایي افغان ته
(۳٤ م ۲۰۱)
د وروستي سپرلي نرګس دی
د خـــــوشحال قدر لری
(۳۲ م ٤۹۳)
له خپله قومه ګیله
په زرګونه راته لاف کړ اوس یو نشته
اشـــنایي له هر چا ښه ده بې ختکه
مـــروت یاري ترې مه غواړه خوشحاله !
هـــر سړی چې اوبه وښیي له اټکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۲۳۰)

تفخـــــــص که ځوک د خوږو زړو نو کاندي
د خپل قـوم له لاسه ورک خوشحال خټک دی

(۳٤ م ۳۲۳)

زړښت یادول

وخت د ځوانۍ تېر شو اوس پیري راغله خوشحاله
نـــــــور کـــارونه پرېږده خو د ګور کوه سامان

(۳٤ م ۱٦٤)

اوس پیري راغله خوشحاله
د ځـــــو انيې چارې پرېږده

(۳٤ م ۳۰۱)

د سترګو په جوهرو مې په سي کې رانبکاره شوه
په منبکو په ګـــــــوهرو مې په کال راغله پیري

(۳٤ م ۳۸۰)

له (سي) څخه مقصد (۷۰) کلني او له (کال) څخه مقصد د (٥۱) کلنۍ عمر دی ، د سترګو له جوهرو څخه مراد نظر دی او لـه منبکو څخـه مقـصد ویـښته او لـه ګوهرو څخه مقصد غانبونه دي.

یعنې په (۷۰) کلنۍ کې مې نظر خراب شه او په (٥۱) کلنۍ کې مې وښته په سپینېدو او غانبونه په وتو شوو.

ځواني لاړه خوشحاله راوړه زر که عاشقي کړې
یـــا زر دي یا ځواني چې ورته زير دي ښایسته

(۳٤ م ۲۷۲)

بدیع ، تشبیه او شعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صنعت زيور په څو رنګه پربوځي
د تشبيه چنډن ، چووه باندې طـراز
(۳٤ م ۸۰)

بې استاده شاعري بې لارې تله دي
يا وه ګوی ګرځي په لوړو پــه ژورو
(۳٤ م ۱۷۹)

په يرغ په مصلحت نه ده ځـــــاني ده
د خوشحال چې سرې کار شو له اشعارو
(۳٤ م ۲۱۰)

خدايه چا وته يې کښم څوک به پرې پوه شي
ما ويلی هر يو بيت دی دفـــــــترونه
(۳٤ م ۲٤۷)

د هغه شاعر مخ تور شه چې په طمع
و هرور و هر دربار وتــــه ولاړ وي
(۳٤ م ۳۸٥)

رنګ زما د شعر هيڅ سره ساز نه شي
لکه سپی را پسې ګرځـــي په دنبال
(۳٦ م ٥۳۷ مخ)

چې معنی ورسره نه وي ويل سپور وي
خدای به نه کا د خوشحال خـبره سپوره
(۳٤ م ۲۱۰)

د خپل کار ستايل او په اړه يې وړاندوينه
ستا به نوم په جهان پاتې شي خوشحاله
يــــــــوه لويه مشغولا ده ستا د کار
(۳٤ م ۷۱)

هـــر احوال ورته ښکاره دی د وګړي
د خوشحال خټک په پوهه کړه شاباس
(۳٤ م ۹۰)

هـــــــميشه به پرې ناري وي د بلبلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې ساز کړنن خوشحال په ویل باغ
(۳٤ م ۹٦)

هر غـــــــــزل مې پربیاض باندې وګوره
زه خوشحال خټک د زړه په وینو کښل کړم
(۳٤ م ۱۲۷)

د خوشحال خټک په ژبه برکت شه
چې ویــــل کا په پښتو له هره بابه
(۳٤ م ۱۹۲)

دا غزل چې خوشحال ووې
څــوک به ووایي تر دا ښه
(۳٤ م ۲۸٦)

هـــــر شاعر څخه تازه مضمون د خان دی
د ښه لیندي صدقه خوري د ښکار شاړې
(۳٤ م ۳۸٤)

زه خوشحال پښتون چې په پښتو په پارسۍ طاق یم
لا مـــــــــې په پـــښتو ژبه کې ژبه در غلبړې
(۳٤ م ٤۱۳)

دروغـــــــــژن یم که دا شعر
د میرزا په درست کتاب شته
(۳٤ م ۲۹٤)

خوشحال خان خټک د ځینو پوهانو په لیک کې
خوشحال خان خټک وایي:

د خوشحال قدر که اوس په هیچا نشته
پـــــــس له مرګه به یې یاد کا ډېر عالم
(۳٤ م ۱۲۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک د خپلو اثارو په لیدو دا وړاندوینه کړې وه، چې په نننې عصر کې کټ مټ یو حقیقت ګرځېدلی دی ، دا چې وایي ((د پښتنو په ژوند یو کې ښه نشته او په مړو کې یې بد)) هم د کاڼي کرښه ده. د خوشحال خان خټک هم په ژوند همدا حال و ، خو د هغه وخت پښتانه په دې څه پوهېدل چې دده اثار او کړنې به پښتو ژبې او پښتنو ته تلپاتې ژوند وروبښي.

د خوشحال خان خټک د اثارو په راڅرګندېدو سره په پښتو ادب کې یو مثبت اوښتون رامنځته شو ، ده په پښتو نظم او نثر کې د خپل فکر نیلی خورا ښه وځغلاوه آن چې پښتو ژبې ته یې نړیواله پېژندګلوي وروبخښله ، ده د نړۍ له پیاوړو او مشهورو لیکوالو څخه په خپل وخت کې ځان مخکې کړ او ټول یې ګوتې پر غاښ کړل ، دلته زه ددې خبرې د تایید لپاره د څو مشهورو کره کتونکو نظر یې راوړم:

جارج مارګنسټرن لیکي:

((د نیمې پېړۍ نه را ایسې زه د خوشحال خټک شعر لولم. په دې نیمه پېړۍ کې پرلپسې ترې خوند اخلم او قدر یې کوم ، خوشحال حق لري ، چې ځان د پښتو ژبې فردوسي او سعدي بولي.))(۷ م ل)

نیکولای دوریانکوف لیکي:

((د خوشحال خان خټک نوم چې د پښتو په ادب کې یو نامتو کلاسیک شاعر او په هغه پېړۍ کې د افغانانو د آزادۍ لپاره د مجادلې یو پیاوړی لار ښوونکی هم و د پښتون ملت د تاریخ په کتاب کې تل تر تله تازه او افتخاري صفحه ده. د هر ملت په تاریخ کې داسې غټ اشخاص وي ، چې یوه لویه پېړۍ د هغو په نامه یادېږي، ددې لپاره پوره اساس شته دی ، چې د پښتنو او افغانستان په تاریخ کې د خوشحال خان خټک پېړۍ هم وبولو.)) (۷ م ۱۷۲)

مېرمن معصومه عصمتي یې د فارسي کلام په اړه لیکي:

((از بهترین قسمت اشعار خوشحال خان چه در دیوان و چه در اثار منظوم و منثور دیگر ش سخنانیست که این سخنور چیره دست دربارهٔ طبقه نسوان و زنان

(c) ketabton.com: The Digital Library

سروده وطبقات این جنس را نیک شناخته و با اشعار نغز ولطیف مزایای ایشان را تصویر و توضیح کرده است.)) (۷ م ۱۲۰)

ښاغلی قیام الدین خادم لیکي:

((په یو ځای زما له نظره تېر شول ، چې صدر خان وایي: (ماته بابا وویل: [پښتو کې مونږ ډېر اثار ولیکل ، مګر د پښتو قصې او د عاشقانو احوال نه دي لیکل شوي او دا خوا تشه پاتې ده ، په دې پلو باید پام وشي !] تر دې وروسته ما د [دلی او شهی] په قیصه لیکلو پیل وکړ.) ما چې دغه جملې ولوستې نو حیران شوم د قومیت او ملیت دومره لوی او عمیق مثال ته.)) (۷ م ۷۰)

صدیق الله رښتین لیکي:

((خوشحال هېڅ ډول مضمون پرې نه ښود ، حقیقت یې له مجاز سره ونښلاوه ، عشقي ، بزمي ، اخلاقي ، اجتماعي ، وطني ، ملي ، فلسفي ، تصوفي ، رزمي ، حماسي ، فکاحي او نور هر راز مطالب یې د شعر په جامه کې ونغښتل ، د هر چا د ذوق لپاره یې د خپل شعر باغ و بڼ له رنګا رنګ ګلونو څخه ډک کړ.)) (۷ م ع)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګل باچا الفت لیکي:

((په دې اخره زمانه کې چې شعر او شاعر د ځمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زیات کړ ، نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره یې رابطه ډېره ټینګه شوه.

زما په عقیده دغه کار په پښتو شاعرۍ کې خوشحال خان ختک اغاز او تکمیل کړ او دغه لوی تحول یوازې ده ته منسوب دی.)) (۷ م ۱٦)

ګویا اعتمادي یې د فارسي شعر په اړه وایي:

((سبک و اسلوب وی در غزل همان عصاره و چکیده سبک های پشین است در اشعار دری او چیزی تازه و نوی که در خور ذکر باشد موجود نیست با این همه آنچه شعر دوستان کهن در شعر او می پسندند شیرینی و روانی بیان اوست ، موسیقي لطیف ، خوش آهنګ اوست که در ساده ګی الفاظ و زیبایی معانی کلام اورا امتیاز خاص بخشیده است و سخن او را مثل یک پارچه حریر نرم و لطیف کرده است.. پارچه حریر که در کارګاه دل و جان شاعر بافته شده و زبان ساده او بران نقش و طراز پرنده شوشتری بسته است.)) (۷ م ۲۷)

محمد نواز طایر یې د محتوا ، جولې او د کلام دنورو مزایا وو په اړه لیکي:

((د خان د شعر موضوعات حمد او مناقب، مناجات او تصوف هم وو او د قومي او وطني شاعرۍ اخلاقیاتو نه علاوه د علمي او روحاني ژوند ټول اقدار یې هم احاطه کول. هغه که یو پلو د عالي افکارو او زور دارې ژبې خاوند و ، نو بل پلو یې په کلام کې هغه ټول شعري محاسن هم موجود وو ، چې فارسي وانو به پرې خپله ژبه کې د سخنورۍ داد اخیستو. هر قسم تشبیهات ، استعارې ، تجنیسات ، ایهامونه او نور صنایع بدایع د خان علیین مکان د کلام خصایص وو.

غزل ، رباعي ، قصیده ، قطعه ، نظم ، ترجیح بند ، ترکیب بند ، مخمس ، مسدس ، معشر ، مثنوي غرض دا چې د عروضي شاعرۍ داسې یو صنف نه وو ، چې خان پکې طبع ازمایي نه وه کړې.)) (۱۳م ۲۹۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقبال نسیم خټک لیکي:

((حقه خبره داده چې خوشحال د جذبې او تخییل د امتزاج په برکت د شعر فن هغه اعلی معیار ته رسولی دی ، چې د راتلونکو لپاره نمونه گرځېدلې ده. خوشحال د فن د جمالیاتي اړخ او مقصدیت دواړو خیال ساتلی دی ، د خوشحال د فن اعجاز د حقیقت او مجاز په پیوند کولو یا د (حرف حق) په (شوخیِ رندانه) سره په ببیا نولو کې دی.)) (۲۹ م ٤۹٥)

راج ولي شاه خټک د خوشحال خان خټک د هدف په اړه لیکي:

((د خوشحال بابا په مکتب کې د علم و فن د هنرونو د محصول د تحریک تقاضې داسې وې ، چې په هر رنگ علم پښتو ژبې ته راوستی شي. د هر مضمون تابیا دې په پښتو ژبه هم او شي چې په پښتو کې نشته ، هره فلسفه او هر فکر دې په پښتو کې بلد کړی شي، چې پښتو ژبه یوه علمي او د عالم قام ژبه وگرځي.)) (۳۱ م ٤۹٥)

علامه اقبال د خوشحال خان خټک په اړه خپل منظوم تقریظ لیکي:

خوش سرود آن شاعر افغان شناس
آنـــــکه بیند باز گوید بی هراس
آن حـــکیم مـــلت افـــغانیا
آن طـــبیـــب عـــلت افـــغانـــیا
راز قـــومـی دید و بیبا کانه گفت
حـــرفـه حق با شوخي رندانه گفت:
((اشتر یــــابـــد اگـر افغـان حر
بـــابـــراق و ســازو با امـبان در
هـــمت دونـــش از ان امـــبال در
می شود خــــوشنود بازنگ شتر))
(۷ م ٦٦)

حمزه شینواری یې په یو بیت کې وایي:

په ننگ د پښتانه له سره تېر خوشحال خټک
په پنجه د اجل کې و شمشېر خوشحال خټک
(۷ م ۲۹۹)

د خوشحال خان خټک د شخصیت ، شعر ، سیاست او نورو خواوو په اړه ډېر څه لیکل کېدای شي ، خو دلته د موضوع د لنډون لپاره په همدې بسنه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیان

د بیان لغوي معناوې په مختلفو کتابونو کې څرګندوالی ، واضح کول ، پیدا کېدل ، راوړل شوي دي او اصطلاحي تعریفونه یې هم د بیان په اړه په بېلابېلو کتابونو کې د محتوی له مخې یو ډول دی.

سید احمد هاشمي لیکي: ((بیان هغه اصول او قواعد راپېژني ،چې یوه واحده معنی په مختلفو لارو څرګنده کړو)) (۹ م ۲۵۳ او ۲۵٤)

سیروس شمیسا لیکي : ((بیان ایراد معنای واحد به طرق مختلف است، مشروط بر این که اختلاف آن طرق (شیوه های مختلف گفتار) مبنی بر تخییل باشد ، یعني لغات و عبارات به لحاظ خیال انګیزی نسبت به هم متفاوت باشد. (وضوح و خفا داشته باشد.) مثلاً به جای (صورت او زیبا است) می توانیم بگوییم (چهره او مثل ماه است)) (۲۸ م ۱۳).

نو ویلای شو چې بیان هغه پوهه ده، چې د هغې پواسطه یو څوک یوه معنی په مختلفو ډولونو ټولنې ته وړاندې کولی شي ، چې بې له کومې غوټې او پیچلتیا لوستونکي یا اوریدونکي ته په زړه پورې شي او د معنی په ښه را څرګندونه کې موثر تمام شي.

که موږ د یو چا زړورتیا په ګوته کو نو ویلای شو :

احمد د زمري غوندې زړور دی.

احمد زمري غوندې دی.

احمد زمری دی.

زمری دی.

پورته څلور واړه جملې یوه معنی را په ګوته کوي او هغه د احمد زړورتیا ده ، لومړی درې جملې د تشبیه درې ډوله ادنی ، منځنۍ او اعلی درجې راپېژني او څلورمه جمله د استعارې په بڼه راغلې ده، چې یوه تر بلې په زړه پورې ده. یا موږ د یو چا د سخاوت څرګندونه کوو نو وایو (لاس یې سوری دی) چې دا له سخاوت څخه کنایه ده یعنې په لاس کې یې څه نه ټینګېږي ، هر څه چې لاس ته ورشي په خلکو یې وبښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بيان موضوع

د بيان د علم موضوع ديوې معنی ښه وضاحت دی، چې دا کار په درې لارو (تشبيه ، مجاز او کنايه) سره کوي. ډېر ځله دا سې معناوې چې ځرګندونه ښه نلري شاعر يې د بيان پو اسطه د تشبيه ، مجاز يا کنايې له لارې د محسوساتو خواته رالېږدوي يعنې له يوه محسوس څيز سره يې ورته کوي، چې زموږ په ذهن کې ديوې تابلو يا د انګريزی په اصطلاح د(Image) په ډول را مجسم شي.

په هر لور چې غور ځوي سړی هوی ده
د هـــوی فرس و هر لوري ته زين دی
(٣٤ م ٣١٥)

شاعر غواړي چې هوی يا نفساني غوښتنې موږ ته را وپېژني او له هغو څخه د ځان ساتنې لوست راکړي نو (هوی) يې له فرس (اس) سره تشبيه کړې ده، چې په هر لور د تلو تابيا لري. دا جمله (د هوی فرس و هر لوري ته زين دی) داسې تابلو يا Image دی چې انځورګر که هر څومره خواري وکړي بيا يې هم له بيان څخه عاجز دی ، يوازې شاعر دی، چې دا کار تر سره کولای شي. دا او دې ته ورته ډېرې معناوې په ښه ډول خلکو ته وړاندې کول د بيان موضوع کېدای شي او ډېری هغه کتابونه ، چې د بيان په اړه ليکل شوي همدا خبره کوي چې د بيان د علم موضوع يوه خبره په څو بڼو په بېلابېلو ډولو ويل دي.

د بيان د علم ګټې

د بيان په علم کې موږ له دې خبرې سره اشنا کېږو ، چې يوه معنی څنګه کولای شو لوستونکو يا اورېدونکو ته په مختلفو طريقو چې يوه يې تر بلې غوره او په زړه پورې وي وړاندې کړو. يوه کلمه ايکي يوازې يوه حقيقي معنا لري ،چې نورې ټولې معناوې يې مجازي دي ، په همدې مجازي معناو پوهېدنه د بيان د علم له لوړيو ګټو څخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیروس شمیسا لیکي: ((هر علم معیارو محک وروش و آیین و به اصطلاح متدولوژي (روش شناسی) خاصی دارد که آن علم را بدان وسیله می سنجند و بر رسی می کنند ... زبان را با دستور زبان ارزیابی می کنند. اما محک و متدولوژی قسمت اعظمی از ادبیات تا حد بسیاری علم بیان است ... پس میتوان گفت علم بیان دستور زبان ادبیات است.)) (۲۸ م م ۱٦ او ۱۷)

موږ کولای شو د بیان د علم پواسطه ډېر ادبي اثار و سنجوو ، دنوي والي او مبتذلوالي اندازه یې معلومه کړو او ټولو ادبي مسئالو ته په پوره پاملرنې ځواب وو ایو. ځکه چې ادبي ژبه ټوله انځوریزه ژبه ده.

د بیان درې ګونې څانګې

د بیان د علم بحث تشبیه ، مجاز او کنایه ده نو همدایې درې ګونې څانګې دي، چې دلته به لږ لږ رڼا پرې واچوو او تشبیه به په خپل ځای چې ددې څېړنې اصلي موضوع ده وڅېړو. ځینې لیکوال د بیان موضوعګانې څلور ښیي چې په حقیقت کې د مجاز ډولونه (استعار او مرسل مجاز) په دوو حسابوي. زما په نظر که اوس سمبولونه هم ورګډ کړو نو په یو روایت د بیان څانګې په څلورو او په بل روایت په پنځو وېشل کېږي چې عبارت دي له تشبیه ، استعاره ، مرسل مجاز ، سمبول او کنایه ، خو دا چې سمبول هم د مجاز پر مختللې بڼه ده استعاره او مرسل مجاز هم په مجاز کې جمع کېږي نو په همدې درې موضوعګانو (تشبیه ، مجاز او کنایه) یې وېشل غوره دي.

ددې په اړه پوره بحث په راتلونکو مخونو کې شوی دی، چې دلته یې را وړل تکرار او نا اړین بولم.

مجاز: مخکې تر دې چې مجاز وپېژنو ښه به وي ، چې په حقیقت یو څه ځان پوه کړو.

د هرې ځانګړې معنی لپاره یوه کلمه ټاکل شوې وي، چې کله هم هغه کلمه وویل شي همغه معنی چې دا کلمه ورته ټاکل شوې ده، بې له قرینې او واسطې ذهن ته راشي.

که چرته یو کلمه په همدې ډول د هغې معنی لپاره وکارول شي، چې ورته جوړه شوې او ټاکل شوې ده (حقیقت) وایي یعنې همدا یې (حقیقي) معنی ده او که

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې له دې څخه په هره معنی کې ،چې دا کلمه ورته نه وي جوړه شوي د څه مشابهت یا علاقې له مخې وکارول شي مجاز بلل کېږي.

که څوک ووایي چې : (ګیدړ راغی.)) که چرته همغه ځناور مراد وي چې دا کلمه ورته جوړه او ټاکل شوې، دا ډول کارونه (حقیقي) ده او که چرته د کوم (بې زړه کس لپاره) کارول شوې وي نو (مجاز) بلل کېږي.

مجاز په لغوي معنا وو عبدالقیوم قویم په خپل اثر(فنون ادبي) کې د متجاوز په معنی راوړی دی او د شمس قیس رازي په قول لیکي: ((مجاز هغه دی چې له حقیقت څخه تېر شي او کلمه په بله معنی کې وکاروي)) .(٢٦ م ٧٠)

د مجاز لغوي معنی نورو لیکوالو د تېریدلو په مفهوم راوړې ده او په اصطلاح کې هغه ده چې یوه کلمه د څه مناسبت او اړیکې له مخې په دویمه معنی کې ،چې دا کلمه ورته جوړه شوې او ټاکل شوې نه ده، وکارول شي.

مجاز د علاقې له مخې په دوه ډوله دی. که چرته د حقیقي او مجازي معنی تر منځ یې علاقه تشبېه وه بیا مستعار مجاز یا استعاره ورته وایي او که چرته علاقه یې کوم بل شی و مرسل مجاز ورته وایي.

که یوازې یوه کلمه د خپلې حقیقي معنی پر ځای په بله مجازي معنی کې کارول شوې وي (مفرد) مجاز ورته وایي. لکه (زمری) چې یو زړور کس ته وکارول شي او که چرته د یو ترکیب په بڼه څو کلمې وي بیا ورته مرکب مجاز وایي ، لکه: (څه وړاندې وروسته کېږي) (١٥ م ٧٩)

دلته دا ترکیب د تردد او هغې ذهني پرېشانۍ او پرېکړې نه کولو لپاره وکارول شو ، چې د قدم له مخکې اخستو او وروسته کېدو څخه ذهن ته لېږدي، چې مرکب مجاز بلل کېږي.

مجاز د کارونې له مخې پخوانیو لیکوالو په لاندې څلور ډولونو وېشلی دی:

(١) لغوي مجاز.(٢) شرعي مجاز(٣) خاص عرفي مجاز (٤) عام عرفي مجاز.(١٥ م ٨٠)

کنایه: کنایه په لغت کې پټولو او بدلولو ته وایي، چې د تصریح او ډاګیز خلاف دی او په اصطلاح کې هغه کلمه ده چې پر حقیقي معنی سربېره بله معنی هم ترې اخېستل کېږي. (٢٠ م ١٥٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څوک وو ایي چې (د فلاني لاسونه اوږده دي) له دې جملې څخه دواړه معناوې حقیقي (چې کېدای شي په رښتیا یې لاسونه اوږده وي) او دویمه معنی (د ځواک زیاتوالی) چې کنایه ده مراد شي.

د کنایې بحث هم اوږد دی او دلته اصلي موضوع هم نه ده نو ځکه نور بحث پرې نه کوم.

په تشبېه ، مجاز او کنایه کې د کلمو د کارولو توپیر

په تشبېه کې هغه کلمه چې د (مشبه به) په ډول راځي، په خپله حقیقي معنی کې کارول کېږي، خو د کلمې په دغه حقیقي معنی کې ځینې صفتونه دي، چې له مشبه سره اړخ لګوي. نو د همغو لپاره یې کارونه سمه او ټیک وي.

په مجاز کې یو کلمه یا ترکیب د (مشبه به) په ډول راوړل کېږي ، خو خپله حقیقي معنی ځنې نه مراد ېږي ،بلکې د یوې بلې مجازي معنی لپاره د څه مناسبت له مخې راوړل کېږي، چې کله قرینې یا بلې علاقې ته اړه لري.

په کنایه کې یوه کلمه یا ترکیب په داسې ډول راوړل کېږي، چې خپله حقیقي معنی یې هم مراد ېدای شي او د کومې معنی لپاره چې کنایه شوې هغه هم ترینه مراد ېږي او قرینې ته اړه نه لري.

ایا سمبول د بیان څانګه ده؟

کله چې د وخت جابر ته خبره په څرګند ډول نشي کېدای نو شاعر او لیکوال اړ وي چې خپل پیغام ټولنې ته په یوه داسې انداز وړاندې کړي، چې د وخت چاروا کي یې له امله ده ته څه ونشي ویلای ، همدې لامل په ادبیاتو کې ځانګړي اثار هم رامنځته کړي دي ، د هومر اثار په حقیقت کې د یوه جابر نظام په وړاندې بغاوت دی او ټولنې ته دا پیغام ورکوي، چې ځانونه بیدار کړي او په یوه لاس په تښتول شوې هلن پسې (چې د منیلاس ښځه ده او پاریس نومی یې د ټرای ښار ته تښتوي) و ګرځي مبارزه وکړي څو یې لاس ته راوړي.

د (کلیله و د منه) هم د موخې له مخې همدې ته ورته کېسې دي ،چې دوې ګیدړې یې په خپل منځ کې کوي. دهرې کېسې پیغام یې له یو جابر نظام څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصون فکر دی. په دې کېسو کې ځناور د سمبولونو په بڼه لوبېږي او د یو وحشي نظام ځرګندونه کوي.

دغو سمبولونو په معاصر ادب کې یو نوی رنګ واخیست او ځینې کلمې او ترکیبونه په ځانګړې ډول (کلمې) د سمبول په بڼه په ادب کې وکارول شوې. همدا و چې په غرب کې یو مکتب د سمبولیزم په نامه منځته راغی.

زموږ په ادب کې دا سمبولونه په دوو ډولو دي، یو هغه چې د قرارداد او عاموالي په بڼه په عرفاني ادبیاتو کې کارول شوي دي، چې په فارسۍ او پښتو ادب کې مشهور دي ، پخپله چې چا کارولي بیا یې معنی هم را په ګوته کړې ده او دیو تاکلي مقصد لپاره و ، چې یوازې صوفیان یا پوه خلک پرې پوهېدل لکه:

- وروځي یا ابرو چې د محبوب له خوا د غیبي اشارو او الهام معنی ورکوي.

وروځـې د خوبانو که یې ولیدې په سترګو
زر به مشایخ پسې محراب و ممبرمات کا
(٢٤ م ١١٥)

- پیاله ، پیمانه یا ساغر د غیبي انوارو لپاره علامت دی:

ما د دهر غم وهلی دی په لته
د پــیالـې د صـراحي له برکته
(٢٣ م ٢٥٩)

- جفا د سالک زړه له مشاهدې څخه د بندولو په معنی دی:

که ته سل ځله له ما سره جفا کړې
ستا جفا واړه وفـــا ده جفا نه ده
(٢٣ م ٢٧١)

- خوله او شونډې ، له محبوب سره راز او نیاز او حیات صفت دی:

ستا دې خواب الودو سترګو خواب را څخه یووړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لـــبو دې لـــذت دمــــــی نـاب را څخه يوور
(۲۳ م ۱٦۱)

پورتني او په دې ډول ډېر نور علامتونه (سمبولونه) دي، چې په قرار دادي بڼه په عرفاني ادبياتو کې کارول کېږي.

ددې تر څنګ يو ډول نور سمبولونه دي چې هغو ته شخصي يا ځانګړي وايي. دا نو د لويو شاعرانو کار دی چې يوه کلمه څنګه د سمبول په بڼه وکاروي.

يوه خبره بايد د ټولو په ياد وي، چې لومړی تشبيه ورپسې استعاره او بيا د سمبول ځای ټاکل کېږي ، چې دا يو په بل پسې يو له بله راوتلي برېښي.

په تشبيه کې (مشبه) او (مشبه به) دواړه راوړل کېږي او وجه شبه يې هم يو يا څو صفتونه وي خو ګټه يې مشبه ته نېغ په نېغه ده.

کامل احمد نژاد ليکي: (... در تشبيه لفظ در معنی حقيقی به کار برده می شود. وا غلب مقصود از آن مبالغه در مدح يا ذم و يا بيان ماهيت و حقيقت چيزی ناشناخته است با تشبيه آن به چيزی اشنا تر و شناخته تر.)) (۱ م ۸۵)

په استعاره کې يا (مشبه) يا (مشبه به) راوړل کېږي ، د قرينې له مخې يې (وجه شبه) چې (وجه جامع) ورته وايي ټاکل کېږي ، دلته بيا هم مشبه يا مشبه به يوه مشخصه معنی ده. ددې لړ پر مختللی شکل بيا سمبول دی، چې په دې کې مشبه به راوړل کېږي ، خو مشبه يې ټاکلی نه وي نه داسې قرينه وجود لري، چې مشخصه معنی ترې مراد شي او نه داسې مشخصه وجه شبه د مشبه او مشبه به تر منځ وجود لري، چې وواېو ددې مشبه به، فلانی مشبه دی ، بلکې په سمبول کې مشبه به، په ګڼو مشبه وو قياسېږي او يو ټاکلی مشبه ترې د قرينې يا وجه شبه په سبب نه مرادېږي ، همدا ځای دی، چې د داسې کلمو کارولو ته په اوسني ادب کې سمبول وايي، چې اوربدونکی يکې د خپلې خوښې مشبه وټاکي. غواړم چې د بېلګې په ډول څو سمبولونه د معاصر ادب د ځينو شاعرانو له شعرونو څخه راوړم:

غني خان (بلبل او لالا) د سمبول په بڼه کارولي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلبل په هـيضه مړشو ډېر يې خوښ وو شاتوتان
لا لامـــې سالار نشو اوس يې بدې شي هندوان
(۳۷ م ۱۲۰)

فضل ولي ناګار (زولنې او پاولې) د سمبول په بڼه راوړي:
شـــــرنــګ د زولنو او د پاولو په تال کې راوله
سرکړه خوا خوږې ناګاره ټول زړونه خواشيني دي
(۲۲ م ٤۲)
بشير احمد پرهر (د کلي خان) د سمبول په بڼه کارولی دی.
د کلي خان ډم ته ويل چې نغاره ووهه
ما او جانان د لېونو په زنځيرونو تړي
(٦ م ۲۷)
اجمل اند (لېونی) د سمبول په بڼه راوړی دی:
غواړي خو ټوله بس غېږ ورته راوڅرخوي
خـــو بيا يوه خندا شي بس د لېوني لپاره
(۲ م ٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

تشبیه

تشبیه په لغت کې د یو شان کولو ، یوشی د بل شي غوندې کولو او د ورته والي په معناوو کارېدلې ده. (۸ م ٦٧٤٤).

یا تشبیه په لغت کې په یوه معنی کې د دوو څیزونو ګډون دی، چې همدې ګډې معنی ته یې وجه شبه وایي. (۲٦ م م ۲۰ او ۱۲)

د بیان د علم په اصطلاح ، تشبیه یو شی له بل شي ، یو نوم له بل نوم یا یو حالت له بل حالت سره ورته کولو ته وایي ، په دې شرط چې ددواړو خوا وو (مشبه او مشبه به) تر منځ یې یو یا څو مشترک صفتونه موجو وي.

محمد رضا شفیعي کدکني د تشبیه په اړه لیکي: ((علم بیان شیوه ادای موضوع و معنی به اسلوب های مختلف است، و تشبیه بی گمان در راس این اسالیب قرار می گیرد و شاید تشبیه روشن ترین و آشکار ترین این مباحث باشد و از همه ، در تمام ادوار ، بیشتر استعمال و کار برد داشته باشد ، وبی جانیست اگر نویسند گانی مانند (مبرد ، ابو هلال عسکری) در باره اهمیت آن سخنهای اغراق آمیز گفته اند از قبیل اینکه: (هیچ ادیبی از ان بی نیاز نیست) یا اینکه: بیشتر کلام عرب تشبیه است.)) (۱۷ م م ٤۱)

د تشبیه رکنونه

د تشبیه بنسټیز رکنونه (مشبه او مشبه به) دي ، چې بې له دوی تشبیه نه بشپړېږي. ددې تر څنګ دوه نور رکنونه (د تشبیه توري او وجه شبه) هم لري چې کله په کلام کې څرګند راوړل شوي وي او کله نه وي راوړل شوي.

محمد طاهر فاروقي په خپل اثر (فصاحت و بلاغت) کې پر پورته څلورو رکنونو سربېره یو بل رکن (د تشبیه غرض) هم ورزیات کړی چې دی د همدې له امله د تشبیه رکنونه پنځه ګڼي.

((په هره تشبیه کې پنځه څیزونه وي: (مشبه ، مشبه به ، د تشبیه توری ، وجه تشبیه ، د تشتبیه غرض) دې پنځه واړو ته د تشبیه ارکان وایي او مشبه او مشبه به ته د تشبیه طرفین وایي.)) (۲۵ م ۲۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما چې په دې اړه څومره کتابونه او څېړنې لیدلي د ټولو د کار په پایله کې همدا څلور رکنونه (مشبه ، مشبه به ، وجه شبه او د تشبیه توري) په ګوته شوي دي او چا هم د تشبیه غرض د رکن په نامه نه دی راوړی.

۱ - مشبه: هغه څوک، شی یا حال چې له بل چا ، شي یا حال غوندې ښودل شوی وي.

۲ –مشبه به: هغه څوک ، شی یا حال چې بل څوک ، شی یا حال له ده سره ورته شوی وي.

۳ –د تشبیه توري (ادات) : هغه کلمې چې د هغوی په شتون د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکې ټینګېږي، چې په خپل وار به پوره بحث پرې وشي.

٤ –د تشبیه وجه: هغه ګډ صفت یا صفتونه دي، چې د مشبه او مشبه به تر منځ شتون لري ، په دې برخه به هم په خپل ځای کې یادونه وشي. اوس د بېلګې په بڼه په یوه بیت کې پورته رکنونه په نښه کوو.

یــو لوری مې نشته مینې هسې سرهوا کړم
باد غوندې خوشحاله ! په هزار طرفه درومم
(۳٤م ۱۱۵)

۱ - مشبه: متکلم

۲ –مشبه به: باد

۳ - وجه شبه: په هر لور په خپل سر تلل

٤ –د تشبیه توری: غوندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبېه توري (ادات)

د تشبېه د تورو په اړه مجاور احمد زيار ليکي:

((هغه وييکي دي چې د دوو يا زياتو څيزونو يا پديدو ورته والی او مشابهت ښيي. لکه: غوندې ، په څېر ، په رنګ ، په شان ، په دود ، په ډول ، په راز.....)) (١٢ م ١٣٠)

صديق الله رښتين يې په اړه ليکي:

((په پښتو کې يو شمېر کلمې شته ، چې د دوو څيزونو يا معناوو د ورته والي (تشبېه) په غرض استعمالېږي ، په لاندې ډول دي: په څېر ، په شان ، په رنګ ، په دود ، دا راز ، دا خېل ، دارنګ ، دا ډول ، ته به وايې ، لکه چې ، دغسې ، هغسې ، داسې ، هسې شانته ، ورته او نور....)) . (٢٧ م ٣٧٩)

همدارنګه ښاغلی عبدالروف بېنوا په خپل اثر ادبي فنونو کې لاندې توري له بېلګو سره راوړي ، خو يوازې د (ورته ، وايي، ته چې وايې او تابه ويل) تورو بېلګې يې په نظم کې نه دي راوړي: ((د تشبېه توري په درې ډوله دي. توري ، نومونه او فعلونه.

١ –توري: لکه ، غوندې ، دود ، ورته

٢ - نومونه: شان ، څېر ، سيال

٣ - فعلونه: ته وا ، ته به وايې ، وايې، ته چې وايې ، تا به ويل)). (۴ م ٢٣ او ٢٤)

د تشبېه د تورو په اړه پورتنی وېش د سيد احمد هاشمي په دې ليکنه ولاړ دی: ((د تشبېه توري ځينې نومونه ، ځينې يې فعلونه او ځينې يې حرفونه دي.))
(٩ م ٢٧٨)

په پښتو ادب کې د تشبېه توري خورا ډېر دي چې د ټولو راوړل يې موضوع اوږدوي. دلته به د بېلګې به ډول هغه راوړو ، چې خوشحال خان خټک په خپلو غزلو کې ترې کار اخيستی دی:

١ –لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

جدايي زما په زړه کا هسې چارې
لـکه باز يې په تارو يا په دراج کا
(٣٤ م ٢)

٢-غوندې:

د بـــازيـــو دې موندلی يم غلوه مې
د هلک غوندې رښتيا ګڼم مذاق ستا
(٣٤ م ٦)

٣-څېر:

آيـــينې وتـــه نظر کړه ګل به څه کړې
چې خپل مخ د ګل په څېر درسره شته
(٣٤ م ٢٦٥)
څوک دی چې د لمر خوبي د ستا د مخ په څېر کا
لـــمر مـــــثال څراغ دی ستا جمال لکه صباح
(٣٤ م ٤٤)

٤-هسې:

مــــا توه د خوشحال زړه بيا به ووايې !
چې مې څه لره دا هسې ګوهر مات کړ
(٣٤ م ٧٢)

٥-شماره:

چــې دا در بې بها هسې تلف کا
د ځارويو په شماره دی هغه کس
(٣٤ م ٨٤)
زه چــې تــل د لــېونيو په شماره وم
بيا له کومه په ساعت کې فرزانه شوم
(٣٤ م ١٥١)

٦-مثال:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بهاندو اوبو کښېښه ننداره کړه
د جـــهان د تېرېدلو دا مثال بس
(۳٤ م ۸۵)

ښـــه لیدل یې په مثال آب حیات دی
دا تشنه خاطر به کله پرې سېراب کړم.
(۳٤ م ۱۲۲)

۷- ساری:

چې شاهان ځوانان مې و مړل هاله مرد یم
کـــــه د هر یوه مې ساري سل ډمان کړل
(۳٤ م ۱۱۲)

۸- برابر:

کــــه هـــر څو د بهار ګلونه ښه دي په چمن کې
یو ګل به په ښایست کې ستا له مخه برابر کړم؟
(۳٤ م ۱۱۹)

۹- دود:

کــه د پښو خبری یې نه یم باري شکر
چې د ګرد په دود یې ښتې په لمن یم
(۳٤ م ۱۲۳)

۱۰ - مثل:

جهان یو کتوری شو زه په مثل د میږي یم
حیران پکې جارو زم لاس و پښې پکې وهم
(۳٤ م ۱۲۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱ – سار:

چــــــې د حضر ترې مایه ده
چشمه سار دی ستا د شونډو
(۳٤ م ۱۷۵)

۱۲ – زه به وایم:

که د سپیــو د کودي اوبه یې مومم
زه به وایم چې په تن آب کوثر خورم
(۳٤ م ۱٤۰)

۱۳ – تر:

چې یې زړه تر کاڼي سخت هغه مې یار دی
بــــدې بـــــخرې ! څه زما کاڼی په کور شو
(۳٤ م ۱۸۲)

۱٤ - نظیر:

چې د کښلي زېبا مخ نظیر دې غواړم
پــــــه نور څه مې نظر نشي بې افتابه
(۳٤ م ۱۹۳)

۱۵ - رنګه:

د ګلونو پــــه مــــــوسم کې هغه خوار شول
چې ګل رنګه معشوقه یې تر څنګ نه ده
(۳٤ م ۲۷٦)

۱٦ - ګوندې:

چې بوسې د جفا جویو د خولې اخلي
ګــــوندې اخلي له باغیانو قلنګونه
(۳٤ م ۲۵٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷ – وار:

مخ نسرينه مه جبينه
سنبل مويه پرې واره
(۳٤ م ۲۱۱)

۱۸ – برابري:

ته يې چې له مخ سره نن شپه برابري کړې
شـمعې !دا د عـوه تر سبا يو سه برابره
(۳٤ م ۲۱۷)

۱۹ – شان:

په بـشر دې رنګارنګه ټګې ګوره
په دا شان به ښايسته نه وي لوځکه
(۳٤ م ۲۲۹)

۲۰ - ښکارېږي:

که له ياره نه جدا وي دوه درې لوېشتې
و عـاشق وته ښکارېږي دوه درې ميله
(۳٤ م ۲۳۵)

۲۱ - ماوې:

څه خو را ښکاره شوه په ځنبل د سترګو لاړه
مـاوې د اسمان بربښنا ده نه مې پېژندله
(۳٤ م ۲۳۵)

۲۲ - سيال:

چـې دې هـومره ډېر د ماغ وته وګورم
بل دې سيال په جهان نشته بې بادشاهه
(۳٤ م ۲٦٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳-عین:

د مــجاز عاشقي عین حقیقت ده
و معنو ته زینه ایښي د صورت ده
(۳٤ م ۲۷۷)

۲٤-ته به وایې:

ته بــه وایـــې حــبــشي شــکرې پــېرې
هغه خال یې چې د دوو شونډو ترخنګ دی
(۳٤ م ۳٤۳)

۲٥-مخی:

زه بــه مخ د یار مخی نه کړم د وارو
کـــــه ګلونه سراسر دي ښایسته
(۳٤ م ۳۰۰)

۲٦-حساب :

د عـــــاشق د ریــــښتني نــښه داده
چې په عشق کې سرحساب کاندي خښې
(۳٤ م ۳٤۹)

په ګني کې چې صفت د ګني نـــه وي
د ځنګله له خالي نی سره حساب دی
(۳٤ م ۳٥٤)

۲۷-زه وایم:

هر چې ته یې ولیدې په تایې زړه بای نه کړ
زه وایـــم سړي نه دي هغه به هم د واب وي
(۳٤ م ٤۱۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۸ – سم:

دا ګـــلزار لـــه هېـخ ګلزار سره سم نه دی
چې زلفینې په سپین مخ را ته خم خم کړې
(۳٤ م ٤٤٤)

۲۹ – سا او خا

چــې په زلفو عنبر سا ده هغه ته یې
چې په شونډو شکر خا ده هغه ته یې
(۳٤ م ٤٦۸)

۳۰ - اسا:

چـــې اثر مې د ژړا وربانديې نشي
چې په زړه حجر اسا ده هغه ته یې
(۳٤ م ٤٦۹)

۳۱ – ګنم:

په جهان کې که تر مرګه ګران څه نشته
زه تـــــر مرګه لا بتر ګنم هجران ستا
(۳٤ م ۳۲)

۳۲ – نسه:

دا زمـــــا زړګی په خپل زړګوټي نسه
چې دې زړه وي زما زړه هم هسې کسه
(۳٤ م ۲۲۱)

۳۳ - ګون:

دا ګـــلګون شراب د کومې میخانې دي
چې صوفي یې په جرغه سره مدهوش دی
(۳٤ م ۳۱۸)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤ – وش:

بې له ځانه په بل چامې پېرزو نشي
چـــې کاته د مهوشانو په ديدار کړم
(۳٤ م ۱۳۲)
د جنون برخه مـــې اوس نه ده ځايي ده
چـــــې مـــين په هغه ښکلی پريوش يم
(۳٤ م ۱۱٦)

د تشبيه وجه

جلال الدين همايي ليکي: ((وجه شبه چنانکه گفتيم صفت مشترک مابين مشبه و مشبه به است. اما در هر مورد ، آن صفتی است که منظور گوينده باشد و از اين جهت است که در مورد مدح و ستايش يا هجو ونکوهش و همچنين در مورد سخن جدی يا کلام شوخي و فکاحي وجه شبه مختلف می شود....)) (۱۱ م ۲۲۸)

د مشبه او مشبه به تر منځ د تړون پوخوالی په وجه شبه پورې تړلی دی ، خو يوې خبرې ته پام په کار دی چې کله موږ يو څيز له بل څيز سره تشبيه کوو دا ضروري نه ده ، چې په ټولو صفاتو کې دې يو شان وي بيا خو د تشبيه ضرورت نه پاتې کېږي مثلاً موږ يو انسان له بل انسان سره د ښې له مخې تشبيه کوو ، دا خو ټولو ته معلومه ده چې هر انسان د شکل له مخې د بل انسان غوندې وي او همدا ډول که چرته دواړه اړخونه (مشبه او مشبه به) سره بېل بېل څيز وي نو د دواړو ترمنځ به يو يا دوه داسې صفتونه راغلي وي ،چې د تشبيه وجه ترې راوځي، نه هغه ټول صفتونه چې په يو بل کې دي.

موږ يو څوک له زمري سره تشبيه کوو دلته يو ازې د دوی تر منځ زړورتيا ده ، يا يې له ګيدړ سره تشبيه کوو. دلته يو ازې مراد بې زړه توب يا کېدای شي هوښياري وي. همدارنګه يو څوک له ګل يا چنار سره تشبيه کوو چې مراد به سور والی يا نازکوالی او لوړوالی وي.

موږ ځينې وجه شبې د ذوق په وجه راوړو لکه سترګې له نرګس او يا بانه له غشو سره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله وجه شبه د وو کسو یا دوو ځیزونولپاره په عین وخت کې خپله ضد معنی ښندي لکه موږ یو تنبل نالایق کس ته د افلاطون خطاب کوو. افلاطون هغه ځوک دی چې په علم کې شهرت لري او دلته یو تنبل غبي او نالایق ورسره تشبېه شوی، چې دلته له وجه شبه څخه د هغه مخالفه معنی یعنې جهالت اخیستل کېږي.

په هر صورت و جه شبه باید د (مشبه او مشبه به) تر منځ قوي پیوند ولري چې د تشبېه کارول یې سم وبرېښي.

د پورتنیو خبرو په بنسټ پخپله وجه شبه ددې علم پوهانو په څو ډوله بیان کړې ده چې دلته یې راوړل اړین بریښي:

۱ – تحقیقي وجه شبه: هغه وجه شبه ده چې د ورته والي وجه یې تر څه حده د تشبېه په دواړو خواو کې په حقیقي بڼه شتون ولري. دا چې یو شاعر یو ځیز له بل ځیز سره تشبېه کړي او همغه وجه شبه یې موږ ومنو لکه د شونډو یا اننګو تشبېه له سره ګل سره چې همدا سوروالی تر څه حده په شونډو او اننګو کې شته دی. (۲۸ م ٤۲)

نو موږ وجه شبه ته ځینو حسي وجه شبه هم ویلي ده ، بېلګه یې په لاندې بیت کې ګورو:

چې شونډو ته دې ګورم تر یا قوتو لا تېری کا
چې زلفو ته دې ګورم په عــــنبرو معتبر ې
(۳٤ م ٤٦٦)

په پورته بیت کې شونډې له یاقوتو سره په سره والي کې تشبېه شوي او همدا رنګه زلفې له عنبرو سره په خوشبویي کې تشبېه شوي دي ، چې د دواړو تشبېه ګانو په دواړو طرفونو کې د سوروالي او خوشبویۍ اصل پروت دی ، چې په دې بنسټ یې حقیقي وجه شبه ګڼلای شو.

۲ – تخییلي وجه شبه: دا هغه وجه شبه ده، چې د تشبېه په دواړو خواوو یا یو طرف کې د تشبېه راتلل خیالي او ادعایي وي ، یعنې د واقعاتو په نړۍ کې داسې شی حقیقت ونه لري ، لکه د ګونګي ژبه له سوسن سره تشبېه کول په دې اعتبار چې د ادبي حقیقت له مخې سوسن ژبه لري اما د ویلو توان نلري. (۲۸ م ٤۲)

دا سړی دی چې په عقل کې سړی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سړي دي چې په عقل کې ددان شي
(٣٤ م ٤٢٤)

د پورته بيت په دويم نيم بيتي کې يې سړيو ته د عقل په بنسټ له د د سره تشبيه ورکړه، چې د ادب په اعتبار يې منلای شو چې يوه ادعايي او خيالي تشبيه ده، ګنې دد عقل نلري.

په درست عمر يې مهر د سکوت په خوله وهلی
زمـــــا د زړه توتي دی چې نن ګورمه ګويا شو
(٣٤ م ١٨٦)

زړه (مشبه) او توتي (مشبه به) زړه په شاعرانه منطق ګويا کيږي، چې په حقيقت پورې تړاو نلري، نو ځکه يې تخييلي وجه شبه بولو.

٣ - دوې ګونې (استخدامي) وجه شبه: کله وجه شبه له مشبه سره د اړيکې له مخې يوه معنی او له مشبه به سره د اړيکې له مخې بله معنی لري. يو ځل حسي او بل ځل عقلي وي.
په دې شکل سره کلام ډېر ښکلی او هنري کيږي. (٢٨ م ٤٣)
که چېرته پورتنی اصل په وجه شبه کې موجود وي دوې ګونې وجه شبه ورته وايي.

زړه لري د کاڼي په خوشحال باندې پوست نه شو
ځــــــه شــــــو که د خولې خبره کړي چېرې پسته
(٣٤ م ٣٠٤)

(پوست) وجه شبه ده چې دوې معناوې (عقلي او حسي) لري. له زړه (مشبه) سره په اړوند يې معنی رحم او کرم ده اوله کاڼي (مشبه به) سره په اړوند يې معنی د کلک ضد (نرموالی) دی، چې کرم او رحم عقلي او نرموالی حسي دی.
٤ – مفرده وجه شبه: که چرته د مشبه او مشبه به تر منځ ګډه وجه تر يوه صفت ډېر نه وي او همدا رنګه وجه شبه له ګڼو خواوو څخه ترکيب شوې نه وي مفرده وجه شبه ورته وايي. (٢٨ م ٤٣)

د وصال په وخت مې قد لکه الف وي
پــه هجران کې لکه نون شو ښه چې شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۱۸٤)

په پورته بیت کې (قد) له (الف) سره تشبیه شوی، چې وجه شبه یې ایکې یوازې (نیغوالی) دی او بیا د هجران په وجه شاعر خپل قد له نون (ن) سره تشبیه کړی، چې وجه شبه یې یوازې (کړوپوالی او کوږوالی) دی او بل څه ترینه نه شي مراد یدای.

٥-متعدده وجه شبه: هغه وجه شبه ده، چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې ګڼ صفتونه تر یوه زیات وي. (۲۸ م ٤۳)

د ښه مخ خوبي دې ښه تر لاله ګل ده
په زړه هم سختې لري تر سنګلاخه

(۳٤ م ۲۰۵)

په پورته بیت کې مخ له لاله سره تشبیه شوی دی، چې وجه شبه یې (سوروالی او نازکوالی) دی ځکه ورته متعدده وجه شبه وایي.

په دویمه مسره کې یې زړه له (سنګلاخ) سره تشبیه کړی چې یوازې (کلکوالی) یې وجه شبه ده، چې د مفردې وجهې شبې بېلګه یې بللای شو.

٦- مرکبه وجه شبه: که وجه شبه د ذهني انځور یو مرکب جوړښت وي، چې له ګڼو کلمو څخه د یوې تابلو په بڼه منځته راغلې وي یا په بله وینا هغه تابلو او انځور دی، چې له ګڼو رنګارنګو جزیاتو څخه لاسته راغلی وي. (۲۸ م ٤۳)

لکه پټ سواره د جنګ نېزې په غاړه
دا اوږده بانه پرې پورې سترګې ستا

(۳٤ م ۱۱)

په پورته بیت کې یوه مسره د بلې په وړاندې په ترکیبي بڼه مشبه او مشبه به واقع شوې ده، چې وجه شبه یې هم (د جنګ لپاره د عسکرو په پټه ډول تیاری) دی.

تور اوربل دې په سپین مخ را آشفته شو
ســــمن زار دې په سنبل کې نهفته شو

(۳٤ م ۱۸۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مسره مشبه او دویمه مشبه به او وجه شبه یې د دواړو څخه راوتلی یو کیفیت دی.

۷ - عقلي وجه شبه: که چرته وجه شبه د عقل یا نفسیاتو د څرنګوالي پواسطه ذهن ته راشي او په څرګند ډول ذات ونلري ،عقلي وجه شبه یې بولي. (۲۱ م ۹۳)

عـــــقل ســـــل د مصلحت بندونه جوړ کا
چې د عشق سیلاب پرې راشي واړه نوړ کا
(۳٤ م ۳۱)

دلته مصلحت ته له بند سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه یې (له یو کارڅخه مانع کېدل) دي ، عقلي بڼه لري او عشق ته له سیلاب سره تشبیه ورکړل شوې ده، چې وجه شبه یې (لوی والی ، بربادي او تباهي ده) چې د نفساني څرنګوالي ښکارندوی ده.

د زمري په خوی پـــــیدا شي ځینې زویه
ځینې غواړي د ګیدړ غوندې خپل قوت
(۳٤ م ۳۸)

په لومړی مسره کې یې زوی له زمري سره تشبیه کړی دی، چې وجه شبه یې (په خپل مټ د پاتې کېدلو او ښکار کولو) خوی دی ، چې عقلي یا د معنی وو له ډلې څخه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبیه زاویه

د مشبه او مشبه به تر منځ د ذهن د رسېدو فاصلې ته د تشبیه زاویه وايي چې په دوه ډوله ده:

الف- پراخه زاویه: هر څومره چې د مشبه او مشبه به تر منځ د وجه شبه د پېژندلو زاویه پراخه وي یعنې د دواړو خواوو تر منځ تړون په مشکله ذهن ته راشي هماغو مره تشبیه هنري ده او په اصطلاح هغې ته غریبه تشبیه وايي. لکه شراب له لمر سره تشبیه کول (۲۸ م ٤۸)

بېلګې یې دادي:

د شرابو خوښي هېڅ نه وي بې نقله
نقل څه دی معرفت عمر شراب دی
(۳٤ م ۱۹۰)

په پورته بیت کې (عمر) ته له (شرابو) او (معرفت) ته له (نقلو) سره تشبیه ورکړل شوې ده، دا چې ولې یې عمر ته له شرابو او معرفت ته له نقلو سره تشبیه ورکړل شوې ده فکر او سوچ ته اړتیا ده.

ب- تنګه زاویه: څومره چې د تشبیه زاویه تنګه وي یعنې د مشبه او مشبه به تر منځ یې تړون یا ورته والی څرګند او ذهن ته نژدې وي تشبیه هنري نه وي او هغې ته مبتذله تشبیه وايي لکه د زلفو تشبیه له مار سره. (۲۸ م ٤۸)

غریبه تشبیه د هغو شاعرانو لاسته راوړنه ده چې نوښتګر ذهن ولري.

ستا د مخ مخې به نه کړم نور مخونه
نور که ستوري د اسمان دي ته یې لمر
(۳٤ م ٥۱)

په پورته بیت کې د مخاطب مخ له لمر سره تشبیه شوی، چې د اورېدونکي یا لوستونکي ذهن ډېر زر د دوی تر منځ په ګډه وجه باندې پوهېدلی شي او همدارنګه د غایبانو مخونه یې له ستورو سره چې وجه شبه یې تر لمر تته ځلا او روښنايي ده چې هر څوک ورته کتلای شي، خو لمر ته څوک نشي کتلای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبېه نوي کول

د تشبېه نوي کول په څو ډوله په ادب کې ترسره کېږي ، کله يو ه مبتذله تشبېه د څه شرط په راوړلو يا د تفضيل په بڼه نوې کوي، مثلاً خوشحال خان خټک د خاکسارۍ او عاجزۍ لپاره دليل دا راوړي، چې په خاورو کې ګلونه زرغونېږي، نو که څوک خاکساري وکړي او ځان د خاورو په مثال کړي د ګلونو په څېر اعمال به دده شخصيت ښکلی کړي.

تـــرې بــــــه سل رنګه ګلونه زرغونه شي
هرسړی چې خاکساري واخلي ځان خاک کا
(۳٤ م ۹)

همدا موضوع بيا رحمان بابا د يو ې پوښتنې په مطرح کولو نوې کوي.

زه دې پېژنم په اصل کې خاکي يې
ځـــان به څو څنډې په ګوته له تراب
(۲۳ م ۲۵۷)

بل ځای خوشحال خان خټک وايي:

لوړې لنډې نو روز ده خوشحال ده غوره کړې
نـــــه لـــــوړه نه لنډه په قد ښه روغه وسط
(۳٤ م ۲۲٦)

عبدالرحمن بابا نو موړې خبره شرطيه کړې:

چې مې قد ديار دراز او نه کوتاه دی
رحمان واخيسته په لاس ځکه اوسطه
(۲۳ م ۲۹۳)

خوشحال خان خټک وايي:

تورې وروځې يې ليندې بانه يې غشي
د عـــاشق تر زړه يې تللی هر خدنګ دی
(۳٤ م ۳٤۳)

پير محمد کاکړ د پوښتنې په بڼه نوی کوي:

وې مې وروځې دې لينده بانه دې څه دي
وې نـــاوک دي د عاشق پر زړه څرخېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱٦ م ۱۹۲)

خوشحال خان خټک وايي:

تـــه بـــــه وايــي د ګلاب په ګل شبنم دی
چې بار خودې د نماستي په وخت خولې وي

(۳٤ م ۳٦٥)

عبدالقادر خټک بيا دا خبره د قهر په راوړو نوې کوي:

تـــــه به وايې په ګلابو شبنم پرېوت
چې له قهره يې خولې شي رخسارونه

(۳۰ م ۲۳۲)

بل ځای خوشحال خان خټک شونډې له شکرو سره تشبيه کوي او په عـادي بڼه يې راوړي:

که يې تل لکه شکر خورم کم به نشي
ســـتا د دواړو خـــوږو شونډو از زما

(۳٤ م ۲۱)

بل ځای بيا همدا تشبيه د تفضيل په بڼه راوړي، چې يو ډول نويوالی پکې را شي:

خـــوند د شهد د شکرو راته هېڅ دی
څو مې ياد د هغو شونډو مکيدن دی

(۳٤ م ۳٤٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تشبېه او تمثيل توپير:

د ځانګړيتوب او عموميت له مخې د تشبېه او تمثيل تر منځ توپير موجود دی يعنې هر تمثيل تشبېه ده او هره تشبېه تمثيل نه دی. په تمثيل کې هغه څه چې شاعر يې ادعا کوي د يو مثال په راوړلو روښانوي ، چې د مدعا مثل په نامه يې هم يادوي. (۲۱ م ۸۳)

بې اخلاصه د ياری څه جواز نشته
خود پوهېږې بې اودسه نماز نشته

(۳٤ م ۲٥۷)

په پورته بيت کې شاعر د ياری لپاره اخلاص اړين بللی دی ،چې د مثال په ډول يې ورته د لمانځه لپاره اودس راوړی دی.

د تشبېه غرض

په نړۍ کې هر کار کول، د يو غرض لپاره وي ، تشبېه هم بې غرضه نه ده، بلکې د ډېرو غرضونو لپاره يې شاعران او عام وګړي په خپلو ويناوو کې کاروي ، خو په دې خبره پوهه د شاعرانو لپاره ډېره ارزښتمنه ده ،چې د هغو د تشبېه غرض دې ټاکلی وي ګنې بيا به پخپله د خپل شعر په معنی نه پوهېږي. اوس به د تشبېه د غرض څو ډولونه راوړو.

۱ - د ناممکن مشبه ممکن کول: که چرته مشبه په څرګنده عجيب او نا ممکن وي له داسې مشبه به سره يې تشبېه کوو ، چې په شتون کې يې هېڅ شک نوي ، هغه عجيب او نا ممکن شی د لوستونکي يا اورېدونکي په ذهن کې ممکن او شونی شي. (۲۱ م ۱۱۲)

هر څه په تا وينم خـــو تـا نه وينم نظر يې
اوسې مې په سترګو کې له سترګو يې فنا

(۳ م ۷۲)

دلتـه مخاطب مـشبه دی ، چـې شـاعر يـې دليـدو وړتيـا نـه لـري ، دی دغـه ناممکن شي ته له نظر سره تشبېه ورکوي او خپله دعوه د ممکن تر حده رسوي ځکه چې نظر هم په سترګو کې وي خو نه ښکاري او د مخاطب حال هم همدا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ماڼۍ یې هم خوشحال شم هم دلګیر شم
لکه څــوک چـــې له چا شکر وشکایت کا
(۳٤ م ۳)

دلته د خوشحالۍ او د لګیرۍ په یو ځای د جمع کېدو امکان یې له چا څخه د شکر او شکایت په راوړو ممکن کړ.

په هومره ډېر مقتوله ته لا هم نه یې ملوله
کــــه سل خونونه وکا د جلاد تروخه پروا
(۳٤ م ٥)

له یو چا معمولي ګناه یا خطا وشي حتماً خفه کېږي، خو دلته سره لـه دې چې مخاطب ډېر قتلونه کړي بیا هم خفه نه ښکاري ، شاعر د دې خبرې امکـان د جلاد پـه کلمه امکان ته رسولی دی.

۲-د مشبه د حال بیان: کله چې شاعر وغواړي د مـشبه د حـال ځرنګوالی وښيي دا په هغه وخت کې امکان لري، چې د مشبه به د حال ځرنګوالی مخکې تر مخکې ټولو ته روښانه وي. (۲۱ م ۱۱۳)

کله دا حالت د صفت او موصوف په بڼه وي او کله مشبه به په انځوریزه بڼه راغلې وي.

مبتلا بلبله سر د ګل په پښو ږدي
لکه برهمن د بت ، بت پرستي کا
(۳٤ م ۲٦)

که دې زړه وي چې به زړه د خوشحال ګورم
راشـــــه وګـــــوره پـــــه اور ایښې کباب
(۳٤ م ۳٤)

۳ - د حالت د مقدار بیان: کله د شاعر غرض د مشبه مقدار او شمېر وي په دې سره د مشبه ځرنګوالی او قوت یا کموالی او ضعیفوالی ځرګندوي.

چې کرم نه وي له خدایه فتح نشته
کــــه افزون شي تر ملخ سپاه د چا
(۳٤ م ۱۱)

پورته یې د شمېر له مخې (سپاهیان) له ملخو سره تشبېه کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جهان غمونه یو سر زما بل سر
کـه سړی یې د باور پـه تله تول کا
(۳٤ م ۱۳)

په پورته بیت کې شاعر د خپلو غمونو اندازه د تلې پـه یوه پله کې او د ټول جهان غمونه یې په بله پله کې سره تشبیه کړي دي.

و اشــــنای وته دیار مینه څرګنده
لکه قصد چې له ډیوې سره پتنګ کا
(۳٤ م ۳۳)

دا عالم ریګ روان دی که یې ګورې
خو هم هسې سره اوړي لاندې باندې
(۳٤ م ٤۳۰)

د اوربل په هر هر پیچ کې یې نافې دي
مـــشاطه یې چې پرانیزي پیچ و تاب
(۳٤ م ۳٥)

لکه ستا بانه په شمار په حساب نه دي
هـــسې ستا د سترګو ډېر دي ستمونه
(۳٤ م ۲٤۳)

٤ – حیرانول: کله شاعر د حیرانتیا صفت د تـشبیه پـه وسیله مـشبه تـه ثابت کـړي. ددې لپاره شاعر مشبه له هغه مشبه به سره، چې د شاعر په ذهن کې یې رغېدلی وي او په بهرنۍ نړۍ کې وجود و نه لري ورته کوي.

په مخ ډېره ښایسته یې نوم دې څه دی ؟
دعـــــــا شق د ځان بلا فتنه اشوب
(۳٤ م ۳٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې مخاطب ځان له فتنې او اشوب سره تشبېه کړی، چې په ځرګند ډول وجود نلري.

چې محراب یې د ابرو راته ښکاره شو
هغه دم مې ناره وکړه قد قامت
(۳٤ م ۳۷)

۵- د مشبه تحسین او تعظیم: دا طبیعي خبره ده چې هر څومره مشبه به ډېر ښکلی او د اوچتې پایې وي دا غرض هم ښه لاسته راځي.

ګل د لاله ښه دی راته وایه که بار خومې ؟
ستا زیبا بار خو به له ګیاه کړم برابر
(۳٤ م ٦۰)

٦- خلکو ته د مشبه بدۍ او خرابۍ ښودل:

د دنیا یاران مې ولیدل په سترګو
هر سړی زما په سترګو لکه د دشو
(۳٤ م ۱۸۳)

د نکبت ورځې په مثل د دانو وي
ښایسته سړی وباسي له ښایسته
(۳٤ م ۱۹۹)

که هر څو ښایسته یې نه یوسف یې د کنعان
که هر څو هوښیار یې نه مخی یې د لقمان
(۳٤ م ۱٦۳)

۸- د مشبه ستاینه: کله د شاعر غرض د مشبه ستاینه وي او په ډېرو شعرونو کې همدا غرض په پام کې نیول شوی وي.

ګل د لاله داغ لري سختي د رامبېل پانې
چاوې چې لاله دی یا رامبېل دی ګلعذار ستا
(۳٤ م ۳۱)

د زلفینو ترنګهت یې ګل شرمېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خــولو تر بوی يې نه رسي ګلاب

(۳٤ م ۳۵)

چې مې وليدو په سترګو ستا ښايست

ښـــــا پــــيريو سره نشته دا ښايست

(۳٤ م ۳۸)

۹ – د مشبه مقابله او موازنه: کله په تشبيه کې غرض د مشبه دحالت مقابله او موازنه وي.

واړه شونډې په لذت سره يو نه دي

ځــوک حلوا دي دنبا تو ځوک اتوب

(۳٤ م ۳٦)

مخ يې کله د لاله غـونډې زيبا دی

د لاله تر ګل يې ډېر دی لا ښايست

(۳٤ م ۳۸)

ډېـــــر ځوانان چې احمقان دي لکه پياز دي

وخوشحال ته هوښيار مښک دي پير فرتوت

(۳٤ م ۳۸)

که د زهرو پياله وي خو ستا له لاسه

تـــــر عـــسلو به لا ښه وي هغه زهر

(۳٤ م ۵۰)

۱۰ - د خبرې ښـکلا : د خبرې د ښـکلا لپـاره شـاعران اکثـره نـادر خيـالي انځورونـه راوړي، چې د واقعاتو لـه نړۍ سره يې هېڅ تړون نه وي بلکې يـوازې يـو ښايسته انځور وي. (۱۵ م ۷۸)

د خـــاطر مرغه مې ستا په زلفو بند شو

اوس به چرته ځي چې نښتی دی په لومه

(۳٤ م ۲۳۷)

ستا د خيال مېلمه مې ناست دی په ګوګل کې

تـــــل مـــــې خــوري د زړه د غوښو کبابونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۲۵۱)

محمد طاهر فاروقي ليکي: د تشبيه غرضونه ډېر کېدلی شي ، دا چې يو ځوک د يو شي تشبيه له بل شي سره کوي، نو په دې کې حتمي يو غرض پو ښلی وي ، لکه: ښکلا ، لوړوالی ، عظمت ، توقير ، تحقير ، رعب ، زياتې، کمې،ندرت،مبالغه، د حالت توضيح يا ناممکن ممکن کول او داسې نور. (۲۵م ۲۵)

د پورتنۍ وينا په تاييد زه هم وايم چې د تشبيه غرضونه ډېر دي او هر ليکوال او کره کتونکی يې تر دې نور غرضونه هم په ډاګه کولای شي.

د تشبيه ارزښت

په ځينو خبرو کې د تشبيه ارزښت خورا ډېر دی ، د تشبيه پواسطه کلام د فصاحت او بلاغت مقام خپلولی شي. ډېر ځله يوه خبره لکه څنګه چې يې وينا وال احساسوي هغه شان يې په ساده کلام کې اورېدونکي يا لوستونکي ته نشي ورلېږدولای. همدا تشبيه ده چې د دې پواسطه د محسوسو ځيزونو وضاحت په ډېر ښه ډول کېدای شي او همدارنګه هغه څه چې د محسوساتو له کړۍ څخه وتلي وي د تشبيه پواسطه حسي نړۍ ته لار پيدا کولای شي.

د تشبيه يو بل ارزښت دادی چې کلام هنري کوي او کله چې کلام هنري شي په زړه پورې شي. د تشبيه پواسطه يوه موضوع يا مطلب د اورېدونکي په ذهن کې په څرګند ډول کښېني. د تشبيه په بنسټ کلام انځوريز کېږي او د کلمو حقيقي معناوې يو په بل کې سره واخښل شي او يو بل مفهوم ترې راووځي.

د بېلګې په ډول دلته يو څو بېته راوړو چې د تشبيه ارزښت موږ ته لا ښه په ګوته کړي.

شاعر غواړي چې د خپلې مينې جذبه او احساس موږ ته را ونښيي که هر څو ووايي چې زما مينه پاکه ده ، پخپله مينه کې ډېر سوی يم ، ډېرې ستونزې مې ورکې ګاللي او يا يې ګالم. دې ته ورته که هر څومره جملې يې راوړې وي خپل مطلب مخاطب ته په سمه توګه نه شي رسولی.مګر خوشحال خان خټک دا کار په يوې تلميحي تشبيه سره څومره په ساده والي بيان کړی، چې که څوک وغواړي په تفسير کې يې پوره کتاب ليکلی شي.

کار زما او د مجنون سره يو رنګ دی
لکه دوه لرګي په اور کې سر په سر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۳۸۱)

کله شاعر غواړي چې نامحسوس شیز محسوس کړي ، د دې لپاره اکثره مشبه عقلي او مشبه به حسي راوړي او په دې ډول یې زموږ ذهن ومني، (فکر) یو عقلي شیز دی چې موږ یې انځور نشو لیدلای، شاعر د خپل فکر د محسوس کېدو حالت له سیمابو سره تشبیه کوي ،چې زموږ په ذهن کې د حسي شیز په بڼه انځورېږي.

د سړي فـــکر پـــه مثل د سیماب دی
اضطراب یې هرهر خوا ارمان ارمان وي
(۳٤م ٤۰٦)

د تشبیه بل ارزښت د کلام ایجاز دی ، په تشبیه سره یو لوی مطلب په دوو جملو یا یو بیت کې راټولېږي.

تـــر یـــانـه دې د ختا آهو خجل شي
چې په شین شین یون کړې ښېوه ګرې
(۳٤م ٤۷۱)

دې او دې ته ورته نورې خبرې دي چې د تشبیه ارزښت ترې جوتېدلای شي.

تشبیه په ورځنیو خبرو کې:

ژبه د ټولنې مال دی او د یوې ټولنې وګړي یې د یو بل د پوهولو راپوهولو لپاره په کار وړي. دهر یوه علم یا هنر بنسټ په ژبه پورې تړلی دی او هر ژبنی هنر هغه وخت ډېر په زړه پورې شي ،چې ځرکونه یې په ژبه کې پاخه وي ، ژبه نثر وي که نظم په دواړو کې د تشبیه راوړل یوه طبیعي خبره ده. هغه وګړي چې شاعران نه دي هم پخپلو خبرو کې تشبیه راوړي. ډېری شاعران بې سواده دي او د تشبیه په اړه هېڅ علمي معلومات نلري ، خو بیا هم په خپلو نظمونو کې په زړه پورې طبیعي او ساده تشبیه ګانې راوړي ،چې تخییل او ترکیب یې هم ډېر ساده دی. اروانباد ملنګ جان وایي:

د عـــاشـــق زړه د معشوق د لاس منه ده
که یې بوی کړی که خوړلی یار ګرم نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱۹ م ۳۰۱)

ملنګ جان د عاشق زړه له منې سره تشبېه کړی، وجه شبه يې بويول او خوړل ډېر عام فهمه دی.

په کور کلي کې عام وګړي که ښځې دي که نارينه په ورځنيو خبرو اترو کې په همدې ډول کليوالي عام فهمه تشبېه ګانې راوړي. که کوم شاعر يې بيا په شعر کې راوړي، نو مخکې تر مخکې مبتذلې وي ، لکه د چا مخ ، حالت يا ژوند له ګل سره تشبېه کول، پخپله ګل شې عمر دې ګل مه شه ، فلانۍ د څراغ غوندې ده ، فلانۍ داسې توره ده لکه دړه ، د مرغاوی غوندې تګ کوي. غنم رنګې ده ، زړه مېړه ده، فلانی د سپي غوندې دی ، چې څومره يې چغی کړی بېرته راځي، سترګې يې د ملخ غوندې دي ، خره غوندې يې ، غوا ، غويی به هم داسې کار ونکړي لکه تا چې وکړ، غوبارې غوندې راپسې شوې ، سپي غوندې مه غاپه ، د ماشوم غوندې خوی يې دی ، د چپ لاس جېب دی او داسې نور په سلګونو تشبېه ګانې دي چې هره ورځ ترېنه په خبرو کې کار اخېستل کېږي.

يوه ورځ مې په کلي کې په يوه واده کې ګډون درلود. کله چې يې ډولۍ راوړه نو يو چا د ناوې له خسر څخه پوښتنه وکړه: ((ابا څنګه ده نږور دې ؟)) هغه ځواب ورکړ: ((ښه ده د رانجو غونډاری دی)) زه د ځواب په هکله ډېر حيران شوم چې په دې يوه انځوريزه تشبېهي جمله کې يې د خپلې نږور ټول کړه وړه په ډېر ظرافت سره بيان کړل.

سمندر د بدر شو ليکي: ((تشبېه او استعاره د انسان په ختـه کې اخښل شوې ده. يو نالوستی عام سړی يا ښځه هم چې کور يا بهر خبرې کوي نو تشبېه استعاره پکې په خپله راځي. لکه د محلت يوه ښځه د زوی د واده په ډوډۍ د چا کره لاړه شي، نو د کور مېرمن ورته ووايي: (فلانۍ ! ستا دا هلک خو داسې دی لکه ګل) نو دا تشبېه شوه.) (۳ م ۳)

عام وګړي تشبېه کاروي خو ډېره ساده او هغه چې دوی يې په خپل چاپيريال کې محسوسوي. هغه شاعران چې نالوستي دي دوی په دې کار کې له عام ولس سره مرسته کوي کېدای شي يوه تشبېه دوی رامنځته کړي او بيا عام وګړي ترېنه پخپلو خبرو اترو کې کار واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کامل احمد نژاد لیکي: ((تشبیه نخستین و ساده ترین راه تفنن در بیان معنی است و در شعر ، نثر و حتی کلام عادی ازان استفاده می شود.)) (۱م ۸۵)

د خوشحال خان خټک په غزلو کې د تشبیه ډولونه

۱ – تشبیه د تورو د راوړو او نه راوړو له مخې په دوو ډولو ده ، مرسله تشبیه او موکده تشبیه:

الف - مرسله تشبیه: دا هغه تشبیه ده، چې شاعر پر مشبه او مشبه به سره بېره د تشبیه توري (ادات) هم پکې راوړي وي:

تر جمال دې ډېر پتنګ غوندې ځارېږي
ستا د حسن کمی نشته ځاروه يې
(۳٤ م ٤٥۹)

په پورته بيت کې (غايب کسان) مشبه ، (پتنګ) مشبه به او (غوندې) يې د تشبيه توری دی.

د ازل حکم په مثل دهاتي دی
د سړي فکر مثال پړی د ډيلې
(۳٤ م ٤۸۲)

په لومړۍ مسره کې د ازل حکم (مشبه) ، هاتي (مشبه به) او (مثل) يې د تشبيه توری دی ، همدا رنګه په دويمه مسره کې د سړي فکر (مشبه) ، د ډيلې پړی (مشبه به) او (مثال) د تشبيه توری دی.

آه کــــه يو ځله مې يار راشي په دست کې
لکه لوی ماهي د خوار صياد په شست کې
(۳٤ م ٤٥۸)

لومړۍ مسره مشبه دويمه مسره مشبه به او (لکه) يې د تشبيه توری دی.

د بڼو څو کې يې نيغې ځي تر زړونو
چـــې تـــېره تېره کاته کا لکه بازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ٤٤٨)

معشوقې (مشبه) ، بازې (مشبه به) او (لکه) د تشبیه توری دی.

ب – موکده تشبیه: دا هغه تشبیه ده چې یوازې مشبه او مشبه به پکې راغلي وي. او د تشبیه توري (ادات) پکې نه وي راوړل شوي. نوموړې تشبیه په درې ډوله ده: اضافي موکده تشبیه ، توصیفي موکده تشبیه او موکده محض تشبیه

I - اضافي موکده تشبیه: دا هغه ډول تشبیه ده، چې د یو شي اضافت پکې مشبه ته شوی وي او یا د مشبه او مشبه تر منځ یو اضا في ترکیب موجود وي. ، اضافي موکده تشبیه د اضافت له مخې په درې ډوله ده:

- تشبیهي اضافت: دا هغه ډول تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې یو بل ته د اضافت په بڼه راغلي وي. یعنې مشبه مضاف الیه او مشبه به مضاف واقع شوی وي او کله کېدای شي مشبه مضاف او مشبه به مضاف الیه واقع شي. (۲۸ م ٤٥)

لکه: د زلفو مار یا د شونډو شراب:

چې د زلفو زنځیرونه ښکار وې
کـوم د مینې لېونی هوښیار وې
(۳٤ م ٤٨٩)

د پورته بیت په لومړۍ مسره کې زلفې (مشبه) ، زنځیرونه (مشبه به) او (د) د اضـافت لپـار راغلـی دی. د اضـافي ترکیـب لـه مخـې زلفـې (مـضاف الیـه) او زنځیرونه (مضاف) دي ، نو په دې بنسټ ورته تشبیهي اضافت وایو.

خوله دې غونچه گل ده تورگیسو د سنبل پاڼې
پښې دې دي د زرکې سپینه غاړه دې د زاڼې
(۳٤ م ٤٧٤)

په پورته بیت کې څلور تشبیه گانې راغلي دي. لومړی یې خوله له غونچه گل سره تشبیه کړې، چې توصیفي موکده تشبیه ده ، تورگیسو مشبه او د سنبل پاڼې مشبه به ، پښې مشبه او د زرکې پښې مشبه به او سپینه غاړه مشبه او د زاڼې غاړه مشبه به ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ورستيو درې واړو تشبيه ګانو کې اضافي موکده تشبيه راغلې ، چې (مشبه) په درېواړو کې مضاف او (مشبه به) مضاف اليه دی او اضافت يې تشبيهي دی.

- **تلميحي اضافت:** د اضافي موکدې تشبيه له هغه ډول څخه دی، چې په وجه شبه پوهېدل يې په يوه داستان ، کيسې يا پېښې پورې تړلي وي.(۲۸ م ٤٦)

که رســــتم د زمانې شې ګومان مه کړه
زمانه به دې پرې نږدي په خپل زور کې
(۳۴ م ٤٧٦)

مخاطب مشبه او رستم مشبه به ، وجه شبه يې زور او طاقت دی، چې د رستم له کيسې څخه يې څرک لګېدای شي.

چــابه هومره د عشق ګنج راعنايت کړ
که مې نه وای خپله بخره په تقدير کې
(۳٤ م ٤٨٩)

عشق مشبه او ګنج مشبه به وجه شبه ارزښت دی ، دلته د وجه شبه څرګندول په هغې ورځې پورې ځانګړي شول چې الله (ج) ټول روحونه مخاطب کړي و او د بندګۍ اقرار يې ترې واخيست ، همدارنګه په هغه وخت ټولو روحونو ته د هغوی برخې وروو بشل شوې يعنې د عشق ورکړه د الله (ج) ورکړه ده او بل څوک پکې د خيل نه دی.

- **سمبوليکي اضافت:** دا هم د اضافي موکدې تشبيه يو ډول دی ، دا هغه وخت پېښيږي چې مشبه به (مضاف) د مشبه (مضاف اليه) سمبول يا نښانه وي ، لکه (د صبر ايوب) چې ايوب (ع) پخپله د صبر سمبول دی. ځينې سمبوليکي اضافت په بنسټيز ډول تلميحي اضافت دی ، لکه د (حسن يوسف) چې لومړی يوسف(ع) د (حسن) څرګند وی دی. يعنې (سمبوليکي اضافت) او بيا تلميحي اضافت دی چې په يو داستان پو رې تړلی دی. (۲۸ م ٤٦)

که هر څو ښايسته يې نه يوسف يې د کنعان
که هــــر څو هوښيار يې نه مخی يې د لقمان
(۳٤ م ١٦٣)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پورته بیت په لومړي نیم بیتي کې مخاطب له یوسف (ع) سره په ښکلا کې تشبیه شوی دی او په دویم نیم بیتي کې مخاطب په پوهه کې له لقمان سره تشبیه شوی دی ، چې دواړه یو د ښکلا او بل د پوهې سمبولونه دي.

چـــې جـــمال و تـــه دې ګورم حیرانېږم
خدای په ما باندې یو سف د زمانې کړې
(٣٤ م ٤٤٣)

یوسف (ع) د حسن سمبول دی چې دلته مشبه به واقع شوی دی او مخاطب مشبه دی.

II - توصیفي موکده تشبیه: هغه موکده تشبیه ده، چې مشبه پکې موصوف او مشبه به پکې صفت واقع شوی وي، یا هغه تشبیه ده چې مشبه او مشبه په خپلو کې توصیفي ترکیب جوړ کړي ، لکه: ګلاندام یا ګلرخ:

غتې سترګې لوی باڼه پراخې وروځې
شـــکر لـبې ګل رخسارې مه جبینې
(٣٤ م ٤٥٥)

په دویمه مسره کې (لب ، رخسار او جبین) مشبه راغلي دي، چې درې واړه موصوف دي او (شکر ، ګل ، مه) مشبه به دي چې درې واړه د صفت دنده تر سره کوي.

ډېرې دي نګارې ښایسته پري رخسارې
نـــورو لره نور څه ته زما زړه په تنها وړه
(٣٤ م ٢٩٩)

د نګارو رخسار (مشبه) او پري (مشبه به) دی ، د نګارو مخونه موصوف او پري صفت راغلی ، چې دواړه یو توصیفي ترکیب جوړوي .

له ښایست سره سل نورې چارې بویه
چې عاشق په ځان مین کاندي مهرویه
(٣٤ م ٢٨٢)

په پورته بیت کې روی (مشبه) او (مه) مشبه به دی چې د صفت په بڼه له روی یعنې مخ سره راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه هـــره کـــوڅه ګرځم که مې چا لیده رنګینه
ګل مخه ، غنبر بویه ، هوسۍ چشمه ، مه جبینه
(۳٤ م ۲٤۲)

د محبوب (مخ ، بوی ، سترګې او جبین) مشبه او (ګل ، عنبر ، هوسۍ او مه) مشبه به واقع شوي ،چې څلور لومړۍ کلمې موصوف او ورپسې څلور کلمې د صفت بڼه لري.

III - موکده محض تشبیه: محض په لغت کې سوچه یا ناګډوله ته وایي، هغه موکده تشبیه ده چې مشبه او مشبه به پکې نه توصیفي او نه اضافي ترکیب ولري.

تورې سترګې یې تور باز بانه یې نوکې
چــې زمـــا خاطر یې یو وړ په نوکارو
(۳٤ م ۱٦۷)

تورې سترګې (مشبه) او تور باز یې (مشبه به) همدارنګه بانه (مشبه) او نوکونه (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

دواړه سترګې یې شاهین شهپر یې زلفې
زمـــا زړه کـــوتـر شاهین را څخه یو وړ
(۳٤ م ۷۷)

سترګې (مشبه) شاهین (مشبه به) زلفې (مشبه) او شهپر یې (مشبه به) دی ، چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

رقیــبانـــو وتـــه نرم شي تر مومه
و خوشحال و ته زړه سنګ کا هغه یار
(۳٤ م ٦٥)

زړه (مشبه) او سنګ (مشبه به) دی چې هېڅ ډول اضافي او توصیفي ترکیب نلري.

۲- د وجه شبه د راوړو او نه راوړو له مخې: په دوو ډولو ده (مفصله او مجمله تشبیه)

الف- مفصله تشبیه: که چرته پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبه هم په کلام کې څرګنده راغلې وي. مفصله تشبیه یې بولي:

دا دنـــیا لکه لولیه ده خوشحاله
که یې ګورې ګاه د چا شي ګاه د چا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۱۱)

دنیا (مشبه) او لولیۍ (مشبه به) ده، (کله یو ته او کله بل ته تلل یا په نصیب کېدل) یې وجه شبه ده، چې څرګنده په کلام کې راغلې ده.

خوار عاشق په خاصیت دی د سیماب
څــو ونــه مري ځنې نه ځي اضطراب

(۳٤م ۳٤)

عاشق (مشبه) سیماب (مشبه به) او (اضطراب نه تلل) یې وجه شبه ده چې په کلام کې ذکر ده.

یار مې په ښایست کې لکه ګل د نوبهار دی
سود یې د جمال کړم چې ګلزار له ورد روم

(۳٤م ۱۳۷)

یار (مشبه)، ګل (مشبه به) او ښایست یې (وجه شبه) ده.

رنګ یې تر خوی ښه و خوی یې لا ښه و تر رنګه
ګــــل و د ګـــلابو شګفته شو نور په تله شو

(۳٤م ۱۸۱)

غایب (مشبه)، د ګلابو ګل (مشبه به) او شګفته (غوړېدل) یې وجه شبه ده.

چې له شرعې یو قدم درومي بې رخه
و ګـــوشمال و ته تیار لکه رباب دی

(۳٤م ۱۹۰)

هغه څوک چې له شرعې مخالف ځي (مشبه) رباب (مشبه به)، ګوشمال یا غوږونه تاوول یې (وجه شبه) ده.

غوځول یې هسې نه دي چې څه پر برېږدي
تــر الـــماس یـــې د غمزې توره وه تېزه

(۳٤م ۲۱۹)

غمزه (مشبه) توره (مشبه به) غوځول یې (وجه شبه) ده.

چـــې بې سته مېلمه کېږي هغه زه یم
که اشنامې د هندو غوندې ست نه زده

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۲۹۷)

اشنا (مشبه) هندو (مشبه به) ، ست نه کول (وجه شبه) ده.

لکه نوم چې د کیمیا د عنقا اورې
تـــــر دا دوا ړونه نا یابه لا وفا وه
(۳٤ م ۳۸۸)

وفا (مشبه) ، کیمیا او عنقا (مشبه به) او (نایابه) یې وجه شبه ده.

د منصور غوندې به غل د خاص و عام شم
که ښکاره مـــې و عالم ته ګوی مګوی شي
(۳٤ م ٤۱۷)

متکلم (مشبه) منصور (مشبه به) او د خاصو او عامو په نظر کې غل کېدل یې (وجه شبه) ده.

د تېرا اوبه دې وڅښې خوی دې نور شو
اپـــــریدي غوندې خبرې د اولجو کړې
(۳٤ م ٤٤۰)

مخاطب (مشبه) اپریدی (مشبه به) او د اولجو خبرې یې (وجه شبه) ده.

ب- **مجمله تشبیه:** هغه تشبیه ده، چې (وجه شبه) یې په کلام کې په څرګند ډول نه وي راوړل شوې. لوستونکی یې پخپله د خپل فکر په رڼا کې را پیدا کوي چې مجمله تشبیه بیا د وجه شبه ذهن ته د رسېدو له مخې په دوه ډوله ده:

- **قریبه (نژدې) مجمله تشبیه:** چې د مشبه او مشبه به تر منځ وجه شبه ذهن ته ډېره نژدې وي او څه خاص سوچ او فکر ته اړه ونه لري.

زړه پخـــپله هغه مخ لره ولاړ نه شو
د زلفینو یې هر تار ورته زنځیر دی
(۳٤ م ۷٦)

د زلفو تار (مشبه) ، زنځیر (مشبه به) او (تړل) یې وجه شبه ده، چې بې له سوچه ذهن ته لېږدي.

د ګـــلو نو په لیده دې مخ را یاد شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه هسې په ګلګشت د چمن تل یم

(۳٤ م ۱۲۷)

مخ (مشبه) ګلونه (مشبه به) او ښکلا یې (وجه مشبه) ده. چې بې له ځنډه ذهن ورته رسېږي.

د مخ مشال دې بل کړ د پتنګ غوندې پرې راغلم
بــیا ته به راته وایې چې په عشق کې صادق نه یم

(۳٤ م ۱۳۱)

مخ (مشبه) مشال (مشبه به) او ځلېدل (وجه شبه)، همدارنګه متکلم (مشبه) پتنګ (مشبه به) او سوزېدل او له منځه تلل یې (وجه شبه)، چې ډېره زر ذهن ته راځي.

- **بعیده (لرې) مجمله تشبیه :** هغه تشبیه ده، چې وجه شبه یې تر ډېر غور او فکر وروسته ذهن ته راشي.

نفساني تاریکه شپه صادق هغه دی
چــې سحر غوندې سینه لري صادقه

(۳٤ م ۹۹)

نفساني (مشبه) تاریکه شپه (مشبه به) د سمې لارې نه ښکاره کېدل یې (وجه شبه) ده، صادق یا هغه څوک چې نفساني نه دی، سینه یې (مشبه) سحر (مشبه به) سمه لار ښکاره کېدل یې (وجه شبه) ده. چې په ډېر غور او سوچ ذهن پرې رسېږي.

مخ دې مسلمان دی تورې زلفې دې کافرې
دواړه مــې قـــبله دي مسلمان یم که کافر

(۳٤ م ٦۰)

مخ (مشبه) مسلمان (مشبه به) وجه شبه یې (رینبتینولي او رونوالی) دی. تورې زلفې (مشبه) کافر (مشبه به) وجه شبه یې (تیاره او تو رالی) دی، چې زر ذهن پرې نه رسېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر تشنه چې د وحدت په سیند سېراب شو
نـــور هـــــمه جـــهان ورده وته سراب شو
(٣٤ م ١٨٩)

وحدت (مشبه) سیند (مشبه) فیض رسېدل یې (وجه شبه)، جهان (مشبه) سراب (مشبه به) فیض نه رسېدل یې (وجه شبه) چې غور غواړي.

هـغه واړه مـهیادي په هجران کې
چې واعظ و ماته شرحه د دوزخ کړه
(٣٤ م ٣٦٥)

هجران (مشبه)، دوزخ (مشبه به) سختي او تکلیف یې (وجه شبه) ده، چې غور او سوچ غواړي.

ج – تمثیلي تشبیه: هغه تشبیه ده، چې مشبه به یې د یو ترکیب له مخې د مثل یا حکایت بڼه ولري. په دې ډول تشبیه کې مشبه اکثره معقول او مرکب وي، چې دده د اثبات لپاره مشبه به مرکب او محسوس راوړل کېږي.

د بیان په ځینو کتابونو کې هغه تشبیه، چې وجه شبه یې مرکبه راغلې وي تمثیلي تشبیه ګڼي. (٢٨ م ٤٤)

سید احمد هاشمي لیکي: ((تمثیلي تشبیه تر نورو تشبیه ګانو خورا بلیغه ده، په دې تشبیه کې ژور فکر او کتنې ته اړتیا ده. نوموړې تشبیه په معانیوو کې ډېره ارزښتمنه او پر نفسونو موثره تمامېږي. نوموړې تشبیه د ذهن په سترېا لاسته راځي، ځکه چې وجه شبه یې له ګڼو شیانو څخه که حسي وي یا غیر حسي لاسته راوړل کېږي...)) (٩ م ٢٧٥)

نوموړی دا تشبیه په دوو ډولو وېشي.

١ – هغه چې د تشبیه توري پکې ښکاره راغلي وي: بېلګه یې د قران کریم لاندې ایت شریف راوړي: مَثل الذیْنَ حُملُوا التَوْراةَ ثُم لَمْ یَحْمِلو هَا کَمَثَلِ الحِمارِ یَحْمِلُ اسفَارًا الایه. (٢ م م ٢٧٥ او ٢٧٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: ((کوم کسان چې د تورات حامل ګرځول شوي وو خو هغوی د هغه پېټی پورته نه کړ ، د هغو مثال د هغه خره په شان دی، چې پر هغه باندې کتابونه بار کړای شوي وي.)) (۱۸ م ٥٥٤)

په پورته ایت شریف کې مشبه (الذین حملو التوراة لم یحملو ها) دی یعنې هغه کسان چې د تورات علم ورکړل شوی و او عمل یې پرې ونه کړ ، همدرانګه مشبه به یکې (الحمار) دی چې ګټور کتابونه پرې بار وي خو ګټه ترې نشي اخستی.).

د تشبیه توری پکې (کمثل) دی. وجه شبه (بې ګټې زحمت او بار وړل) دي.

لکه سیوری وړاندې وروستو راسره ځي
چــــې و هــــــر لــوري ته ځم سبا بېګاه
(۳٤ م ۲٦۱)

مخاطب (مشبه) او د سوري غوندې وړاندې وروسته تګ (مشبه به) دی، (لکه) یې د تشبیه توری دی چې تمثیلي بڼه لري.

په هجران کې هغه هسې شان وصال شته
لـــــکه څــــوک له خپله یاره لاس تر غاړه
(۳٤ م ۲۹۱)

لومړۍ مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) او (لکه) یې تشبیه توری دی، چې تمثیلي بڼه لري.

چې یې ونیسم په غېږ کې راته ګوري
لـــــکه مست د مور په پیو کم کبلی
(۳٤ م ۳۳۲)

د غایب شخص په غېږ کې نیول او د هغې کتل (مشبه) او د هوسۍ بچی (مشبه به) او (لکه) یې د تشبیه توری دی.

۲ – هغه تمثیلي تشبیه چې د تشبیه توري پکې نه وي راغلي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنــیا وته چې ګورم کارو بار ته د وګړي
د وړکیو تماشې دي زه یې هم ورسره کړم
(۳٤م ۱۲۹)

لومړۍ مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) ده، چې په تمثیلي بڼه راغلې دي.

کښلي دي که ګورې چې مخ پټ کله څرګند کا
ګـــل د بـــــهار نه دی چې را زېږي له زمینه
(۳٤م ۲۵۰)

د بهار ګلونه راټول کېدل (مشبه) واقع شوی دی، چې د کښلو د مخ پټولو او څرګندولو سره (تشبیه) شوی او تمثیلي بڼه لري.

نــــا سوتي عالم پسو په دنیا ښخ دی
هلک تل د مور په تي پورې وي نښتی
(۳٤م ۳٤۰)

لومړۍ مسره (مشبه) او دویمه مسره (مشبه به) ده، په یو څیز پسې نښتل او شله کېدل یې (وجه شبه) ده. دهلک د مور په تي پورې نښتل او نه پرېښودل تمثیلي بڼه لري.

ستغ لري هم خوږ لري د غره غوندې سینه مې
تـــل بـــاندې د اوښکو کاروانونه دي چلېږي
(۳٤م ٤۱۳)

سینه (مشبه) او غر (مشبه به)، لوړې ژورې یې وجه شبه ده. اوښکې (مشبه) کاروانونه (مشبه به)، حرکت یې (وجه شبه) ده، دلته کاروانونه تلل تمثیلي بڼه لري.

ته په پالنګ پرېوځې زه حیران په فکر لاړ شم
پـــنډ دی د ګلونـــو کـــه دانه پټه په پانې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ٤٧٤)

د مخاطب په پالنګ پرېوتل (مشبه) د ګلونو پنډه یا د داني په پانو پټېدل (مشبه به) دی ، د مخاطب په پالنګ پرېوتل تمثيلي بڼه لري.

د - ناتمثيلي تشبيه: هغه تشبيه ده چې هېڅ ډول تمثيل پکې راوړل شوی نه وي او په عادي بڼه وي:

ته په دا حسن جمال چې درته ګورم
نـــه پوهېږم ښاپيري يې که سړی
(۳٤ م ٤٩٠)

مخاطب (مشبه) ، ښاپيری (مشبه به) او ښکلا يې (وجه شبه) ده، چې هېڅ ډول تمثيل پکې نشته.

کښلی مخ دې د څراغ غوندې ښکاره کړ
عـــــاشـــقان لکه پتنګ ترې ځار وي
(۳٤ م ٤٨٩)

مخ (مشبه) ، څراغ (مشبه به) عاشقان (مشبه) پتنګ (مشبه به) چې هېڅ ډول تمثيل پکې نشته.

شونډې ستا لکه نبات هسې خوږې دي
تــــريخ ويل ځنې نه ښايي لب شکرې
(۳٤ م ٤۳۷)

شونډې (مشبه) ، نبات (مشبه به) او خوږوالی يې (وجه شبه) ده. لب (مشبه) شکر (مشبه به) او خوږوالی يې (وجه شبه) ده.

که دې غاښ و شونډې ګورم در مرجان وي
کـــــه دې مخ و ته نظر کړم مه رخسارې
(۳٤ م ٤۳۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

غابښ (مشبه) ، در (مشبه به) ، ګردوالی او سپینوالی یې (وجه شبه) ده. شونډې (مشبه) مرجان (مشبه به) او سوروالی یې (وجه شبه) ده. رخسار (مشبه) مه (مشبه به) او ښکلا یې (وجه شبه) ده.

۳ - د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې:

د مشبه او مشبه به د موقعیت له مخې تشبیه په دوو ډولو ده: ملفوفه تشبیه او مفروقه تشبیه.

الف - ملفوفه: هغې تشبیه ته وایي چې په یوه مسره یا بیت کې شاعر لومړی څو (کم نه کم دوه) مشبه راوړي او بیا د هر یو مشبه لپاره په بیل بیت یا مسره کې مشبه به راوړل شي. کله مشبه به مخکې راوړل شي او بیا ورپسې مشبه راړل کېږي ، دواړه ډوله په اشعارو کې شته. د سیروس شمیسا په نظر: ((دا ډول تشبیه د لف و نشر په ادبي صنعت بنا ده.)) (۲۸ م ٤۷)

مرتبه ملفوفه تشبیه:

که په یوه ملفوفه تشبیه کې مشبه او مشبه به په ترتیب راغلي وي یعنې کوم مشبه چې لومړی راغلی مشبه به یې هم لومړی راغلی وي ، همداسې تر پایه ، دې ډول ته مرتبه ملفوفه تشبیه وایي، لکه:

لــــکه زړه زما ستا شونډې
نه کباب شته نه شراب شته
(۳٤م ۲۹٤)

زړه او شونډې مشبه دي ، د زړه لپاره کباب او د شونډو لپاره شراب په ترتیب سره مشبه به راغلي دي.

د دانــــا د کاناکار څه نور څه نه دی
حکایت د شنه توتي او د غراب دی
(۳٤ م ۳٥٤)

دانا او کانا مشبه دي ، د دانا لپاره توتي او د کانا لپاره غراب مشبه به واقع شوي دي ، چې ترتیب یې برابر دی.

ما څه شونډې غابښ د هغه یار نه دي ستایلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشـــــه که یې ګورې لعل و در مې دي پېیلي
(۳٤ م ٤١٤)

شـونډې او غـاښ مـشبه دي ، د شـونډو لپـاره (لعـل) او د غاښـو لپـاره (در) مشبه به راغلي دي ، چې ترتیب یې برابر دی.

ستا تر شونډو تر غاښونو به یې زار کړم
کـــــه یاقوت دي که سره لال که ملغلرې
(۳٤ م ۳٤۳)

شونډې او غاښونه مشبه دي ، د شونډو لپاره (یاقوت) او سره لال همدارنګه د غاښو لپاره (ملغلرې) د مشبه به په ډول په ترتیب راغلي دي.

تورو زلفو ته یې ګوره ښایسته دواړه رخسارې
د جهان په مخ به نه وي سنبل هسې سمن هسې
(۳٤ م ٤٨٦)

تورې زلفې او رخسارونه (مشبه) دي ، د تـورو زلفولپـاره سنبل او د رخسار لپاره سمن په ترتیب سره د (مشبه به) په توګه راغلي دي.

نا مرتبه ملفوفه تشبیه:

که چېرته مشبه او مشبه به په ترتیب کې سره اوښتي وي یعنې کـه پـه یـو بیت کې لومړی دوه یا څو مشبه راغلي وي لکه: مخ او شونډې د شونډو لپـاره لعـل او د مخ لپاره سپوږمۍ راوړل شوي وي خو په ترتیب نه وي بلکې مخ لـومړی ذکـر دی او شونډې دویم ، دلته د شونډو لپاره مشبه بـه مخکـې راوړل شـوی وي او د مـخ لپـاره مشبه به دویم راوړل شوي وي ، چې ترتیب یې سره اوښتې وي یا نامرتب وي.

تا ویل خوشحاله چوپ شه خوله مې واخله
زه تـــوتي یـــم چیغار وکړم بیا شکر خورم
(۳٤ م ١٤٠)

په پورته بیت کې خوله (مشبه) او شکر (مشبه به) واقع شوي دي همدارنګه متکلم (مشبه) او توتي (مشبه به) دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کنـــجکو قد ریو د دروبل دی
ننګیالیو سره څه ږدې بې ننګان
(۳٤ م ۱٥٤)

ننګيالي او بې ننګان (مشبه) واقع شوی دي ، د ننګیالیو لپاره (در) اود بې ننګو لپاره (کنجکې) مشبه به دي ، چې په ترتیب سره اوښتي دي.

رقیبان دې غوغا کا پروا مې نشي
شېر به کومه اندېښنه کا له روباهه
(۳٤م ۲٦٦)

رقیبان او متکلم مشبه دي ، شېر د متکلم او روباه د رقیب لپاره مشبه به راغلي دي ، چې په ترتیب کې سره اوښتي دي.

ب - مفروقه تشبیه: که شاعر په یو بیت کې څو مشبه ذکر کړي او د هر مشبه تر څنګ يې مشبه به راوړي ، چې د هرې جوړې توپیر سره څرګند شوی وی، مفروقه تشبیه يې بولي.

رنګ يې د ســــــړي و امـــا خوی د ښاپېریو
تن يې لکه ســـیم و په زړه سخته سنګ خارا
دنګه تـــــازه کنــــګه قـد عرعره موکمره
ښـــــــه یــــې تــــر ګلابو د ګلابو عذارا
غاښ يې درګوهر په لب شکر ابــرو کـــمانه
تور بانه ناوک په دواړو سترګو خــــونخوارا
پوزه یـې غونچه وه د زنبق سبب سپینه زنه يې
مـــــــشک د مخ خالونه په مخ کښلې مه پارا
(۳٤ م ۷)

غایب (مشبه) ښاپېری (مشبه به) ، تن (مشبه) سیم (مشبه به) ، زړه (مشبه) سنګ خارا (مشبه به) ، قد (مشبه) عرعر (مشبه به) ، کمر (مشبه) مو (مشبه به) ، عذارا (مشبه) ګلاب (مشبه به) غاښ (مشبه) درګوهر (مشبه به) ، لب (مشبه) شکر (مشبه به) ، ابرو (مشبه) کمان (مشبه به) ،بانه (مشبه) ناوک (مشبه به) ، پوزه (مشبه) د زنبق د ګلانو غونچه (مشبه به) ،سپينه زنه (مشبه) سبب (مشبه به) ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخ خالونه (مشبه) مشک (مشبه به) ، مخ (مشبه) او مه (مشبه به) واقع شوي دي، چې د ټولو توپير يو له بله کېږي.

کانې لعل د بدخشان ګياه کيميا ده
چـــــــې يې نه پېژني ته ګناه د چا
(۳٤م ۱۰)

د وطن کانې (مشبه) د بدخشان لعل (مشبه به) ، ګياه (مشبه) او کيميا (مشبه به) دی.

ظاهــــــر لکه شهباز يم که وما وته نظر کړې
با طن لکه خورشيد يم هېڅ مې مه غواړه قياس
(۳٤م ۸۷)

متکلم (مشبه) شهباز (مشبه به) ، متکلم (مشبه) خورشيد (مشبه به) دی.

که ته لکه ليلا يې ما مجنون بوله په عشق کې
کـــــه ته لکه عذارا يې زه هم کم تر وامق نه يم
(۳٤م ۱۳۱)

مخاطب (مشبه) ليلا او عذرا (مشبه به) ، متکلم (مشبه) مجنون او وامق (مشبه به) دي.

شونډې دې يا قوت دي غاښ دې در د زړونو قوت دی
درســــــــته دې د اتـــــنګه خــــوله حقه د جواهرو
(۳٤م ۲۱۳)

شونډې (مشبه) ياقوت (مشبه به) ، غاښ (مشبه) در (مشبه به) ، تنګه خوله (مشبه) د جواهرو حقه (مشبه به) ده.

تورې وروځې يې لينده باڼه يې غشي
غـــــاښ يې در قيمت بها په لب شکره
(۳٤م ۲۱٦)

تورې وروځې (مشبه) لينده (مشبه به) باڼه (مشبه) غشي (مشبه به) غاښ (مشبه) قيمتي در (مشبه به) ، لب (مشبه) او شکرې (مشبه به) راغلي دي.

په خوله غونچه دها نه په غاښونو دردندانه
په دواړو خـوږو شونډو تر شکرو لا شيرينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۲٤۲)

(خوله)مشبه غونچه(مشبه به) ، غاښونه(مشبه) ، در (مشبه به) ، شونډې (مشبه) او شکر (مشبه به) دی.

کله سول کله ژوندون بخښل ومــاته
د عشق اوره په ما چارې د ققنس کړه

(۳٤م ۲٦۸)

عشق(مشبه) اور (مشبه به) ، متکلم(مشبه) ققنس (مشبه به) دی.

عـادلان مې د جنت د ګــلزار ګل دي
ستمګر مې د دوزخ د اور لرګي دي

(۳٤م ۳۲۷)

عـادلان (مـشبه) د جنت د ګلزار ګـل (مـشبه بـه) سـتمګر (مـشبه) د دوزخ د اور لرګي (مشبه به) دي.

زړه مې ګل د نیلوفر مخ یې افتاب دی
نــــیلوفـــــر مې و افتاب وته کړېږي.

(۳٤م ٤۱٦)

(زړه) (مشبه) د نیلوفر ګل (مشبه به) مخ یې (مشبه او افتاب (مشبه به) دی.

تورې سترګې دې شهلا نرګس د باغ دي
تـــــورې زلفې دې سنبل دي مخ نسرین

(۳٤م ٤٥٦)

تورې سترګې (مشبه) شهلا نرګس (مـشبه بـه) تـورې زلفـې (مـشبه) سـنبل (مشبه به) ، مخ (مشبه) او نسرین (مشبه به) دي.

ستا نظر لکه تور باز زړه مې تارو دی
په تور باز د تور تارو غوښې روا شوې

(۳٤م ٤٥٦)

ستا نظر (مشبه) تور باز (مشبه به) زړه (مشبه) او تارو (مشبه به) دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤-د غرض له مخې: د غرض له مخې تشبیه په دوو ډولو ده ، عادي تشبیه او غیر عادي تشبیه:

الف - عادي تشبیه: دا هغه تشبیه ده ،چې (مشبه به) تر (مشبه) ځواکمن وي او معکوسه معنی هم ترې نه مراد یږي.

ستا خوږې شونډې نبات دي رقیب مچ دی
بــــــه خـــو دا چې یې له شونډو وشړې
(۳٤ م ٤٧١)

خوږې شونډې (مشبه) او نبات (مشبه به) دی ، وجه شبه د دواړو ترمنځ خوږوالی دی شونډې په خوږوالي کې له نباتو سره تشبیه شوي ،چې مشبه به تر مشبه په صفت کې ځواکمن دی ، رقیب (مشبه) او مچ (مشبه به) ، خوږو ته تګ او نه جدا کېدل یې (وجه شبه) ده ،چې دلته هم مشبه به تر مشبه د وجه شبه له مخې ځواکمن دی.

چې ژوندي وي غم دې نه کاندي د لوږې
شــــــنه تـــوتي سره شکرې نه دي لږې
(۳٤ م ٤٤٩)

هغه کسان چې ژوندي دي (مشبه) ، توتي (مشبه به) د رزق رسېدل دواړو ته (وجه شبه) ده ، چې دلته هم د وجه شبه له مخې مشبه به غوره او قوي دی.

ما وې چرته به وي کان د خوږو قندو
شاه و لـــب ته اشاره کړه دلې دلـــې
(۳٤ م ٤٥۲)

د شاه لب (مشبه) د خوږو قندو کان (مشبه به) چې د وجه شبه له مخې مشبه به قوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب - غیرعادي تشبیه: دا هغه تشبیه ده، چې (مشبه) تر (مشبه به) قوي واقع شوی وي او یا یې له وجه شبه څخه معکوسه معنی واخیستل شي. په دوو ډولو ده:

- تفضیلي تشبیه: که چرته (مشبه) تر (مشبه به) ځواکمن راوړل شوی وي یعنې مشبه تر مشبه به غوره ګڼل شوی وي ، دې ډول تشبیه ته د غرض له مخې غیرعادي تشبیه وایي.

ښه د سروې ونه، نه چې ښه ده ستا تر قده
شهد که شیرن دي ، نه شیرن دي تر ګفتار ستا
ښې د هوسۍ سترګې ، نه چې ښې دي ستا تر سترګو
ښه د زرکو یون دی ، نه چې ښه دی تر رفتار ستا
(۳٤ م ۳۰)

د مخاطب قد (مشبه) سروه (مشبه به) لوړوالی یې (وجه شبه) ، ګفتار (مشبه) شهد (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ،دمخاطب سترګې (مشبه) د هوسۍ سترګې (مشبه به) غټوالی او توروالی یې (وجه شبه) ، د مخاطب رفتار (مشبه) د زرکو یون (مشبه به) وجه شبه یې (په ناز ناز تلل) چې په څلورو واړو تشبیه ګانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي راغلی دی.

په سرو شونډو دې بازار د شکر مات کړ
تورو زلفو دې ناموس د عنبر مات کړ
(۳٤ م ۷۲)

سرې شونډې (مشبه) شکر (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ، همدارنګه تورې زلفې (مشبه) عنبر (مشبه به) وجه شبه یې (خو شبویي) ده ،چې په دریواړو تشبیه ګانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د جمال خوبي دې زیاته تر افتابه
د نظر لپاره نوم دربانديې ماه ږدم
(۳٤ م ۱۳٦)

د مخاطب جمال (مشبه) افتاب او مهتاب (مشبه به) وجه شبه یې (نورانیوالای) دی ،چې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو ځله مخ څرګند کـــا له نقابه
د ښایست نامه به واخلي له افتابه
لاله ګل به یې له مـخه خوبي پورکا
په زلفینو به سنـــبل کاندې بې تابه
(۳٤ م ۱۹۳)

مـخ (مـشبه) افتـاب او لالـه (مـشبه بـه) (وجه شبه) یـې (نـوراني والـي، سـوروالي او نـازکوالی) دی، زلفـې (مـشبه) سـنبل (مـشبه بـه) وجـه شـبه یـې (خوشبویي، توروالی) دی، چې په ټولو کې مشبه تر مشبه به قوي دی.

نو بهار یې په راتللو شګفته شي
د لالـــــه ترګلو ښه لري بارخونه
(۳٤ م ۲٤۹)

بارخو (مشبه) لاله (مشبه به) (ښکلا) یې وجه شبه ده، چې تـر مـشبه بـه پـه مشبه کې زور زیات دی.

خود به ستا تر مخه د ګیاه غونډې څرګند شي
ګــــل د لالــــــه راوړه خـپل رخسار لره کنه
(۳٤ م ۲٦٤)

رخسار (مشبه)، دلاله ګل (مشبه) ښکلا یې (وجه شبه) ده، چې تـر مـشبه به مشبه زورور او قوي دی.

لــــکه در هسې غاښونه
لا تر درو سپین هموار ښه
(۳٤ م ۲٦٤)

غـاښ (مـشبه) در (مـشبه بـه) وجه شبه یې (سپینوالی او اوار والـی) دی. مـشبه تـر مشبه به قوی واقع شوی دی.

کله سبر ونه هسې سمه ده په قد کې
چـا نامه د سبر ستا و قد ته اخسته
(۳٤ م ۳۰٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

قد (مشبه) سبر ونه (مشبه به) لوړوالی يې (وجه شبه) ده ، دلته هم مشبه تر مشبه به د وجه شبه له مخې قوي دی.

چې د باغ سبر يې پستې تر قامت دي
ښتنې په قامت سترې نه دي څه دي ؟
(٣٤ م ٣٨٠)

په دې بيت کې تشبيه هم کټ مټ د تېر بيت په څير ده.

تــه چې په ښه حسن جمال تېره تر ليلا يې
ځکه تر مجنون د خوشحال غږ دی د تيري
(٣٤ م ٤١٣)

مخاطب (مشبه) ليلا (مشبه به) جمال يې (وجه شبه) ، متکلم (مشبه) مجنون (مشبه به) او (په عشق کې تر هر څه تېريدل) يې وجه شبه ده، چې په دواړو تشبيه ګانو کې د وجه شبه له مخې مشبه تر مشبه به قوي دی.

د ختاد ملک نافې واړه خجل شي
چې د تا زلفې ښکاره شي معتبرې
(٣٤ م ٤٣٧)

د مخاطب زلفې (مشبه) د ختاد ملک نافې (مشبه به) خوشبويي يې (وجه شبه) ده، مشبه تر مشبه به قوي دی.

د سپرلي ګلونه څه دي چې يې ستا يم
تر ګلونو چــــې زېــــبا ده هغه ته يې

مخاطب (مشبه) د سپرلي ګلونه (مشبه به) ښکلا يې (وجه شبه) ، مشبه تر مشبه به قوي دی.

- مقلوبه يا معکوسه تشبيه: دا تشبيه په دوو ډولو ده:

I - د مشبه او مشبه به د موقعيت د تغيير په بڼه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول تشبيه کې لومړی مشبه او مشبه به وتاکل شي بيا په دويمه مسره کې مشبه د مشبه به پر ځای راوړل شي او همدا ډول مشبه به د مشبه ځای ته ولېږدول شي ، شرط به يې دا وي چې (وجه شبه) د دواړو بېله بېله وي:

محبت غلام باد شاه بادشاه غلام کا
خــــبر واخله له ايازه له محموده
(۳٤ م ۲۰۷)

غلام (مشبه) بادشاه (مشبه به) وجه شبه (لوړه مرتبه) بيا همدا بادشاه (مشبه) او غلام (مشبه به) (وجه شبه) يې (تا بعداري) ده ، چې سره اوښتي او تبديل شوي دي.

د لـــــوهړ ګلونه ښه دي تر نلګوسې
ولې بيا چېرې لوهړ چېرې نلګوسه ؟
(۳٤ م ۲۲۳)

لومړی د لوهړ ګلونه (مشبه) نلګوسې (مشبه به) تشبيه تفضيلي ده ، بيا بېرته نلګوسې د (مشبه) پرځای او لوهړ ګلونه د (مشبه به) پر ځای راغلي دي. وجه شبه يې (ښکلا) ده ، چې تفضيلي بڼه لري.

په توانګر باندې اطلس لکه شړۍ ده
پــــه نادار باندې شړیه ده وريښمينه
(۳٤ م ۲۷۸)

د توانګر له وجه اطلس له شړۍ سره تشبيه شوی دی، اطلس (مشبه) شړۍ (مشبه به) کم ارزښت يې (وجه شبه) ده د ناداری په وجه بيا شړۍ (مشبه) او اطلس د (مشبه به) ځای نيولی دی او د (ارزښت ډېروالی) يې وجه شبه ده.

په خوښيه کې زاړه لکه زلمي شي
ځوان زلمی تر زاړه لا کاندي ستوه
(۳٤ م ۲۸٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی د خوښۍ په وجه (زوړ) له ځوان سره تشبېه شوی، چې وجه شبه يې (مستي) ده او بيا د ستونزو له مخې ځوان له زوړ سره تشبېه شوی چې وجه شبه يې (بې حرکته پاتې کېدل) دي.

ستا په غم کې لکه زه يم بل به نه وي
دروغـــژن يم که بل هسې لکه زه وي
(۳۴ م ۳۹۶)

د محبوب دغم له وجه يې په تفضيلي بڼه ځان له بل کس سره تشبېه کړی ، بيا يې د تاکيد په خاطر چې زه ستا غم لرم بل کس له ځان سره تشبېه کړی دی.

مړه وده وته ژوندي وي ژوندي مړه وي
د درويــــش هــــو مره قوت دی د دعا
(۳٤ م ۱۰)

مړه (مشبه) ژوندي (مشبه به) وجه شبه يې (د الله په بندګۍ کې سکون) دی،ژوندي (مشبه) مړه (مشبه به) (د اخرت احساس نه درلودل) يې وجه شبه ده.

II - د وجه شبه د تغيير په بڼه: په دې ډول تشبېه کې د مشبه او مشبه به ځای بدلون نه مومي بلکې د عادي وجه شبه غرض تضاد وي ، يعنې کوم شيز چې له بل شيز سره تشبېه کېږي د (مشبه بـه) د صفت ضد اړخ بـه پـه (مشبه) کـې لټوو. دبېلګې پـه ډول کـه (سپين) شيـز راوړل شي مـراد بـه ځنـې (تـور) وي. مـا يـې د خوشحال خان خټک په کلياتو کې کره بېلګه پـه لاس رانـه وړه نـو د بېلګې پـه ډول يې د الاندې بيت راوړم:

مېلمانه دې وږي درومي له درباره
تــــه زموږ د زمانې سخي حاتم يې
(۵ م ۷۳)

په پورته بيت کې مخاطب (مشبه) سخي حاتم (مشبه به) دی ، د وجه شبه له مخې حاتم طايي په سخاوت کې د شهرت خښتن و او مخاطب پـه کنجوسۍ کې شهرت ته رسېدلی دی ، ځکه ميلمانه يې له دربار څخه وږي درومي، يعنې د مشبه او مشبه به ترمنځ په(سخاوت او کنجوسۍ) کې زياتوالی د وجه شبه تضاد دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاتم طايي په سخاوت کې شهرت لاره او مخاطب يې په کنجوسۍ کې هماغو مره لري.

۵ - د عدد او شمېر له مخې: په دوو ډولو ده (جمع او تسويه)

الف – جمع تشبيه: چې په کلام کې د يوه (مشبه) لپاره تر يوه ډېر (مشبه به) راغلي وي، په بله وينا په دې تشبيه کې يو شي ته له ګڼو څيزونو سره تشبيه ورکړل شوې وي، ته به وايې په دې يو شي کې دا ټولې معناوې راجمع شوي دي:

تـــا وته د خپلو شونډو قدر ښکاره نه دی
مازده چې عسل دی یا نبات دی یا شکر
(۳٤ م ٦۰)

شوندې (مشبه) عسل، نبات او شکرې درېواړه (مشبه به) دي، وجه شبه يې (خوږوالی) دی.

که سبر که عرعر که صـــــنوبر ستا تر قامته
څه نورې دباغ ونې؟ چې په څېر ستا د بلا بل
(۳٤ م ۱۰۸)

د محبوب قامت (مشبه) سبر، عرعر او صنوبر (مشبه به) دي، د يوه مشبه لپاره درې مشبه به راغلي دي وجه شبه يې (لوړوالی) دی.

ډار کـــــړمـــــه لازم شم چې پرېشانې کړې خبرې
مښک دي که عنبر دي ستا پرېشان پرېشان کاکل
(۳٤ م ۱۱۰)

د محبوب پرېشان کاکل (مشبه) مښک او عنبر دواړه (مشبه به) دي. وجه شبه يې (خوشبويي) ده.

ستا د خولې چينه خنظل ده هم عسل ده
و هـــــــرچـــــاته تو يو نه د عسل کړه
(۳٤ م ۲۸۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخاطب خوله (مشبه) خنظل او عسل (مشبه به) دي ، له خنظل سره يې وجه شبه (تريخوالى) او له عسل سره يې وجه شبه (خوږوالى) دى.

چې په دا هسې جمال ورځنې زو وې
بـــوره مور دې ښاپيريه وه که حوره
(٣٤ م ٣٠١)

د مخاطب مور (مشبه) ښاپيرۍ او حوره (مشبه به) دي. وجه شبه يې ښکلا ده.

د دنـــــيا مثال که وګورې عاقله
په حساب لکه اوبه يا لکه باد دى
(٣٤ م ٣٢٤)

دنيا (مشبه) اوبه او باد (مشبه به) دي ، لمنځه تلل او حرکت يې (وجه شبه) ده.

دا بـــې درد کـــه په ظاهر سړي ليده شي
و خوشحال ته مچ ميږي دي ماشي سپږې
(٣٤ م ٤٤٩)

بې درده (مشبه) مچ، ميږي ،ماشي او سپږې (مشبه به) وجه شبه يې (ارزښت نه لرل) دي.

يـــا بـــــه ددیـــا په منګور يا به لړم يې
که دا ړل کړې يا چيچل يا په چانښ يې
(٣٤ م ٢٨٧)

غايب (مشبه) دد ، منګور او لړم (مشبه به) دي ، له دده سره يې وجه شبه (څيرل) له منګور سره يې وجه شبه (چيچل) او له لړم سره يې وجه شبه نښش لګول دي. په مجموع کې وجه شبه يې (ضرر رسول) دي.

ب - تسويه: په ژبه کې برابر والي ته وايي ، که چرته په کلام کې ګڼ (مشبه) راغلي وي او بيا ددې ټولو لپاره يو (مشبه به) راوړل شي ، په بله وينا چې ډېرو څيزونو ته يې له يوه څيز سره تشبيه ورکړې وي. ته به وايې دا ټول څيزونه په دا يوې معنی کې سرا برابر دي.

مـــــېړني سپاره د مخ دي دا دوه توکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تورې وروځې تورې سترګې مخ لښکر
(۳٤م ٥١)

تورې وروځې ، تورې سترګې (مشبه) مېړني سپاره (مشبه به) دي، چې يو ډول راغلې دي. وجه شبه يې (لمنځه وړل او تر تاثير لاندې راوړل) دي، دا چې د دوو مشبه وو لپاره يو مشبه به راغلی دی ، نو ځکه يې تسويه بولي. همدا رنګه مخ (مشبه) او لښکر (مشبه به) چې په دې کې تسويه نشته.

سترګو ته يې وګوره خوشحاله باڼه وروځې
ســـتا د مرګ لپاره په څو جوړ لري لښکر
(۳٤م ٦٠)

سترګې ، باڼه او وروځې (مشبه) لښکر (مشبه به) دی چې مفرد راغلی دی.

که يې زلفې که کاکل که يې ګيسو دي
هــــمګي مــــښک تاتار دی هغه کس
(۳٤م ۸۳)

زلفې ، کاکل او ګيسو (مشبه) دي ،د تاتار مښک (مشبه به) دی، چې يوه کلمه ده او درې څيزونو ته يې په خوشبويې کې ورسره تشبيه ورکړې ده.

ورېښې اوښکې تل ساړه ساړه آهونه
ستا په درد و غم کې زه همدا لرم سامان
(۳٤م ١٦٢)

ورېښې اوښکې او ساړه آهونه (مشبه) د درد او غم په وخت سامان (مشبه به) دی چې يوه کلمه ده، مقصد ته رسېدل يې وجه شبه ده.

سترګې دي که وروځې که يې زلفې که اوربل دی
څـــــو تــــــورې بلا دي چې مې زړه پکې قبل دی
(۳٤م ۳۳۳)

سترګې ، وروځې زلفې او اوربل (مشبه) دي. تورې بلاوې (مشبه به) دي ،چې يوه کلمه ده وجه شبه يې (په غم اخته کېدل) دي.

څــــلور واړه عنصره چا کړان دي ای خوشحاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا کر هغه خدمت کا چې صاحب ورته فرمایي
(۳٤م ۳۸۲)

څلور واړه عنصره (اوبه، اور، باد او خاوره) مشبه دي او چاکران (مشبه به) واقع شوي دي، وجه شبه یې (د امرمنل) دي.

یو غفلت بل جهالت دریم شهوت دی
د خوشحال د ځان بلا دي هم دا درې
(۳٤م ٤۳۷)

غفلت، جهالت او شهوت (مشبه) بلا (مشبه به) دی، (په مصیبت اخته کېدل) یې وجه شبه ده، یعنې دا درې واړه (غفلت، جهالت او شهوت) په مصیبت اخته کولو کې د بلا غوندې برابر دي.

٦- د ماهیت له مخې: د ماهیت له مخې تشبیه په څلور ډولو ده:

الف- محسوسه له محسوسې سره: چې د تشبیه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) حسي راغلې وي، یا په بله وینا چې د تشبیه دواړه خواوې د ذات نوم وي:

عاشقان په معشوقو باندې پتنګ دي
له جهانه به لاړ نشي دا دستور
(۳٤م ٥۳)

عاشق (مشبه) پتنګ (مشبه به) سوزېدل یې (وجه شبه) ده. عاشق او پتنګ دواړه حسي یا د ذات نومونه دي.

مګر زه سهل غرڅه وم ستا ترپامه
چې زما په مرګ دې هېڅ تکبیر ونه کړ
(۳٤م ۷٥)

متکلم (مشبه) غرڅه (مشبه به) (د ویشتلو پر وخت د وېرې نه لرل) یې وجه شبه ده. متکلم او غرڅه دواړه حسي دي.

تـه له ځایه هسې نه وې د اخځ حال دی؟
چې په ما باندې دې زړه دا هسې سنګ کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۷۸)

د محبوب زړه (مشبه) سنګ (مشبه به) (کلکوالی او رحم نه کول) یې وجه شبه ده ، زړه او سنګ دواړه د ذات نومونه دي.

چې یې دواړه شونډې کښل کړم پرې محظوظ شم
څـــوک بـــه هـــم په می خوړل نه وي محظوظه

(۳٤م ۹۲)

شونډې (مشبه) مې (مشبه به) و جه شبه یې (لوړ کیفیت) دی ، شونډې او مې دواړه محسوس نومونه دي.

ذوالفقار یې اژدهاو دوې یې ژبې
چې د دین مخالفان یې وو خوراک

(۳٤م ۱۰۳)

ذوالفقار (مشبه) اژدها (مشبه به) و جه شبه یې (له منځه وړل) دي. ذوالفقار او اژدها دواړه محسوس نومونه دي.

واړه عشق دی چې یې سر راته ګیاه کړ
ګنه ! زه په ځان مین د سر ښندل څوک

(۳٤م ۱۰٤)

سر (مشبه) ګیاه (مشبه به) ارزښت نلرل یې (وجه شبه) ده ،سر او ګیاه دواړه محسوس نومونه دي.

لکه سېب زما په خوله کې
غـــــه شرین ذقن وای تل

(۳٤م ۱۰۹)

ذقن (مشبه) سېب (مشبه به) خوږوالی یې (وجه شبه) ده. ذقن او سېب دواړه محسوسې کلمې دي.

چې په خوب شم ستا له خیاله سره خواب کړم
چـــې بیدار شم د مخ سود دې په افتاب کړم

(۳٤م ۱۲۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محبوب مخ (مشبه) افتاب (مشبه به) وجه شبه يې (نورانيوالی) دی ، مخ او افتاب دواړه محوسې کلمې دي.

چــې ډېر ډېر يې کښلي مخ ته کتی نشم
دواړه سترګې يې مزري دي ځنې ډار کړم
(٣٤م ١٣٢)

دواړه سترګې (مشبه) مزري (مشبه به) (په ښکار پسې تلاش) يې وجه شبه ده ، سترګې او مزری محسوسې کلمې دي.

خـــــلق تـشې تسلې کا زه له ځلې
د هلک غوندې د هر سړي په خوله شم
(٣٤م ١٤٦)

متکلم (مشبه) هلک (مشبه به) غوليدل يې (وجه شبه) ده. متکلم او هلک محسوس نومونه دي.

پـــه کاته شم و عالم و ته حيران
چې د نس لپاره څه کا دا سګان
(٣٤م ١٥٣)

عالم (مشبه) سګان (مشبه به) او د نس لپاره په مرداره ښتل يې (وجه شبه) ده ، عالم او سګان دواړه محسوس نومونه دي.

زړه مې لکه ګوی دی د مستيې په ميدان کې
تـــــل يـــــې هغه ترک وهي د زلفو په چوګان
(٣٤م ١٦٠)

زړه او زلفې (مشبه) دي ګوی او چوګان (مشبه به) چې ټول محسوس نومونه دي.

د ښو په ناوکيو دې غلبېل کړ
ښانه مې در ته ځان دی لکه و
(٣٤م ١٨٢)

(c) ketabton.com: The Digital Library

بانه او ځان (مشبه) ناوکي او ننبان (مشبه به) ټول محسوس دي.

پیغام راوړي د وصل ، عجب ښه راځي په مهر
هـــد هـــد د یار له لوریه نن په ما باد سبا شو
(۳٤ م ۱۸٦)

د سبا باد (مشبه) هد هد (مشبه به) د پیغام راوړل یې (وجه شبه) ده. باد او هدهد محسوس دي.

د خپل پله خاورې دې بیه په عنبر کړې
درتـــــه چــاوې چې په دا بها یې پلوره
(۳٤ م ۲۱۰)

د محبوب د پله خاورې (مشبه) عنبر (مشبه به) خوشبویي یې (وجه شبه) ده ، مشبه او مشبه به د واړه محسوس دي.

یو زړه د خوشحال نه دی چې جهان پکې لیده شي
د هــــــــر چـــا زړه مراءت دی صفایي ورلره بویه
(۳٤ م ۲۷۲)

زړه (مشبه) مرات (مشبه به) (پاکوالی) یې وجه شبه ده. زړه او مرات دواړه محسوس دي.

شوندې دې حلوا دي عاشقان د حلوا وږي
ښـــــه په وږیو ځه ، په پلو پټه دا حلوا وړه
(۳٤ م ۲۹۸)

شونډې (مشبه) حلوا (مشبه به) او خوږوالی یې (وجه شبه) ده ، چې مشبه او مشبه به دواړه محسوس دی.

هېڅ خـــــبره نه وه چې به ما تر خولې ایسته
ستا د خولې تشبیه مې غوټۍ ولې راوسته
(۳٤ م ۳۰۳)

د مخاطب خوله (مشبه) غوټۍ (مشبه به) ښکلا یې (وجه شبه) ده ، چې مشبه او مشبه به د واړه محسوس دي.

زړه مې ستا په زلفو بند شو تا کباب کړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک شهباز هم د کباب لپاره نیسي ؟
(۳٤ م ۳۵۲)

د متکلم زړه (مشبه) شهباز (مشبه به) دی، دواړه محسوس دي.

ځومې ستا مړوند د سر سرو بړ دی نه شي
سـر به هېڅکله کښېږ نږدم په سرو بړ دي
(۳٤ م ۳۵٦)

د مخاطب مړوند (مشبه) سرو بړ دی (مشبه به)، دواړه محسوس دي.

زویه پلار سره کارونه د غلیم کا
لونه مور ته لکه بنې دي تیارې
(۳٤ م ٤۳۸)

زوی (مشبه) غلیم (مشبه به)، لونې (مشبه) بنې (مشبه به) چې دواړه محسوس دي.

ب - معقوله لـه معقولې سره: کـه مشبه او مـشبه بـه دواړه د معنی نومونـه وي، پـه سترګو نه لیدل کېږي، د لمس وړ نه وي، نو نوموړې تشبیه یې بولي:

که ځوک غواړي چې خپل زړه په غم اخته کا
اشـــــنایـــــي ده لاس پـــــه لاس فتنه تیاره
(۳٤ م ۲۰۹)

اشنا یي (مشبه) فتنه (مشبه به)، (په غم اخته کول) یې وجه شبه ده. اشنایي او فتنه دواړه د معنی نومونه دي.

د وه قدمه بېلتون هم له یاره مرګ دی
ځـوک به ځو پایي ژوندي له یاره لرې
(۳٤ م ٤۳٤)

بېلتون (مشبه)، مرګ (مشبه به) (حرکت نه کول) یې وجه شبه ده. بېلتون او مرګ دواړه د معنی نومونه دي.

د عشق بخره عطایي لکه ایمان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونده نشي په کوښښ په ځلي ځلې

(۳٤م ٤٥٢)

د عشق بخره (مشبه) ايمان (مشبه به) د ازل ورکړه يې (وجه شبه) ده.

د عشق بخره او ايمان دواړه د معنی نومونه دي.

چې د خلکو نېکخواهي لرې په زړه کې

مبارک شه بادشاهي لرې په زړه کې

(۳٤م ٤٧٢)

نېکخواهي (مشبه) بادشاهي (مشبه به) وجه شبه يې (خير رسول) دي.

نېکخواهي او بادشاهي دواړه د معنی نومونه دي.

ج - محسوسه له معقولې سره: که مشبه (حسي) وي او مشبه به (معقول) راغلی وي يا دا چې مشبه د (ذات) نوم وي او مشبه به د (معنی) نوم راغلی وي.

په سپينوالي د مخ سپين لکه مومنه

په تورواليي د طرې لکه کافره

(۳٤م ۲۱٥)

د مخ سپينوالی (مشبه) مومن (مشبه به) ، سپينوالی ، سپېڅلتيا يې (وجه شبه) د طرې توروالی (مشبه) کافره (مشبه به) (توروالی) يې وجه شبه ده. د مخ سپينوالی او د طرې توروالی محسوس نومونه دي ، مومنه او کافره د معنی نومونه دي.

بخت غوندې ناګاهه زما خوار کره سيده شوې

راغله دې په قصد وو ، که دا راغلې بې نمطه

(۳٤م ۲۲٦)

مخاطب (مشبه) بخت (مشبه به) په ناڅاپي ډول پيښېدل يې (وجه شبه) ده.

مخاطب محسوس نوم دی ، بخت د معنی نوم دی.

په بلبلو د ګل بوی لکه وصال دی

که يې رنګ په سترګو نه وينې نديمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٣٤ م ٢٣٨)

د ګل بوی (مشبه) محسوس دی. وصال (مشبه به) معقول دی. وجه شبه يې (خوښي) ده.

اشرف سره تر سره نفس اماره دی
په حسد په حماقت کې اواره دی
(٣٤ م ٣٥٤)

اشرف (مشبه) نفس اماره (مشبه به) (په غلطو لارو تلل)يې وجه شبه ده. اشرف د خوشحال خټک مشر زوی دی ، چې محسوس دی او نفس اماره معقول نوم دی.

چې په تلل شوې له خوشحاله لکه عمر
کــــه يـــــې ډېره بلا کړه نه درېدلې
(٣٤ م ٤٥٣)

مخاطب (مشبه) عمر (مشبه به) دی ، نه پاتې کېدل يې (وجه شبه) ده. مخاطب محسوس او عمر معقول نوم دی.

د – معقوله له محسوسې سره: چې مشبه د معنی نوم (عقلي) وي او مشبه به د ذات نوم (حسي) وي:

چې مشال يې د جمال راته ښکاره کړ
بـــــيا به ما باندې پتنګ کا هغه يار
(٣٤ م ٦٥)

جمال (مشبه) چې معقول نوم دی او مشال (مشبه به) دی چې حسي دی ، د دواړو ترمنځ نوراني والی او ښکلا (وجه شبه) ده. په دويمه مسره کې متکلم (مشبه) او پتنګ (مشبه به) دی ، چې دواړه محسوس دي.

چــــــې د صبر په آهن مې وتړلی
تا د زلفو په حلقه هغه ورمات کړ
(٣٤ م ٧٦)

صبر (مشبه) دی چې معقوله کلمه ده او آهن (مشبه به) دی، چې حسي راغلی ده.(بندول او کلکوالی) يې وجه شبه ده.

د ښـــه يار ديدن د دواړو سترګو نور دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای دې نه کا د هیچا سترګې بې نوره

(۳٤ م ۳۰۲)

د یار دیدن(مشبه) د سترګو نور (مشبه به) ، سکون او ارام یې (وجه شبه) ده (دیدن) د معنی نوم دی او نور د ذات نوم دی.

پـــه دادوه سواره د مخ یعنې ستا سترګې

تا مې درست د پار سا ییه لښکر مات کړ

(۳٤ م ۷۲)

د محبوب دوه سترګې یې له سوارو سره تشبیه کړي، چې دواړه حسي دي.
خو په دویمه مسره کې پارسایي (مشبه) چې معقول دی او لښکر (مشبه به) چې محسوسه کلمه ده او وجه شبه یې (ساتل ، دفاع کول) دي.

نصیحت د دانا یانو لکه باد دی

د وګړي خود رایې دي چې کېږي

(۳٤ م ۳۸۳)

نصیحت(مشبه)او باد (مشبه به) دی ، په ځای نه پاتې کېدل یې وجه شبه ده ، نصیحت د معنی نوم دی او باد د ذات نوم دی.

چـــــې یې توره د غمزو راته تېره کړه

اوس خوبه شهیدي ده ستا په وړاندې

(۳٤ م ٤۲۸)

غمزه (مشبه)، توره (مشبه به) ، وژل او شهیدول یې (وجه شبه) ده. غمزه د معنی نوم دی او توره د ذات نوم دی.

فهم وکړه چې ضایع در ځخه نشي

لــــکه در بـــــې بهادی دا نفس

(۳٤ م ۸٤)

نفس (مشبه) عقلي دی ، همدارنګه در (مشبه به) حسي دی (بې بها) یې وجه شبه ده.

د همت په بال و پر سړی الوزي

مـــرغه پورته الوا ته کا په وزرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۱۷۱)

همت (مشبه) معقول دی، بال او پر (مشبه به) محسوس دی، پرمختګ يې (وجه شبه) ده.

عـــارفان د قناعت په ګنج توانګر دي
چې يې نه راځي د خلکو مال په سترګو

(۳٤م ۱۷۹)

قناعت (مشبه) معقول نوم دی، ګنج (مشبه به) دی چې محسوسه کلمه ده، (د خلکو مال ته سترګې نه نيول او مړښت) يې وجه شبه ده.

چې په زړه يې د وحدت ډيوه شوه بله
تـــجلی به يې له مخه ځي افتاب شو

(۳٤م ۱۸۹)

وحدت (مشبه) معقول نوم دی، ډيوه (مشبه به) دی، چې محسوس راغلی دی.

په نوبت به د هر چا تر ځيګر خېژي
د قـــــضانـېزه و هر چا وته نېغه

(۳٤م ۲۲۸)

قضا (مشبه) معقول دی، نيزه (مشبه به) چې محسوس دی، له منځه وړل يې (وجه شبه) ده.

چې دوه ښه خواړه مين سره دلګير کا
د غـــمازو وينا څه د سترګو خس ده

(۳٤م ۲۷٦)

د غمازو وينا (مشبه) معقول ده او د سترګو خس (مشبه به) محسوس دی.

تا چې واغوستې د خيال جامې رنګينې
بـــــله ســـتا پــــه ډول نشته رنګينه

(۳٤م ۲۸۸)

(خيال) معقول مشبه دی او (جامې) محسوس مشبه به دی. (کبر او غرور) يې وجه شبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـــــم يې بې حکمته نه دی پیدا کړی
د نامرد د مرد په منځ کې غم محک دی
(۳٤ م ۳۲۳)

(غـم) معقـول مـشبه دی او (محـک) محـسوس مـشبه بـه دی.(کـره او نـاکره معلومول) يې وجه شبه ده.

چـــې د فکر مرجونا له بحره وکېښ
راشه ګوره د خوشحال کلام ګوهر دی
(۳٤ م ۳۲٤)

(فکر) معقول مشبه دی (مرجونا) محسوس مشبه به دی او (فعاليت او هنر مندي) يې وجه شبه ده. همدارنګه (کلام معقول مشبه دی، (ګوهر) محسوس مشبه دی او (ارزښت) يې وجه ده. (کلام) معقول مشبه دی. (ګوهر) محسوس مشبه به دی.

عشق يو مست هاتي ولاړ سره ښوريږي
دا پـه ځان خوني عاشق يې مهاوت دی
(۳٤ م ۳۲۸)

(عشق) معقول مشبه دی او (مست هاتي) محسوس مشبه به دی، (سرکښي او پـه قبـضه کـې نـه راتلـل) يـې وجـه شـبه ده. همدرانګـه (خـوني عاشـق) مـشبه او (مهاوت) مشبه به دی چې دواړه محسوس دی.

علم څه دی په معنی کې ګبينه دی
کاســــه هم ورسره بويه خراجي
(۳٤ م ۳٦۳)

(علم) معقول مشبه دی او (ګبينه) محسوس مشبه به دی. وجه شبه يې (ګټه رسول) دي.

چې همت د سړي څو قدر يې هومره
د تــــــميز په تله هر سړی تاله شي
(۳٤ م ۳۷۱)

(تميز) معقول مشبه دی او (تله) محسوس مشبه به دی، (اندازه کول) يې وجه شبه ده.

د وصال د ناوې مهر څه دی غم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــــغه هم واړه یکباره معجل شي
(۳٤ م ۳۸۵)

(وصال او غم)، معقول مشبه ګانې دي (ناوې او مهر) محسوس مشبه به دي، د وصال او ناوې تر منځ وجه شبه (خوښي) ده، همدارنګه د غم او مهر تر منځ وجه شبه (تکلیف او احتیاج) دی.

بیا د عشق دریاب راوخوت چلې چلې
عـــــاشـــــقان پکې لاهو شو بلې بلې
(۳٤ م ٤۵۲)

(عشق) معقول مشبه دی، (دریاب) محسوس مشبه به دی، وجه شبه یې (ډوبېدل او پای نه لرل) دي.

مسلمان به درته څوک وایي خوشحاله
د هـــــــوی زنار په غاړه یو ترسا یې
(۳٤ م ٤۵۸)

(هوی) معقول مشبه دی. (زنار) محسوس مشبه به دی، (ګمراهي یا لاره ورکول) یې وجه شبه ده.

۷- د طرفینو د مرکبوالي او بسیطوالي له مخې:

مخکې تر دې چې د دې ډول تشبېه ډولونه له بېلګو سره راوړو د (بسیط او مرکب) مشبه او مشبه به په تو پیر به یو څه رڼا واچوو:

الف- بسیط مشبه او مشبه به: هغه مشبه او مشبه به ته وایي، چې یو ذهني انځور و ښیي او تر دې له ډېرو اجزاو څخه تشکیل شوی نه وي په دوه ډوله دی:

- مجرد بسیط:

مجرد بسیط هغه ذهني انځور ته وایي چې یوازې یوه کلمه وي او په ترکیب کې بله کلمه یا جز ورسره نه وي راغلی. (۲۱ م ۱۰۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه: (د مخ ورته کول له ګل سره) چې دلته مخ مشبه او ګل مشبه به دی ، چې دواړه ځانته ځانته یو ذهني انځور را په ګوته کوي.

- مقید بسیط: هغې کلمې ته وایي چې صفت (ستاینوم) مضاف الیه یا د قید په ډول بله کلمه ورسره راغلې وي ، لکه: سرې شونډې له سرو یا قوتو سره ورته کول چې د شونډو او یا قوتو لپاره (سوروالی) د صفت په بڼه راغلی دی.

د مخ خال له بورا سره ورته کول ، چې مخ (مضاف الیه) دی او خال ورته مضاف شوی دی (مشبه) دی چې د مقید بسیط په بڼه راغلی دی او بورا مشبه به دی.

ب- مرکب مشبه او مشبه به: هغه مشبه او مشبه به ته ویل کېږي ، چې د څو ذهني انځورنو له یو ځای والي څخه منځته راغلی وي، په بله وینا هغه جوړښت چې په تخییل کې له څو ذهني انځورو یعنې د کلمو له ترکیب څخه رامنځته شوی وي. (٢١ م ١٠٢)

هر دم چې ډېره ځله اضطراب شي ستا دیدن ته
پـــــه تـــــرېي بـــاندې تل وي د اوبو مینه غالبه
(٣٤ م ١٩١)

پورته مشبه له یوه مرکب جوړښت څخه تشکیل شوی ، هره ګړۍ په ډېر حرکت (خوځېدا کول د محبوب دیدن ته) او مشبه به پرترېي د اوبو مینه غالبېدل) هم په مرکب ډول راغلي دي.

اوس د مجردې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلګې راوړو او د مقیدې بسیطې او مرکبې تشبیه بېلګې به تر جلا سرلیک لاندې په ځانګړې ډول راوړل شي.

یادونه: د دري ژبې او ځینو نورو ژبو کتابونو کې د بسیط لپاره د ترکیب په وړاندې مفرد لیکل شوي، چې په پښتو ژبه کې مفرد اصطلاح ته د بسیط اصطلاح راوړو.

الف - بسیطه له بسیطې سره: هغه تشبیه ده ،چې دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) یې مجردې بسیطې کلمې وي:

تـــر سنبلو یې ښې زلفې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ګلونو يې رخسار ښه
لکه در هـــسې غـــاښونه
لا تر درو سپين هموار ښه
(٣٤ م ٢٦٤)

(زلفې ، رخسار ، غاښونه) مشبه دي ، چې درې واړه مجردې بسيطې کلمې دي (سنبل ، ګلونه او در) مشبه به دي چې درې واړه مجردې بسيطې کلمې دي.

رقيبان دې لکه سپي دي په کوڅه کې
چـې انګړ دې پاکيزه شي واړه چغ کړه
(٣٤ م ٢٦٥)

(رقيبان) مجرد بسيط مشبه دی او (سپی) مجرد بسيط مشبه به دی (چټلي او مرداري پيدا کول) يې وجه شبه ده.

کــه زما په مرګ دې زړه دی تېغ راواخله
د قصاب غوندې مې بند په بند جدا کړه
(٣٤ م ٢٧٨)

دې (مخاطب) مجرد بسيط مشبه دی او (قصاب) مجرد بسيط مشبه به دی، (بند په بند پرېکول) يې وجه شبه ده.

غــر به هم لکه وينښته هسې نرى کا
که غمونه د خوشحال کېږدي په کوه
(٣٤ م ٢٨٤)

(غر) مجرد بسيط مشبه دی او (وينښته) مجرد بسيط مشبه به دی ، (نرى کېدل) يې وجه شبه ده .

چې په خلکو کې دوزخ دوزخ ياد ېږي
بـــــل دوزخ په جهان نشته جدايي ده
(٣٤ م ٢٩١)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(جدايي) مجرد بسيط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسيط مشبه به دی ، (تکليف او کړاو) يې وجه شبه ده.

ښکلي ډېرو ماته يار کړې
تـــــل د ګلو انتخاب شته
(٣٤ م ٢٩٤)

مخاطب (ته) مجرد بسيط مشبه دی او (ګل) مجرد بسيط مشبه به دی ، (ښکلا) يې وجه شبه ده.

د اولاد په کار خبر شوم
اولاد واړه لړم مار دی
(٣٤ م ٣٠٩)

(اولاد) مجرد بسيط مشبه دی او (لړم ، مار) مجرد بسيط مشبه به دي. (تکليف او غم) يې وجه شبه ده.

چې هومره ښه مخونه په دا خاورو کې په ګور دي
چـــــې دوی لره ور دروم ګورو ماوته ارم دی
(٣٤ م ٣١٥)

(ګور) مجرد بسيط مشبه دی او (ارم) مجرد بسيط مشبه به دی. (سکون او ارام)يې وجه شبه ده.

نـــــه مـــــچ يـــــم نه کارغه يم چې په ګړو مړو ګرځم
يا باز يم يا شاهين يم په خپل ښکار مې زړه خورم دی
(٣٤ م ٣١٦)

(متکلم) مجرد بسيط مشبه دی او (مچ ، کارغه ، باز او شاهين) مجرد بسيط مشبه به دي.

رقـــيبان دې لکه سپي په کوڅه غاپي
هم ترې خيرې جامې دروم هم خوړلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۳۳۱)

(رقیبان) مجرد بسیط مشبه دی او (سپي) مجرد بسیط مشبه به دی. (زیان رسلو) یې وجه شبه ده.

عـــشق لکه پـــا چـــا دی زه په مثل د چا کریم
چاکر چې د صاحب په حکم نه وي نا معقول دی

(۳٤ م ۳٤۳)

(عـشق) مجـرد بـسیط مـشبه دی او (پاچـا) مجـرد بـسیط مـشبه بـه دی، همدارنگه (متکلم زه) مجرد بسیط مشبه دی او (چاکر) مجرد بسیط مشبه به دی.

ښتانه لکه مگس وربانديٍ گرځي
ورتـــه ایښی د مغل د حلوا تال دی

(۳٤ م ۳٤۷)

(ښتانه) مجرد بسیط مشبه دی او (مگس) مجرد بسیط مشبه به دی.

غاړې غرونه خبر دار دي چې مجنون یم
کـــــه جهان په دا خبر دی چې لیلا یې

(۳٤ م ٤۸۱)

(متکلم او مخاطب) مجرد بسیط مشبه دی (مجنون او لیلا) مجرد بسیط مشبه به راغلي دي.

تــــه هم خر ورسره مه شه
که څوک خر شـــي په خری

(۳٤ م ٤۹۳)

مخاطب (ته) مجرد بسیط مشبه دی او (خر) مجرد بسیط مشبه به دی.

ب- مرکبه له مرکبې سره: چې مشبه او مشبه به دواړه په مرکبه بڼه راوړل شوي وي:

زما اوښکې د گوگل په څوښ پیدا شي
لـــــکه اور چـــې له کبابه نم اخراج کا

(۳٤ م ۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(لومړی مسره) مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی ، (لکه) د تشبیه توری دی.

عشق تر ځوانه نه زوړ لا کاندې نسکور
پــــه پـــــخه ونــــــه لا ښه لګېږي اور
(۳٤ م ٦۳)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

زمـــــا زړه یـــې په حلقه د زلفو یو وړ
لکه لوی ماهـــي په شصت د ماهي ګیر
د شـــــکرو پـــــــه دکان ماهي بچه دی
که تور خال دی ستا په شونډو جای ګیر
(۳٤ م ٦٦)

د هر بیت لومړی مسرې مرکب مشبه راغلې دي او دویمې مسرې یې مرکب مشبه به راغلې دي.

غـــافلان له دې دنیا سره کالو بې
لکه پېغله جن بازي کا په لوځکو
(۳٤ م ۱۷۸)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.(ځان غولول او بې خبري) یې وجه شبه ده.

تا چې زلفې پېچا پېچ سره ولول کړې
پــه ګلونو کې یو تور منګور خفته شو
(۳٤ م۱۸۰)

لومړی مسره مرکب مشبه دی او دویم مسره مرکب مشبه به دی.

لکه ڼوک چې له تېرو تورو وېرېږي
هسې ډار کوم زه هم ستا له عتابه
(۳٤ م ۱۹۳)

دویمه مسره مرکب مشبه دی او لومړی مسره مرکب مشبه به راغلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــــکه روح چــې له قالبه نه واته کا
په دا شان مې جدايي کېږي بې ياره
(۳٤ م ۲۰۹)
دويمه مسره مرکب مشبه دی او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.

زړه مې ستا په لا سو در کړ تا خراب کړ
هـــلک څـــــــه زده د ز يبا توتا ساتنه
(۳٤ م ۲٤٥)
لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به راغلی دي.
په معنی کلپه روپۍ ده مخ يې تور شه
هر سړی چې په ياری کې په زړه غل وي
(۳٤ م ۳۱٤)
دويمه مسره مرکب مشبه او لومړۍ مسره مرکب مشبه به دی.
د نــــــاکس له تربيت سره څه کاری
د سنګېړ له زراعت سره څه کار دی
(۳٤ م ۳۲۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
چـــــې ديدن د مين وکړمه تا زه شم
لکه کښت چې په باران سره اوبه شي
(۳٤ م ۳٥۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خپل يار د جدايۍ هسې کار دی
لکه ساه چې له وجوده په وا ته شي
(۳٤ م ۳٥۹)
لومړۍ مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ببلتانه زما په قـــصد چاړه تېره کړه
دقصاب دلسوزي نشي په ورغومي
(۳٤م ۳٦٦)
لومړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.

د خوشحال خاطر یې هسې ځنې یو وړ تورو سترګو
لکه صید د شاهینو تر مښوکو تـــــــر منګول شي
(۳٤م ۳۷۰)
لومړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.
چې وربل دې په سپین مخ اشفته کېږي
پـــــه ماښام کې رڼا ورځ نهفته کېږي
(۳٤م ۳۷۳)
لومړی مسره مرکب مشبه اودویمه مسره مرکب مشبه به دی.
یـو ګلزار په یوه درنګ کې شګفته شي
چې یې زلفې په بار خوباندې ولول شي
(۳٤م ۳۸۵)
دویمه مسره مرکب مشبه او لومړی مسره مرکب مشبه به دی.
لکه بـــځن چـې حلوا خوري
عاشق سپینه خوله د شا خوري
(۳٤م ٤۰۹)
دویمه مسره مرکب مشبه او لومړی مسره مرکب مشبه به دی.
خـــولـــه یې پټه خوره خوشحاله
باز د ښکار غوښې په غلا خوري
(۳٤م ٤۰۹)
لومړی مسره مرکب مشبه او دویمه مسره مرکب مشبه به دی.
ستا په زلفو کې مې خوار خاطر ښاد نه شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مـــــومن په کفر ستان کې څه حرمت وي
(٣٤ م ٤٢٠)
لو مړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

درسته شپه هسې بيدار يم
لکه لـــنګه زويـــه ژغوري
(٣٤ م ٤٢٥)
لو مړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

دا څه بار خونه دي نه پرېشانې تورې زلفې
پـــروتـــې دي په ګلو د سنبلو پاڼې تاندې
(٣٤ م ٤٢٩)
لو مړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
د ښو ناوک يې ښوی درومي تر زړونو
د تـرکانو غشي ښوی درومي تر زغرو
(٣٤ م ٤٣٤)
لو مړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.
زړه مې ستا په زلفو بند شو پرې خوشحال شوم
لــــېونـــی تــړلـــی ښه دی په زنځير کې
(٣٤ م ٤٨٨)
لو مړی مسره مرکب مشبه او دويمه مسره مرکب مشبه به دی.

ج – بسيط له مرکبې سره: چې په يوه تشبيه کې (مشبه) بسيطه کلمه وي او (مشبه به) په مرکب شکل راغلی وي:

لکه ګل شګفته روی تازه په باغ کې
همـــــېشه د ښو بلبلو پرې بلغاک

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۱۰٥)

چون دا غزل د مرد په ستاینه کې ویل شوې ده نو دلته هم (مرد) مجرد بسیط مشبه او هغه ګل چې تر او تازه وي او تل د بلبلو شور یې پر سر وي، مرکب مشبه به دی.

د وروستي سپرلي نرګس دی
د خــــوشحــــال قــدر لرئ

(۳٤م ٤۹۳)

(خوشحال) مجرد بسیط مشبه دی او (د وروستي سپرلي نرګس دی) مرکب مشبه به دی.

دنـــــیا لکه حــــــلوا ده ښـــه شرینه مزه ناکه
حریص یې لکه مچ دی باندې غورځي نه مړیږي

(۳٤م ۳٦۲)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (ښه شرینه مزه ناکه حلوا ده) مرکب مشبه به دی.
(حریص) مجرد بسیط مشبه دی او (د مچ غوندې غور ځېدل او نه مړېدل) مرکب مشبه به دی.

د –مرکبه له بسیطې سره: چې مشبه په ترکیبي بڼه راغلی وي او مشبه به بسیطه کلمه وي:

قند و ګل سره دا هومره لذت نه کا
چــې خوله ورکا له زورل سره امېزه

(۳٤م ۲۱۹)

(له زورلو سره امېزه خوله ورکول) مرکب مشبه دی او (قند او ګل) مجرد بسیط مشبه به دي.

په خدمت کې تر صباحه لکه شمع
پــــــه یــــوه قدم ولاړې جانګدازې

(۳٤م ٤٤۸)

(هغه محبوبې چې په یوه پښه تر صباحه ولاړې وي) مرکب مشبه دی او (شمع) مجرد بسیط مشبه به دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښو څوکې يې نېغې ځي تر زړونو
چـــې تېره تېره کاته کا لکه بازې
(٣٤ م ٤٤٨)

(په تېره تېره کتو يې د ښو څوکې نېغې تر زړونو تلل) مرکب مشبه دی او (بازې) مجرد بسیط مشبه به دی.

٨ - د طرفینو د قید له مخې:

الف - مقیده بسیطه له بسیطې سره: چې له مشبه سره صفت ، مضاف او یا د قید کلمه راغلې وي او مشبه به بسیط راغلی وي.

دا رنګیني معنی چېرې دي خوشحاله
چــې را دروميي لکه ګل په بیاض ستا
(٣٤ م ٥)

(رنګیني معنی) مقید بسیط مشبه دی او (ګل) مجرد بسیط مشبه به دی. (ښکلا او لوړ کیفیت) يې وجه شبه ده.

که د اوسپنو کلا وي چې بخت یار شي
خاوند خدای به يې اسانه لکه شپول کا
(٣٤ م ١٣)

(داوسپنو کلا) مقید بسیط مشبه دی او (شپول) مجرد بسیط مشبه به دی.

له جاهل سره ګلګشت لکه دوزخ دی
لـــه دانا سره راضي یم که مې بند کا
(٣٤ م ٢٥)

(له جاهل سره ګلګشت) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی.

تـــورې تـــــورې زلفې کبود خال لکه کوتره
راشه که يې ګورې پرې بندې یو څه شهباز دی
(٣٤ م ٣١٣)

(شین خال) مقید بسیط مشبه دی او (کوتره) مجرد بسیط مشبه به دی.

خپلې اوښکې مې دریاب شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــــکې نــــه مـــومم کنار

(۳٤ م ٦٧)

(خپلې او ښکې) مقید بسیط مشبه دی او (دریاب) مجرد بسیط مشبه به دی.

د خـوشحال د زړه خوښي نشي بې سرایه

خپل وطن یې په هر چا باندې کشمیر کړ

(۳٤ م ۷٥)

(خپل وطن) مقید بسیط مشبه دی او (کشمیر) مجرد بسیط مشبه به دی.

غر ګناه راته د خس غوندې ښکاریږي

چـــې پـــه مهر کرم رایشم بخښل کړم

(۳٤ م ۱۲۷)

(غر ګناه) مقید بسیط مشبه دی او (خس) مجرد بسیط مشبه به دی.

بخت دی که طالع دي که دا خپله فقیري ده

خـــدای مې چې شړیه برابره د اطلس کړه

(۳٤ م ۲٦۸)

(شړی مې) مقید بسیط مشبه دی او اطلس مجرد بسیط مشبه دی.

د بـــې دردو یاري ما غنم ګڼله

چې مې وکتله سر تر پایه جو وه

(۳٤ م ۲۸٦)

(د بې دردو یاري) مقید بسیط مشبه دی او (غنم او اوربشې) مجرد بسیط مشبه دی.

چې بندي د یار د زلفو په کمند دی

بـــهانه یې د خلاصیه دغه بند دی

(۳٤ م ۳۱۷)

(دیار زلفې) مقید بسیط مشبه دی او (کمند) مجرد بسیط مشبه به دی.

ناقابل فرزند دوزخ غوندې پیدا شي

ښــه قابل د پلار په خونه کې ارم دی

ښه فرزند د پلار په خونه کې څراغ دی

بد فرزند د پلار په خونه کې تورتم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۳٤۷)

(ناقابل فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (دوزخ) مجرد بسیط مشبه به دی ، (ښه قابل) مقید بسیط مشبه دی او ارم مجرد بسیط مشبه به دی.
(ښه فرزند) مقید بسیط مشبه دی او (ځراغ) مجرد بسیط مشبه به دی ، همدارنګه (بد فرزند) مقید مشبه دی او (تورتم) مجرد بسیط مشبه به دی.

چې سیلاب زما د اوښکو را روان شي
عمارت زما د صبر نړوي
(۳٤ م ٤١٤)

(زما د اوښکو) مقید بسیط مشبه دی او (سیلاب) مجرد بسیط مشبه به دی.
همدارنګه (زما د صبر) مقید بسیط مشبه دی او (عمارت) مجرد بسیط مشبه به دی.

عاشقان چې تر سر تېر شي هاله کښل کا
د دلبرو پستې خولې لکه بخملې
(۳٤ م ٤٥٤)

(پستې خولې) مقید بسیط مشبه دی او (بخملې) مجرد بسیط مشبه به دی.

ب – بسیط له مقیدې بسیطې سره: په دې ډول تشبیه کې مشبه یوازې بسیطه کلمه وي او مشبه به یکې په صفت، مضاف او یا د قید په توري مقید شوی وي:

که جهان شي تېره توره
ستا په مرګ شي خلک خبر
(۳٤ م ٥٢)

(جهان) مجرد بسیط مشبه دی او (تېره توره) مقید بسیط مشبه به دی.

دولت څه دی؟ په مثال ښایسته ناوې
د نامرد کره یې عمر وي په اور

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۵۸)

(دولت) مجرد بسیط مشبه دی او (ښایسته ناوې) مقید بسیط مشبه به دی.

حاسد مې لکه کاڼی د صحرا په هېڅ حساب دی
په قدر په قیمت کې یا یـــاقـــوت یم یا الماس
(۳٤ م ۸۹)

(حاسد) مجرد بسیط مشبه دی او (د صحرا کاڼی) مقید بسیط مشبه به دی.
(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (یاقوت او الماس) هم مجرد بسیط مشبه به دي.

په هر لور مې غورځوي په سر لګېږم
زمـــانې کړم لکه سنګ د منجنیق
(۳٤ م ۱۰۱)

(متکلم) مجرد بسیط مشبه دی او (د منجنیق سنګ) مقید بسیط مشبه به راغلی دی.

دا دنـــیا خار ښتي بزه ده په ساتل یې څه مزه ده
شپون یې وشړي بزونه چې یې پوه شي له خار ښته
(۳٤ م ۱۹۷)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (خار ښتي بزه) مقید بسیط مشبه به راغلی دی.

مـــاوې عشق خو یو ښه ځیز دی خبر نه وم
چې دی لا تر مست هاتي نه خونخواره دی
(۳٤ م ۳٤۹)

(عشق) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.
دنیا د مست هاتي په خوی خصلت ده که یې ګورې
چـــې یـــو مـــهاوت ومړ بل یې شاته تیاربږي
(۳٤ م ۳۸۸)

(دنیا) مجرد بسیط مشبه دی او (مست هاتي) مقید بسیط مشبه به دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج – مقيده بسيطه له مقيدې بسيطې سره: که په يوه تشبيه کې له مشبه او مشبه به دواړو سره صفت ، مضاف يا د قيد کلمه راغلې وي، نو موږ تشبيه بلل کېږي.

تورباڼه يې تور توبري په زړه څرخېږي
که راپــورته محبوبا سترګې شهلا کا
(٣٤ م ٧)

(تور باڼه) مقيد بسيطه مشبه دی او (تورتوبري) مقيد بسيطه مشبه به دی.

بــــد عمل لېونی سپی دی
چې حملې په خپل کنډک کا
(٣٤ م ١٤)

(بد عمل) مقيد بسيط مشبه دی او (لېونی سپی) مقيد بسيط مشبه به دی.

دوې دې تــورې سترګې لکه دوې تورې بلا
دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا
(٣٤ م ١٧)

(دوې دې تورې سترګې) مقيد بسيط مشبه دی او (دوې تورې بلا) مقيد بسيط مشبه به دی ، (دوې دې تورې وروځې) مقيد بسيط مشبه دی او (دوې تورې تر ملا) مقيد بسيط مشبه به دی.

د شوم سړي له کوره که اوبه وي د حيات
پــــه مابانديې لګېږي لکه زهر د ممات
(٣٤ م ٣٩)

(د حيات اوبه) مقيد بسيط مشبه دی او (د ممات زهر) مقيد بسيط مشبه به دی.

طبع دخوشحال ده لکه ښه باغبان په باغ کې
ګــل د هر چا ورکا چې يې زړه وي علی الفور
(٣٤ م ٤٩)

(د خوشحال طبع) مقيد بسيط مشبه دی او (په باغ کې ښه باغبان) مقيد بسيط مشبه به دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــنر مند سړی په هر دیار عزیز وي
په هر ځای قدر و قیمت لري سره زر
(٣٤ م ٦٩)

(هنر مند سړی) مقید بسیط مشبه دی او (سره زر) مقید بسیط مشبه به دی.

عـــــشق یـــــې د زلفینو لکه زهر د مارونو
ښوري په ځیګر کې د واړه لب یې دي تریاق
(٣٤ م ١٠١)

(د زلفینو عشق) مقید بسیط مشبه دی او (د مارونو زهر) مقید مشبه به دی.
(دواړه لب) مقید بسیط مشبه دی او (تریاق) مجرد بسیط مشبه به دی.

د خـــــوشحال شعر حلوا ده د شکرو
ستا په دا حلوا څه کار غول خوره خره
(٣٤ م ٢١٢)

(دخوشحال شعر) مقید بسیط مشبه دی او (د شکر و حلوا) مقید بسیط مشبه به دی.
په دویمه مسره کې بیا (ستا) مجرد بسیط مشبه دی او (غول خور خر) مقید بسیط مشبه به دی.

د ګلونو پاڼې بویه چې کمیس شي د ملوکې
د وریښمو د کمیسه یې نازک بدن ملول دی
(٣٤ م ٣٤٤)

(د ملوکې کمیس) مقید بسیط مشبه دی او (د ګلونو پاڼې) مقید بسیط مشبه به دی.

دواړه شونډې دي خوږې شکر پارې دي
د ګـــــلابو ګل دي دواړه رخسارې دي
(٣٤ م ٣٨٠)

(دواړه شونډې) مقید بسیط مشبه دی او (خوږې شکر پارې) مقید بسیط مشبه به دی. (د ګلابو ګل) مقید بسیط مشبه به دی او (دواړه رخسارې) مقید بسیط مشبه دی.

خپل ځان و ته یې وایي خوشحال دا خوږې خبرې
حلوا ده د نباتو که تـــر خـــوله دې د احلوا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۳۸۷)

(خوږې خبرې) مقيد بسيط مشبه دی او (دنباتو حلوا) مقيد بسيط مشبه به دی.

توري سترګې ستا دي ای زېبا نګارې مستې
تـــور نرګس شهلا دي ای زېبا نګارې مستې

(۳٤ م ٤۲٦)

(تورې سترګې) مقيد بسيط مشبه دی او (تور نرګس شهلا) مقيد بسيط مشبه به دی.

د - مقيده بسيطه له مرکبې سره : چې له مشبه سره صفت ، مضاف يا د قيد کلمه راغلې وي او مشبه به ترکيبي بڼه ولري.

د خوشحال درندۍ حال هسې ښکاره شو
لکه بـــانګ چـــې مـــوءذن په مناره کا

(۳٤ م ۱۹)

(د خوشحال رندي) مقيد بسيط مشبه دی او (په مناره د موذن بانګ ويل) مرکب مشبه به دی.

ستا له تورو شهلا سترګو يې سيالي کړه
نــــرګس ځکه کېښود سرد دار په چوب

(۳٤ م ۳٦)

(تورې شهلا سترګې) مقيد بسيط مشبه دی او (دار پر سر د نرګس سر ايښودل) مرکب مشبه به دی.

د خوشحال په زړه يې هسې چارې وکړې
لکه بـــــاز چې زرکه يوسي په منګولو

(۳٤ م ۱٦۹)

(د خوشحال زړه) مقيد بسيط مشبه دی او (دباز په منګولو کې د زرکې وړل) مرکب مشبه به دی.

و عاشق ته نصيحت په مثال څه دی
لکــــه اور پــــه پوکولو تازه کېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤م ۳۸۱)

(عاشق ته نصیحت) مقید بسیط مشبه دی او (د اور په پوکولو تازه کول) مرکب مشبه به دی.

په بل ځای مې پېرزونه یې د یار غمه
ته زما د زړه د مات کودي ریحان یې
(۳٤م ٤٦٤)

(د یار غم) مقید بسیط مشبه دی او (د زړه د مات کودي ریحان) مرکب مشبه به دی.

هـ- مرکبه له مقیدې بسیطې سره: چې مشبه مرکب راغلی وي او له مشبه به سره صفت، مضاف یا د قید کلمه راغلې وي:

مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه
کــــه یـــې ګورې لکه ګل د پیغمبر
(۳٤م ٥١)

(مخ دې هسې شان لیده شي په خالونه) مرکب مشبه دی او (ګل د پیغمبر) مقید بسیط مشبه به دی.

سپین نمري اغوستي په پښو سرې کوښې نوخطه
څـــــه رنګـــــه رادورمي لکه تکه سپینه بته
(۳٤م ۲۲٥)

(سپین نمري اغوستي په پښو سرې کوښې نوخطه او د هغې راتلل) مرکب مشبه دی او (تکه سپینه بته) مقید بسیط مشبه به دی.

چـــې د زفلو نافې تل، تل خندوې د باد و مخ ته
خوشحال خو د په تا پوهېږي چې هوسیه د ختایې
(۳٤م ٤٧٦)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دزلفو نافې د باد و مخ ته تل ځنډوهل) مرکب مشبه دی او (د ختا هوسۍ) مقید بسیط مشبه به دی.

دا یو ستوری د اسمان دی که ټیکه ده
چـــــې یې ایښې په جبین هسې لرې
(۳٤ م ٤٨٨)

(په جبین باندې د ټیکې ایښودل) مرکب مشبه دی او (د اسمان ستوري) مقید بسیطه مشبه به دی.

۹- د قوت او ضعف له مخې: د قوت او ضعف له مخې تشبیه په دریو ډولو ده:
الف- اعلی تشبیه: دا ډول تشبیه چې خبره د قوت او ښکلا تر وروستي بریده رسوي په دوو ډولو ده:

- بلیغه تشبیه: هغه تشبیه ده ،چې د تشبیه دواړه خواوې مشبه او مشبه به پکې راوړل شوي وي ، خو وجه شبه او د تشبیه توري پکې نه وي راغلي. (۲٦ م ٤٩)

دې ډول تشبیه ته ځکه بلیغه وایي چې لوستونکی د مشبه او مشبه به ترمنځ بې له دې چې وجه شبه او توري راوړي. پخپل فکري ځواک وجه شبه پیدا کوي او په دې سره په تشبیه کې قوت لا پسې زیاتیږي او د مشبه به غوره والی پر مشبه د یو تناسب له مخې کیږي. که چرته وجه شبه راوړل شي مشبه په یو ځانګړي صفت پورې تړي او که چرته توري ورسره راوړل شي نو د مشبه او مشبه به اړیکه لا را څرګنده شي ، چې بیا دې تشبیه ته ضعیفه وایي.

سترګو ته یې وګوره څه ځې توري زلفې
ځر په سنبل زار کې دوه هوسیه دختن کا
(۳٤ م ۱۱)

لومړۍ مسره مرکب مشبه دی او دویمه مسره مرکب مشبه به راغلی دی. وجه شبه د تورو ځو او زلفو په منځ کې سترګو ته له کتلو څخه داسې یو کیفیت دی لکه دوه هوسۍ چې دختن په سنبل زار کې څرکوي، چې ډېر فکر او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوچ غواړي او په هغه کيفيت ځان پوه کړي.

که ځان غواړې خوشحاله له چشمانو يې حذر کړه
خپل ځان وژني تمځری چې شاهين سره پيوند کا
(۳٤ م ۱۷)

(ځان) مجرد بسيط مشبه دی او (تمځری) مجرد بسيط مشبه به دی، همدارنګه وجه شبه د دواړو ترمنځ کمزوري ده، (چشمان) مشبه او شاهين مشبه به دی، وجه شبه د دواړو ترمنځ (طاقت، زور او ښکار دی) چې غور او فکر غواړي.

د غمزې په تېغ مې وژنه صرفه مه کړه
څـــوک به نه غواړي له تانه ساز زما
(۳٤ م ۲۱)

(غمزه) مشبه او (تېغ) مشبه به، (درد او غم رسول) وجه شبه ده، چې غور غواړي.

دا چيستان د يار د شونډو راته حل شو
اوربــــــده شو يو ځای نقل هم شراب
(۳٤ م ۳٤)

(شونډې) مشبه او (شراب) مشبه به (لوړ کيفيت) وجه شبه ده، همدا شان نقل (مشبه به) او غاښونه (مشبه) دي، چې دلته غاښونه نه دي راغلي نو د شونډو په قرينه غاښونه ترې مراد ېږي چې استعاره ده.

- مضمره يا ضمني تشبيه: دا هغه ډول تشبيه ده، چې پر وجه شبه او تورو سربېره چې نه راوړل کېږي، د تشبيه دواړه خواوې (مشبه او مشبه به) داسې څرګند او ښکاره نه وي، يوازې کولای شو، چې د معنی د قرينې له مخې د دواړو خواوو په تشخيص او ټاکلو بريالي شو. (۲٦ م ٥۰)

د نـــاکس له اشنايۍ توبه توبه
د شونتي له روڼايۍ توبه توبه
(۳٤ م ۲۸۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی مسره (مشبه) ده او دويمه مسری (مشبه به) ده ، وجه شبه يې (خير نه رسېدل) دي.

نامرد مل د چا مل مه شه
ســـر په بد نايي کل مشه
(۳٤ م ۲۹۸)

لومړی مسره (مشبه) ده او دويمه مسره مشبه به ده. دلته هم (د ګتې پر ځای تاوان رسول) وجه شبه ده.

لاس يې مه پرېږده له لاسه خوله يې واخله
پـــــريـــــو تلی په ياغي راجا قلنګ دی
(۳٤ م ۳۱۰)

(محبوب) مشبه (ياغي راجا) مشبه دی ، (په زور څه لاسته راوړل) يې وجه شبه ده.

که نيولې زر که باز پرېږدي له چنګه
زه بــه هم له لاسه پرېږدم شوخه شنګه
(۳٤ م ۲۳۰)

لومړی مسره مشبه ده او دويمه مسره مشبه به ده (هدف له لاسه نه ورکول) يې وجه شبه ده.

همېشه به دې داهسې بنايست نه وي
د ګلــشن ګـــلونـــه نـــه وي تر کالونه
(۳٤ م ۲٤۱)

لومړی مسره مشبه او دويمه مشبه به ده. (نه پايښت يا نه تلپاتېوالی په دنيا کې) يې وجه شبه ده.

چې پلو له مخه واخلې زه دعا کړم
هر چا زده چې دعا ښه ده د سـحر
(۳٤ م ٥۱)

(مخ) مشبه او (سحر) مشبه به دی ، (خير رسېدل او خوشحالي) يې وجه شبه ده.

هـــر عمل چې سړی کا مضمر به نشي

(c) ketabton.com: The Digital Library

درته چاوې چې لوګی مه کړه اوربل کړه
(۳٤ م ۲۸۱)

لومړۍ مسره مشبه او دویمه مسره مشبه به ده ، (دراز پټ نه پاتې کېدل) يې وجه شبه ده.

ب – منځنۍ تشبیه: هغه تشبیه ده چې پر مشبه او مشبه به سربېره یوازې د تشبیه توري یا وجه شبه پکې راغلې وي (۲٦ م ٥١)

• هغه چې یوازې وجه شبه پکې راغلې وي:

تـــندر هـــم زمـــا لـه ذاته نه پیدا دی
په سپین زړه که د باران سپینې اوبه یم
(۳٤ م ۱۲٥)

د (شاعر زړه) مشبه او (د باران اوبه) مشبه به دی. سپینوالی د دواړو تر منځ (وجه شبه) ده.

دلاله غوندې داغدار په جهان راغلم
همـــدا داغ به له جهانه د صنم وړم
(۳٤ م ۱۳٥)

(شاعر) مشبه او (لاله) مشبه به دی ، (داغ لرل) د دواړو ترمنځ وجه شبه ده.

حـــاسدان مې په مثال لکه کلاب دي
حیف نه دی چې به جور د کلاب کښم
(۳٤ م ۱٤۳)

(حاسدان) مشبه او (کلاب) مشبه به دی ، (ځور) يې وجه شبه ده.

• هغه چې د تشبیه توری پکې راغلی وي او وجه شبه پکې نه وي راغلې:

د دنـــــیا مینه په مـــثل د خاربښت ده
هیڅوک نه وینم خالي له دې خاربښته
(۳٤ م ۱۹۷)

(د دنیا مینه) مشبه او (خاربښت) مشبه به دی ، (مثل) د تشبیه توری دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای د چپ او راست چې د کافور د پاسه نه دی
تــــــه یې ځه سیالي له تورو زلفو کړې عنبره !
(۳٤ م ۲۱۷)

(تورې زلفې) مشبه او (عنبر) مشبه به دی.(سیالي) یې د تشبیه توری دی.

چـــې هر لورې وته د رومم په غم اوړم
ته به وايې غم یکلخته ښکار زما دی
(۳٤ م ۳۲۱)

(غم) مشبه او (ښکار) مشبه به دی ، (ته به وایې) د تشبیه تور دی.

ج- ادنی تشبیه: هغه تشبیه ده ، چې پر مشبه او مشبه به سربېره وجه شبه او د تشبیه توري پکې راغلي وي ، یعنې د تشبیه څلور واړه رکنونه پکې پـه څرګند ډول راوړل شوي وي.(٢٦ م ٥١)

هـــــم مهره لري هم زهر
ښه مردان په شان د مار
(۳٤ م ٦٧)

(مـردان) مـشبه او (مـار) مـشبه بـه دی ، (لکـه) یـې د تـشبیه تـوری دی ، همدارنګه (مهره او زهر درلودل) د تشبیه وجه ده.

هم د اوښ غوندې هلک سره په لار ځم
چــې په بده لار مې بیايي مل یې نه یم
(۳٤ م ١٢٦)

(متکلم) مشبه (اوښ) مشبه به ، (غوندې) د تـشبیه تـوری او (هلـک سـره پـه لار تلل) یې وجه شبه ده.

په کوم لوري پسې ځم چېرته یې غواړم
د کیـــمیا غوندې نایاب شول دانایان
(۳٤ م ١٥٣)

(دانایان) مشبه (کیمیا) مشبه به (غوندې) د تشبیه توری او (نایاب) یې وجه شبه ده.

بیا د مار غوندې راضي له خپله بخته
چــــــې د غـــــم له پوسته ووتم یکلخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۳٤ م ۱۹۵)

(متکلم) مشبه (مار) مشبه به ، (غوندې) د تشبېه توری او (پوستکی اچول) يې وجه شبه ده.

ته لا اوس لکه غونچه په غوړېدو يې
د ښـــايست خبرې لاړې په جهان ستا
(۳٤ م ۳۲)

(مخاطب) مشبه (غونچه) مشبه به (لکه) د تشبېه توری او (ښايست) يې وجه شبه ده.

ته په دا حسن د ګل غوندې ښايسته يې
کـــه زو ولې يې له خپله پلاره موره
(۳٤ م ۲۱۰)

(مخاطب) مشبه ، (ګل) مشبه به ، (غوندې) د تشبېه توری او (ښايسته) يې وجه شبه ده.

لکه ګـــوی هــسې په حکم د چوګان يم
درست وجود پر هار پر هار يم له چوګانه
(۳٤ م ۲۵۳)

(متکلم) مشبه ،(ګوی) مشبه به ، (لکه) د تشبېه توری او (پرهار پرهار وجود) يې وجه مشبه ده.

مخ يې کله د يوسف غوندې ښايسته دی
د يوسف تر مــخ يې زياته ښايسته يې ده
(۳٤ م ۲۹۰)

(د غايب مخ) مشبه ، (د يوسف(ع) مخ) مشبه به ، (غوندې) د تشبېه توری او (ښايسته يي) يې وجه مشبه ده.

ابــــا سيـــــند وتــه نظر کړه ودرېږه
ستا د عمر د اوبو غوندې چل چل دی
(۳٤ م ۳۱٤)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(عمر) مشبه ، (اوبه) مشبه به ، (غوندې) تشبيه توری او (**چل چل يعنې تلل تلل** او تېرېدل) يې وجه شبه ده .

کـــــه هـر څو له زېبا مخه خاطر نيسم
زړه مې بيا په اضطراب لکه سيماب شي
(٣٤ م ٤٠٣)

(زړه) مشبه ، (سيماب) مشبه به ، (لکه) د تشبيه توری او (اضطراب) يې وجه شبه ده.

کـــه مـــې لاس لکه درياب له دروتش وي
ولې سترګې مې درياب غوندې دي سېرې
(٣٤ م ٤٣٢)

(د متکلم لاس) مشبه ، درياب مشبه به ، (لکه) د تشبيه توری او (له دروتشوالی) يې وجه شبه ده .

(دمتکلم سترګې) مشبه ، (درياب) مشبه به ، (غوندې) د تشبيه توری او (سېرې يا مړېښت) يې وجه شبه ده .

١٠ - د حقيقت له مخې: په دريو ډولو ده (حقيقي ، وهمي او خيالي)

الف - حقيقي تشبيه: دا هغه ډول تشبيه ده ،چې دواړه خواوې (مشبه اومشبه به) يې په حقيقي ډول په طبيعت کې موجود وي.

زه چې ستا د وره په تورو خاورو پروت يم
راتــــه خـــس دي د بخــملو نهالۍ
(٣٤ م ٤٨٩)

(دبخملو نهالۍ) مشبه ، (خس) مشبه به ، (د ارزښت کموالی) وجه شبه ده. د تشبيه توری نه لري ، د بخلمو نهالۍ او خس دواړه په حقيقي بڼه وجود لري.

لکه مـــــخ زما ديار دی ای باغوانه
په درست باغ کې يو نسرين هسې لري
(٣٤ م ٤٨٨)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(دیار مخ) مشبه (نسرین) مشبه به، وجه شبه یې (ښکلا) ده (لکه) د تشبیه تور دی ، مخ او نسرین دواړه په طبیعت کې موجود دي.

لکه بـــاز د زړه پــــه وینو اموخته شو
بل به نه وي هسې ترک په خونخوارۍ کې
(۳٤ م ٤٦٦)

(ترک یا ښکلي) مشبه ، (باز) مشبه به ،(لکه) د تشبیه توری او (خونخواري) یې وجه شبه ده. (ترک او باز) دواړه په حقیقي بڼه په طبیعت کې وجود لري.

دواړه شونډې دي یاقوت دي
مــــلغـــــلرې پــه دندان یې
(۳٤ م ٤٦۱)

(شونډې او غاښونه) مشبه ،(یاقوت او ملغلرې) مشبه به (سوروالی او سپینوالی) یې وجه شبه ده. شونډې او غاښونه همدارنګه یا قوت او ملغلرې په حقیقي ډول په طبیعت کې شته.

په دا خوی دې او رزما په ګوګل بل کړ
زه د شــــمع غوندې ژاړم ته خندا کړې
(۳٤ م ٤٤٦)

(متکلم) مشبه ، (شمع) مشبه به (غوندې) د تشبیه توری ، (ژړا) یې وجه شبه ده. متکلم او شمع دواړه په حقیقي بڼه په طبعیت کې شته.

ب–وهمي تشبیه: دا تشبیه د عقلي تشبیه له جملې څخه ده ، ددې تشبیه مشبه به چې یو ناموجود څیز دی له دوو اجزاوو څخه ترکیب شوی وي، چې یو جز یې بهرنی وجود لري او یو یې نلری، لکه د یوشي تشبیه د غول له اواز یا غاښو سره ورکړل شي. (۲۸م ۳۹)

یا لکه د ببو یعنې د بلا غاښونه ، چې ببو او بلا څرګند وجود نلري او غاښونه یې لري. (۲۰م ۱۱٤)

بلا کاندي خوله وازه د فتنو اتش تازه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ناز وجلوه دواړه نازنین سره پیوند کا

(۳٤ م ۱۷)

(د نازنین له خوا د ناز او جلوې پیوندول) مشبه ، (د بلا خوله خلاصېدل) مشبه به ، (فتنه او ستونزې پیدا کېدل) یې وجه مشبه ده.

(بلا) څو معنا وې لري چې یوه یې له مونږ سره د فارسۍ د غول په معنی ده (خوله) بهرنی وجود لري او بلا یې نلري دلته د (بلا خوله) یو وهمي ترکیب دی، یعنې څرګند وجود نلري هسې وهم جوړه کړې ده.

دوې دې تــــورې سترګې لکه دوی تورې بلا

دوې دې تورې وروځې لکه دوې تورې تر ملا

(۳٤ م ۱۷)

(دوې دې تورې سترګې) مشبه ، (دوې تورې بلا) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توري او (په فتنه او ستونزو کې اخته کېدل) یې وجه شبه ده. (دوې تورې بلا) یو وهمي ترکیب دی چې په څرګند ډول وجود نلري.

چې یې سوری په ما وه لکه بادشاه وم

هــــما یې وه ستا د تورو زلفو سیوره

(۳٤ م ۲۱۰)

په لومړۍ مسره کې (متکلم) مشبه او (بادشاه) مشبه به دی، د (مرتبې لوړوالی او شان شوکت) یې وجه شبه ده، چې حقیقي تشبیه ده. مګر په دویمه مسره کې بیا (د تورو زلفو سیوری) مشبه او (همایي) مشبه به دی، چې (همایي) یو وهمي ترکیب دی.

ج - خیالي تشبیه: خیالي تشبیه د حسي تشبیه له جملې څخه ده، په دې کې مشبه به له دوو کلمو څخه ترکیب شوی وي، چې هره کلمه په یوازې ځان په حقیقي نړۍ کې وجود لري، خو که چرته په ترکیبي بڼه راشي بیا د هغه څیز ماده په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود نلري، جلال الدین همایي لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((در صورتی که اجزا و مواد مشبه به هر کدام به تنهایي وجود خارجی داشته باشند ،ما هئیت مرکب آنها مربوط به توهم و تخیل گوینده باشد ، آن را تشبیه خیالی می گویند.)) (۱۱ م ۲۳۳)

لکه په فارسۍ کې د (ماهي زرین) ترکیب ، چې ماهي او زر په حقیقي نړۍ کې وجود لري خو ماهي زرین خیالي ترکیب دی یا په پښتو کې (د سرو زرو ونه) چې (سره او ونه) په حقیقي نړۍ کې وجود لري خو (د سرو زرو ونه) یو خیالي ترکیب دی.

محبت بې خدایه واړه که یې ګورې
د دریـــــاب په مخ د خلیو پول تړئ
(۳٤ م ٤۹۰)

(محبت) مشبه ، (د دریاب پر مخ د خلیو پول) مشبه به دی ، (عدم یا نشتوالی) یې وجه شبه ده. (دریاب پر مخ د خلیو پل) په حقیقي نړۍ کې وجود نلري ، نوځکه یې موږ یو ازې په خیال کې جوړولی شو او په حقیقت پورې تړاو نلري.

کـه د اوسپنو کلا وي چې بخت یار شي
خاوند خدای به یې اسانه لکه شپول کا
(۳٤ م ۱۳)

(د اوسپنو کلا) مشبه ، (شپول) مشبه به ، (له کلکوالي سره لمنځه تلل) وجه شبه او (لکه) د تشبیه توری دی. (اوسپنه او کلا) په څرګند ډول په یوازې توګه په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود لري ، خو د (اوسپنې کلا) په ترکیبي بڼه یو خیالي انځور دی ، چې په تخییل کې یې جوړولای شو.

عـــــطارد دې نور قلم له لاسه کېږدي
چې په دا خوبۍ بهرام انشاء املا کړه
(۳٤ م ۲۷)

(د بهرام انشا) مشبه ، (د عطارد قلم) مشبه به دی. (د انشا ښکلا) یې وجه شبه ده ، (عطارد او قلم) په یوازې توګه په حقیقي نړۍ کې بهرنی وجود لري، خو د (عطارد په لاس کې د قلم نیول) یو خیالي انځور دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خـــوږې شونډې دې په تن آب حيات دي
نوم يې شته لا هېڅوک نه دي پرې خړوب
(۳٤ م ٣٦)

(خوږې شونډې) مشبه ، (آب حيات) مشبه به ، (لطف او کيفيت) يې چې د عمر د اوږدوالي سبب کېږي وجه شبه ده. (آب او حيات) دواړه ، پـه حقيقي نړۍ کې وجود لري او به د ذات نوم دی او حيات د معنی نوم دی، چې وجود يې په بل څيز کې محسوسولای شو. خو آب حيات يو خيالي انځور دی.

په دا سرو شونډو يې نه ده وينځه توره
راشـــــه حضر د حيوان په چشمه گوره
(۳٤ م ۲۱۰)

(د سرو شونډو تر څنگ يې توره وينځه(زخه)) مشبه ، (د حيـوان د چينې پـه خوا د حضر (ع) (موجوديت) مـشبه بـه ، دی. حـضر (ع) او د حيـوان چشمه دواړه پـه حقيقي نړۍ کې وجود لري.

حضر (ع) او چشمه د ذات نوم دی او حيوان د معنـی نـوم دی ، چې وجود يـې پـه بـل جسم متکي دی خو د حيـوان پـه چشمه د حضر (ع) کـښېناستل يو خيـالي انځور دی، چې يوازې په تخييل کې يې جوړولای شو.

په بڼو مې زړه وسترگو ته راگـــاږي
لکه مست لره کباب ځي په سيخونه
(۳٤ م ٤٢)

(په بڼو مې زړه و سترگو ته راگاږي) مشبه (مست لره په سيخونو کې د کباب تلل) مشبه به دی.

(باڼه ، زړه ، سترگې ، او راکښل) څلور واړه په حقيقي نړۍ کې بهرنـی وجود لـري ، خو په ترکيبي بڼه (د بڼو پواسطه د زړه راکښل د سترگو خواتـه) يـو خيـالي انځـور دی چې يوازې په تخييل کې يې ليدلای شو او له بهرنۍ نړۍ سره يې کار نشته.

۱۱ – د ابتذال او ندرت له مخې: په دوو ډولوده ، نادره او مبتذله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف – نادره تشبیه: هغه تشبیه چې په شاعرانو کې رواج ونلري او یا یو شاعر د لومړي ځل لپاره کارولې وي.

د چا زړه لکه کابل د چا بګرام دی
دیـــــوه نصیب ساړه د بل ګرما
(۳٤ م ۲٥)

(زړه) مشبه، (کابل او بګرام) مشبه به، (ساړه او ګرمي) یې وجه شبه ده او (لکه) یې د تشبیه توری دی، زړه له کابل او بګرام سره تشبیه کول یوازې د خوشحال په کلام کې راغلې ده، ځکه یې نادره ګڼو.

چې مسته په خمار کې د غمزې سمند جولان کړي
لـــــه قتله له کشتنه به هم څوک نیسي جلب ستا
(۳٤ م ۳۳)

(چې مسته په خمار کې د غمزې سمند جولان کړي) په دا سې ترکیب راوړو چې په خمار او مستۍ کې غمزې ته د سمند یعنې اس) له حرکته سره تشبیه ورکول د خوشحال په دیوان کې شته او د لومړي ځل لپاره هم په پښتو کې دا ترکیب همده راوړی، ځکه ورته نادره وایو.

طالبان یې د جمال لکه حاجیان دي
چـــــې کعبې لره ورځي په لارو لارو
(۳٤ م ۱٦۸)

(د جمال طالبان) مشبه او د کعبې شریفې ته له ګڼو لارو د حاجیانو تلل) مشبه به دی، چې دا تشبیه هم خوشحال ته ځانګړې ده.

و ښـــه مخ وته له ورایه ځلبلاند شم
لکه وویني لوغوسی تال په سترګو
(۳٤ م ۱۷۹)

(د متکلم ښه مخ ته بې صبره کېدل) مشبه او (د وږ سترګي د خوراک کاسې ته لیدل) هم په پښتو شاعرۍ کې د خوشحال نوښت دی.

یادونه: یوه تشبیه تر هغه وخته نادره ده، چې د لومړي ځل لپاره یې څوک و کاروي کله چې نور وهم عین تشبیه وکاروله بیا د مبتذلې په ډله کې دربږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- مبتذله تشبيه: هغه تشبيه چې د لومړي ځل لپاره کوم شاعر وکاروله که هر ډول وي دې ته نادره وايي، خو کله چې يې بيا نور شاعران کاروي مبتذله شي ، لکه مخ له ګل ، لمر ، سپوږمۍ ، برق او... سره يا زلفې له مار ، ښامار ، سنبل ، زنځير.... او دې ته ورته تشبيه ګانې، چې په شاعرانو کې ډېرې عامې او زياتې کارول کېږي.

وريـــي واچول د زلفو زنځيرونه
که هرګز اموخته نه و په تړل زړه
(۳٤ م ۲۷۱)

(زلفې) مشبه او (زنځيرونه) مشبه به (تړل) وجه شبه ، د زلفو او زنځيرونو تشبيه ډېره عامه ده ځکه يې مبتذله ګڼو.

چې يې ګل د بهار ستا و مخ ته وينو
ســــتا د مخ خوبي تر ګلو لا زېبا ده
(۳٤ م ۲۸۰)

(مخ) مشبه ، (ګل) مشبه به ، (زېبايي) وجه شبه ، د مخ او ګل تشبيه هم ډېرى شاعران تر نن ورځې راوړي.

لکه مـــخ زما ديار دى نمر خو هسې وي که نه
لکه زه په عشق کې زرديم زر خو هسې وي کنه
(۳٤ م ۲۹۵)

(مخ) مشبه ،(لمر) مشبه به ، (ځلېدل) وجه شبه. د مخ او لمر تشبيه هم ډېره عامه او حتى په خبرو اترو کې هم کارول کېږي.

وروځې دې ليندې دي توربانه دې تېره غشي
ولـــه !صرفه مه کړه ، چې دې ډکه ده درسته
(۳٤ م ۳۰٤)

(وروځې) مشبه ، (ليندې) مشبه به ، (توربانه) مشبه او (غشي) مشبه به ، چې دا تشبيه هم ډېره عامه ده. نو ځکه يې مبتذله تشبيه بولي.

۱۲ –د شرط او نه شرط له مخې: په دوه ډوله ده ، مشروطه او نا مشروطه تشبيه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف مشروطه تشبیه: هغه تشبیه ده چې د مشبه او مشبه به تر منځ یې وجه شبه په یوه شرط سره تړل شوې وي چې د شرط ویيکې (ادات) (که) هم ورسره راغلی وي.

تـــه دلبره که غذرا یې زه وامق یم
ستا په مینه کې هر ګوره موافق یم
(۳٤ م ۱۱٤)

(مخاطب) مشبه ، (عذرا) مشبه به ، (متکلم) مشبه او (وامق) مشبه به دی. متکلم ځان له وامق سره تشبیه کړی. خو شرط یې د خپلې محبوبې عذرا کېدل راوړي دي ، هغې ته وایي که ته عذرا یې زه وامق یم که ته عذرا نه یې نو زه وامق نه یم.

ته مــحبوبه که شیرینه ددې وخت یې
زه خوشحال د او سني دور کوهکن یم
(۳٤ م ۱۲٤)

(مخاطب) مشبه (او شیرینه) مشبه به دی ، همدرانګه (متکلم) مشبه او (فرهاد چې دلته یې صفت کوهکن راغلی) مشبه به دی ، دلته بیا خپلې محبوبې ته د شرط په راوړلو یعنې که ته ددې دور شیرینه یې نو زه هم ددې دور فرهاد یم. وجه شبه یې په مینه کې زیاددښت او د هر شرط پوره کول دي.

که ته لکه لیلا یې ما مجنون بوله په عشق کې
که ته لکه عذرا یې زه هم کم تر وامـــــق نه یم
(۳٤ م ۱۳۱)

(مخاطب) مشبه ، (لیلا) مشبه به ، (متکلم) مشبه (مجنون) مشبه به ، همدرانګه (مخاطب ته) مشبه (عذرا) مشبه به او (متکلم) مشبه ، (وامق) مشبه به دی، چې په دواړو تشبیه ګانو کې متکلم خپل مجنون کېدل او وامق کېدل په محبوبې پورې د شرط په بڼه راوړي دي.

په چارم اسمان به ناست لکه عیسی وم
کـــــه اســــمان ته الواته شو په خبرو
(۳٤ م ۱۷۹)

(متکلم) مشبه ، (عیسی) مشبه به ، (لکه) د تشبیه توری ، (پورته تګ یا درجه لوړېدل) یې وجه شبه ده ، دلته له عیسی (ع) سره درجې او پورته تګ لپاره شرط (خبرې)

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړي يعني كه په خبرو الوته واى ما سره داسې خبرې شته، چې د هغو په وجه به د عيسى(ع) غوندې په څلورم اسمان كې ناست واى.

د مښكو ګل قندي به يې خوشحال ترې صدقه كا
كـــه ته مې سرفراز كړې په دشنام په ورځ و شپه
(٣٤ م ٢٩٦)

(دشنام) مشبه ، (د مښكو ګل قندي) مشبه به ، وجه شبه يې (ارزښت) دى دلته د مشبه او مشبه به ترمنځ تشبيه د (كه ته مې سرفراز كړې په دشنام په ورځ و شپه) سره د شرط په بڼه راغلى دى.

له خپل يار سره دوزخ زما قبول دى
كه بې ياره جــنت مومم نار زما دى
(٣٤ م ٣٢١)

(جنت) مشبه ، (نار) مشبه به دى. خو شرط يې بې له ياره يوازې والى دى (سختي او شفقت) يې وجه شبه ده.

چاويـــــل د كښلو جنګ لكه اشتي ده
تل يې ما سره اشتي ده كه په جنګ شي
(٣٤ م ٣٩١)

(د كښلو جنګ) مشبه ، (اشتي) مشبه به ، دلته يې جنګ له اشتۍ سره غبرګ د مشبه به په بڼه د شرط له مخې راوړې ده.

كه قدم دې د وفا په لار كې ټينګ كړ
د خـــوشحال په پوهه داده رستمي
(٣٤ م ٣٩٢)

(دوفا په لاره قدم ايښودل) مشبه ، (رستمي) مشبه به ، دلته د رستمۍ لپاره د وفا پر لار قدم ايښودل د شرط په بڼه راغلې ده.

زور لـــرې كــــه عـــقل پـه دا دواړه مه نازېږه
بخت راوړه خوشحاله ! چې دې كار لكه سر زر شي
(٣٤ م ٣٩٩)

دلته د كار د سره زر كېدو لپاره بخت د شرط په بڼه راغلى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- نا مشروطه تشبیه:

که چرته د مشبه او مشبه به تر منځ اړیکه په کوم شرط پورې تړل شوې نه وي نامشروطه تشبیه ورته وایي ، دلته یې دوې بېلګې د لاڅرګندونې لپاره راوړو.

د خوشحال زړه په تقوی کې لکه غر و
ستا په مینه یکباره شو د وړې
(٣٤ م ٤٩٠)

دلته د تقوی له مخې د خوشحال زړه په کلکوالي کې د غره غوندې دی او په مینه کې بیا د وړې غوندې سپک دی.

د خوشحال ویل په نورو کې څرګند دي
لکه رږغ د ویره ژلي په ګڼ ویر کې
(٣٤ م ٤٨٩)

(د خوشحال ویل) مشبه ، (د ویرژلي رږغ) مشبه به ، (له ډېره درده چیغې وهل) یې وجه شبه ده او (لکه) یې د تشبیه توری دی.

١٣ – د مقبولوالي او مردودووالي له مخې:

الف – مقبوله تشبیه: هر شاعر یا لیکوال یو شی له بل شي سره د څه خاص غرض لپاره ورته کوي ، که چرته د شاعر غرض په پوره ډول پکې څرګند او لاس ته راغلی وي مقبوله ورته وایي (١٤ م ٢٢)

ب – مردوده: که چرته د شاعر غرض په کومه تشبیه کې په سم ډول لاسته راغلی نه وي مردوده ورته وایي یا د مشبه او مشبه به ترمنځ ګډ صفتونه د قیق نه وي.

تا پانې پانې زلفې په جبین کرلي دي
جانان مې په سینه کې لونګین کرلي دي
(حفیظ الله کامه وال ١٣٨٧ ل)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پورته بیت کې زلفو ته له پاڼو سره تشبېه ورکړل شوې ده، چې نامناسبه ده ځکه پاڼې پلنې او شنې وي خو زلفې تورې او نرۍ وي ، بلـه دا چې پـاڼې کـرل کېږي نه، بلکې شنې کېږي.

په دویمه مسره کې لونګین نا مناسبه راغلی دی ځکـه چې لـونګین ځونـډې دی چې دا هم نـه کـرل کېږي ، بلکې لونـګ کـرل کېږي او بلـه دا چـې ردیـف ورسره ناپخلا دی یعنې د جمع په بڼه راغلی دی که لونګین راشي نو (کرل) پـه (کرلـي دي) په بڼه نه د (کرلی دی) په بڼه بدلېږي.

وړاندیزونه

د خوشحال خان ختـک ادبي اړخ کـه نثـر دی کـه نظـم د بحـر پـه ډول لـه ډېـرو قیمتي فني کاڼو ځخه ډک دی هیله ده په راتلونکي کې یې ادبي کـره کتـونکي پـرې خپله څېړنه وکړي.

د نومورې پر اثارو چې څومره کار شوی دا کم دی نور کار تـه هـم اړتیـا لـري. د مجاز په اړه هم دده دیوان پوره مالامال دی هیله ده، چې په دې اړه هم دیـو څړنیـز اثـر په ډول څیړنه وشي او راڅرګند شي.

په پای کې دا وړاندیز هم کوم چې ددې اثر (دخوشحال پـه غزلـو کـې د تـشبېه ډولونه) د چاپ لپاره دې زمینه برابره شي ، چې محصلان او د ادب لارویان ترې ګټه واخلي.

مناقشه

کومه څېړنه چې (د خوشحال خان ختک په غزلو کې د تشبېه ډولونه) پـه اړه شوې د تشبېه په هغو ټولو خواوو پکې رڼا اچول شوې او ببلګې یې پـه څرګنـد ډول راوړل شوي چې په عربي ، دري ، اردو او پښتو ژبو کې د نومـوړي علـم پوهـانو پـه خپلو اثارو کې راوړي دي. همدارنګه په دې اثر کې په هغو تشبېه ګانو سربېره چې د نـورو پـښتو اثـارود لیکوالـو لـه لارې یـې پـښتو ادب تـه لار مونـدلې وه ، ځینـې نظرونه په پښتو ژبه کې د نوښت پـه بڼـه راوړل شـوي او لـه هغـو نظرونـو سـره سـمې ببلګې ورته د خوشحال خان ختک په غزلو کې غوره شوي دي.

د تشبېه په اړه چې په عمومي بڼه کـوم اثـار لیکـل شـوي د تـالیف بڼـه لـري او اکثـره برخـې لکـه د تـشبېه زاویـه ، د وجـه شـبه ډولـونـه لکـه (تحقیقـي وجـه شـبه ، تخییلي وجه شبه ،دوې ګوني وجه شبه، مفرده وجه شبه، متعـدده وجـه شـبه، مرکبـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وجه شبه او عقلي وجه شبه) همدارنګه د اضافي موکدې تشبېه په برخه کې سمبوليکي اضافت ، تلميحي اضافت او تشبېهي اضافت پکې نه دي راوړل شوي ، چې په دې اثر کې پوره بحث پرې شوی دی.

دې اثر يو بل نوښت د تمثيلي ، غير تمثيلي او مرکبې تشبېه تو پيرول دي ، چې په نورو پښتو اثارو کې مرکبه او تمثيلي تشبېه يو شان ګڼل شوې ده.

ددې اثر يو بل غوره والی دادی ، چې د تشبېه د دواړو خواوو (مشبه او مشبه به) اړوند د مجرد بسيط مشبه او مشبه به ، مقيد بسيط مشبه او مشبه او همدارنګه مرکب مشبه او مشبه به توپير په ځرګند او روانه ژبه شوی دی او بيا يې د خوشحال خان خټک له غزلو څخه کره بېلګې وړاندې شوي دي.

د تشبېه د تورو په اړوند هغه ټولې کره بېلګې راوړل شوي دي، چې د خوشحال خان خټک په غزلو کې په کار وړل شوي دي ، چې په دې کې عربي ، دري او پښتو ته منسوب ټول توري شامل دي.

په دې اثر کې د تشبېه د رکنونو د راوړو له مخې د تشبېه اعلی ، منځنۍ او ادنی بڼې راوړل شوي دي ، چې د شاعرانو لپاره يوه ښه لارښوونه ده.

د تشبېه هر ډول تر بېل عنوان لاندې شرحه شوی دی. دا چې په يوه بيت کې د تشبېه په اړه له بېلا بېلو اړخونو څخه بېلا بېلې ځرګندونې راتلای شي ، چې په دې سره بيا اصلي هدف ګونګ او پټ پاتې کېږي او همدارنګه اثر له تکراري نظرونو او جملو څخه د پنډوالي لوړ حد ته رسېږي، نو د بې ځايه پنډېدو او هم د کره او مطلوب نظر د ورکېدو د مخنيوي لپاره د تشبېه تر هر عنوان لاندې مشخص بيت او د هماغه عنوان موضوع په ځرګند ډول راوړل شوې ده ، مثلاً که خبره د موکدې تشبېه ده يوازې د همدې وضاحت شوی دی ، که موضوع د تشبېه د تورو ده ، نو يوازې په بيتونو کې توري په نښه شوي دي.

پر پورتنيو موضوعګانو سربېره په نوموړي اثر کې د پيل خبرې، سريزه، د خوشحال خان خټک لنډ ژوند ليک د هغه اثار او د شعر پر محتوی يې لنډه رڼا اچول شوې ده.

ځينې هغه موضوعګانې ، چې په راتلونکي کې بايد د خوشحال خان په منظومو اثارو کې ولټول شي ما په وړانديزونو کې په کلي ډول راوړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان خټک اثار د روان بحر په څېر دي هیله ده وخت پر وخت نوي قیمتي کاڼي ترې د ادب غواصان راوباسي.

پایله

د خوشحال خان خټک په کلام کې د تشبیه هغه ټول ډولونه شته، چې په عربي، اردو او پارسۍ کې کارول شوي دي. زما د څېړنې له مخې تقریباً د خوشحال خان خټک د غزلو په (۲۱۵۰) بیتونو کې رنګارنګ تشبیه ګانې راغلې دي.

دا چې خوشحال خان خټک پښتو ژبه له ګاونډیو ژبو سره سیالوله، نو ځکه یې ډېرې تشبیه ګانې پخپله پښتو ژبه کې نادرې دي، که څه هم مبتذلې تشبیه ګانې په یکې راغلې وي، خو د هغو د بیان طرز بیا نوی او په بل ډول دی.

نو موړی د تشبیه په کارولو او باریکیو پوره پوهېده، نو ځکه یې په غزلو کې یوه داسې تشبیه نشته، چې موږ یې د قبیحې یا مردودې تشبیه بېلګه کړو یا یې د عیبجنې تشبیه په ډول راوړو.

د نوموړي په کلام کې نور فني اړخونه هم شته چې راسپړل غواړي بله خبره دا ده، چې کله هم خپله معشوقه له کوم عاشقانه کردار سره تشبیه کوي نو ځان هم د هغه کردار له نارینه څخه کم نه ګڼي، مثلاً که معشوقه یې له لیلا یا عذرا سره تشبیه کړه نو ځان هم تر مجنون او وامق کم نه ګڼي. دده د کلام یوه ځانګړنه دا ده چې په هغه وخت کې هیچا هم ښځینه جنس په شاعرۍ کې نه راوړو خو ده په ډېر جرات سره ښځینه خوا په ښځینه صیغه د تشبیه په بڼه راوړې ده.

که نیولې زرکه باز پر بېږدي له چنګه
زه به هم له لاسه پر بېږدم شوخه شنګه
(۳٤ م ۲۳۰)

کله چې یې پښتو شعر له فارسۍ سره پرتله کوو، نو څرګندېږي چې په فارسۍ ژبه کې هم لوی لاس لري. تر ډېره ځایه هغه تشبیه ګانې چې په را وروستو کې مبتذلې شوې دي، ده په نادره بڼه راوړې دي. د نوموړي په کلام کې د ادنی تشبیه بېلګې کمې دي. د منځنۍ تشبیه شمېر یې په اندازه دی، خو اعلی تشبیه ګانې یې ډېرې کارولې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نوموړي تخييل په تشبيه راوړلو کې ډېر ژور دی ، په تشبيه راوړلو کې له پوره جرات څخه کار اخلي که خبره يې په ځان پورې وي او که په بل چا پورې د تشبيه په راوړلو کې يې بيا که هر ډول وي ډيل او ځنډ نه کوي.

د خوشحال خان تشبيه کارونې د نورو شاعرانو لپاره لارې پرانستي دي.

د تشبيه د تورو په کارونه کې يې عربي ، فارسي او د پښتو ژبې توري کارولي دي ، تر ډېره ځايه يې کوښښ کړی دی ، چې د پښتو ژبې د تشبيه توري په بشپړه توګه وکاروي.

په پای کې بايد ووايم چې د خوشحال خان ختک کلام له ډېرو نادرو فني لالونو څخه ډک دی بويه چې د ادب د لارې هر غواص يې تل ته ورسي او موړ ته يې را په ګوته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱ -احمد نژاد ، کامل. (۱۳۸۲ خ). فنون ادبي. تهران: انتشارات پایان. چاپ چهارم.

۲ -اند ، اجمل. (۱۳۸۵ ل) . هینداري او چینې . پېښور: دانش خپرندویه ټولنه.

۳ -بدرشو ، سمندر. (۱۹۵۸ ع) د ادب مناره. پېښور: یونیورسټي بک ایجنسي.

٤ -بېنوا ، عبدالروف. (۱۳۲٦ل) . ادبي فنون. کابل: پښتو ټولنه.

٥ -پنهان ، حاجي فضل محمد . (۱۳۸۳ل) . ادبي ارمغان. قندهار: هېواد کلتوري او ادبي ټولنه.

٦ -پرهر ، بشیر احمد . (۱۳۸۵ ل) . ستا د مخ په آیینه کې. ننګرهار: د ختیځې سیمې لیکوالو او ژورنالستانو خپلواکه ټولنه.

۷- پښتو ټولنه.(۱۳٤٥ل) . ننګیالی پښتون.(د خوشحال خان خټک د ۲۸٦ تلین د مقالومجموعه) کابل: پښتو ټولنه.

۸ -د هخدا ، علي اکبر. (۱۳۷۷ خ) . لغت نامه د هخدا . تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران. جلد پنجم. چاپ دوم.

۹-هاشمي ، السید احمد .(۱۳٦۹). جواهر البلاغة فی المعانی والبیان والبدیع. قم: المصطفوی. الرابعة.

۱۰ - هېواد مل ، زلمی. (۱۳۸۰ل) ننګیالی د زمانې. جرمني: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.

۱۱ - همایي ، جلال الدین.(۱۳۷۰ خ). فنون بلاغت وصناعات ادبي. تهران: موسسه نشر هما . چاپ هفتم.

۱۲ -زیار ، مجاور احمد. (۱۳۸۲ ل) . پښتو پښویه. پېښور: دانش خپروندویه ټولنه دویم چاپ. دانش خپرندویه ټولنه.

۱۳ -طائر،محمد نواز.(۱۹۸۲ع) روهي ادب. پېښور: پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي دویم چاپ.

۱٤ - یوسفزی ، مشتاق مجروح. (۱۹۹۸ع) . زرکانې. پېښور: تاج کتبخانه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵-کاکاخېل ، سيد تسنيم الحق.(۱۹۸۷ ع). روح ادب. پېښور: پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي. دويم چاپ.

۱٦-کاکړ ، پير محمد . (۱۳۸۵ل) . د پير محمد کاکړ ديوان. پېښور : تقوی کتابخانه. دويم چاپ.

۱۷-کدکني، محمد رضا شفيعي. (۱۳٦۸ ل) .صور خيال در شعر فارسي. کابل: انتشارات وزارت اطلاعات و کلتور (ج-ا).

۱۸ - کشاف ، قيام الدين. (۱۳۸۵ل) . قران کريم ټکي په ټکي ژباړه. کابل: د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د بيهقي کتاب خپرولو موسسه.

۱۹ - ملنګ جان ، محمد امين. (۱۳٤۸ ل) . خوږې نغمې. کابل: پښتو ټولنه.

۲۰ - مسلم دوست،عبدالرحيم. (۱۳۷۹ ل) . خوږه ژبه. پېښور: سبا کتابتون.

۲۱ - مقدم ، محمد علوی و اشرفزاده ، رضا .(۱۳۸٤ خ) . معانی و بيان. تهران: سازمان مطالعه و تدوين کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) . چاپ ششم

۲۲-ناګار ، فضل ولي. (۱۳۸۲ ل) .دا هغه با لا حصار دی. پېښور: احسان خپرندويه ټولنه.

۲۳ - عبد الرحمن. (۱۳۸٤ ل) . د رحمان بابا کليات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۲٤-علي خان. (۱۹۸۸ع) ديوان علي خان. پېښور : پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي. دويم چاپ.

۲۵-فاروقي ، محمد طاهر.(۱۹۵۹ ع) . فصاحت و بلاغت. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.

۲٦-قويم ، عبدالقيوم. (د چاپ نېټه نه لري) . فنون ادبي. کابل: انتشارات پوهنتون.

۲۷-رښتين ، صديق الله. (۱۳۷۲ ل) . پښتو ګرامر. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.

۲۸ - شميسا ، سيروس. (۱۳۸۳ خ). بيان و معاني.تهران: انتشارات فردوس. چاپ هفتم.

۲۹-خټک ، اقبال نسيم.(۱۹۸۷ ع) . خوشحال او جماليات. پېښور: پښتو اکېډيمي.

۳۰ - خټک، عبدالقادر. (۱۳٦۸ل) . د عبدالقادر خټک ديوان. کابل:د افغانستان د علومو اکاډمۍ د ژبو او ادبياتو مرکز. پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۱ - خټک ،راج ولي شاه. (۱۹۸۹ع). پښتو ادبي تحريکونه. پېښور: .پښتو اکيډيمي پېښور يونيورسټي.

۳۲ – خټک ، خوشحال خان. (۲۰۰۱ع). ارمغان خوشحال. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي. دويم چاپ.

۳۳ – خټک ، خوشحال خان. (د چاپ نېټه نه لري). ديوان خوشحال خان خټک (اوله حصه). پېښور: اداره ثقافت صوبه سرحد .

۳٤ – خټک ، خوشحال خان. (۱۳۵۸ ل). د خوشحال خان خټک کليات (لومړی ټوک). کابل: د افغانستان علومو اکاډمي.

۳۵ – خټک ، خوشحال خان. (۱۳۸٤ل). د خوشحال خان خټک کليات. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۳٦ – خټک ، خوشحال خان. (۱۹٦۰ع). کليات خوشحال خان خټک. پېښور: اداره اشاعت سرحد .

۳۷ - غني خان. (۲۰۰۵ ع). لټون. پېښور: يونيورسټي بک ايجنسي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library